

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MAG

**HB
His**

SOPHIENHOLM

SOPHIENHOLM

Lyngby-Bogen 2000-01

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

LYNGBY-BOGEN 2000-01

er redigeret af

stadsarkivar, cand.mag. Jeppe Tønsberg

og udgivet af

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

Papiret er 115 g Multiart Silk

Sat og trykt hos A. Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkøbing

i 4000 eksemplarer.

Ekspedition: Byhistorisk Samling, Lyngby Hovedgade 2, 2800 Lyngby,

telefon 4588 4383, telefax 4588 8627, e-mail: bysam@inet.uni2.dk

ISBN 87-87298-31-7

ISSN 0107-7848

Omslaget viser A. L'Oranges maleri af Sophienholm omkr. 1860 set fra Aldershvile. Maleriet tilhører Øregaard Museet.

Forord

I 1975 udgav Historisk-topografisk Selskab bogen »Sophienholm og familien Aller« udarbejdet af Hans Jacob Lemche på grundlag af Valdemar Allers optegnelser. Denne bog er stadig aktuell, fordi den indeholder meget originalt materiale; men den er næsten udsolgt, og samtidig har der længe været behov for en bog om *hele* Sophienholms historie.

En sådan bog foreligger nu, naturligvis uden at det sidste ord om Sophienholm dermed er sagt. Tværtimod peger bogen flere steder på muligheden for at foretage nye undersøgelser, og der er ingen tvivl om, at Sophienholm bliver man aldrig helt færdig med.

Det er netop det, de besøgende på Sophienholm oplever. Her er så meget af både natur, kultur og folkeliv, at man aldrig bliver træt af det. Netop denne treklang af folkeliv, natur og kultur gør Sophienholm attraktiv og velbesøgt, og for en, der som jeg har været medansvarlig for Sophienholm siden 1970, er det en fryd, at antallet af besøgende aldrig har været så stort som nu. Men for enhver, som kommer hertil, er Sophienholm lige frisk og tillokkende. Således har det været i over 200 år, og det er en kær pligt for Lyngby-Taarbæk Kommune at sørge for, at således skal det forblive.

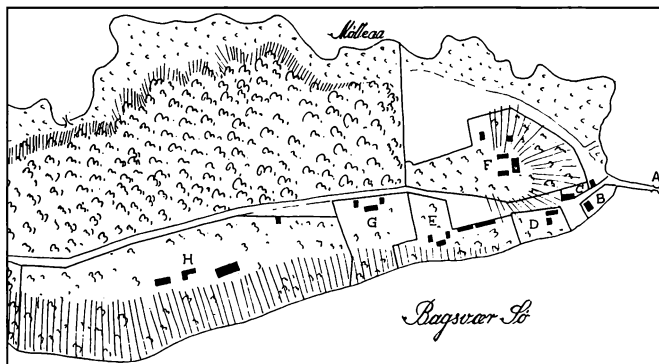
Jeg vil gerne takke Historisk-topografisk Selskab, der har udgivet bogen, og de personer, der har bidraget til den. Det gælder både bogens forfattere og de mange, der har udlånt billeder til illustrationerne eller har stillet deres viden og

erindringer til rådighed for oplysninger i bogen. Det har været en god oplevelse, at de gamle familier, der har ejet Sophienholm, stadig er aktive og har villet hjælpe med til, at bogen kunne blive så god som muligt.

*Kai Aage Ørnskov,
borgmester i Lyngby-Taarbæk.*

Indhold:

Jeppe Tønsberg: Sophienholms byherre og nogle af dets senere ejere . . .	5
Margrethe Floryan: Et europæisk lyststed	17
Karen Klitgaard Povlsen: Friederike Brun på Sophienholm	33
Mette Müller: Musikken på Sophienholm	67
Sven-Ingvar Andersson: Haverne på Sophienholm	79
Hos Carl og Laura Aller på Sophienholm	101
Michael B. Aller: Barn på Sophienholm i familien Allers tid	111
Ole Harkjær og Jeppe Tønsberg: Lyngby-Taarbæk Kommunes køb og ombygning af Sophienholm	135
Benedicte Bojesen: Udstillingerne på Sophienholm	145
Summaries. Translated by Mette Marie Rude	168
Navneregister	173

Detailkort af Sophienholm:
se side 152-53.

Ny Frederiksdal omkring 1800: A. Nybro, B. og C. Tusculum, D. Ruffs Lyststed, E. Søro, F. Marienborg, G. Christianelyst, H. Sophienholm. (Eiler Nystrøm: *Fra Nordsjællands Øresundskyst* (1938) s. 533).

The location of the country houses in Ny Frederiksdal a. 1800.

Jeppe Tønsberg

Sophienholms bygherre

og nogle af dets senere ejere

Udstykningen af Ny Frederiksdal

Sophienholm opstod i 1767, da førstedirektør i det danske postvæsen Theodor Holm fik fæstebrev af Frederiksdal Gods på et stykke jord ved Bagsværd Sø. Det betød, at Holm i princippet kun lejede grunden, selv om lejemålet kunne gå i arv til hans efterkommere, men at de bygninger, han opførte på grunden, tilhørte ham selv - en ganske almindelig fremgangsmåde i datidens udstykninger.

Frederiksdal Gods ejede oprindeligt hele strækningen nord for Bagsværd Sø fra Frederiksdal til Nybro; men i midten af 1700-tallet blev et antal grunde udstykket fra Nybro langs med søbredden mod vest, og Sophienholm var den vestligste af disse grunde, der tilsammen kaldes Ny Frederiksdal. Bebyggelsens udstrækning ikke længe efter denne tid fremgår af kortet forneden til venstre. Sophienholm (H) ses til venstre, derefter Christianelyst (G), Søro (E), Raffs Lyststed (D) og Tusculum (B og C). På nordsiden af Nybrovej ligger Marienborg (F). Nybrovej, der førte fra Kongevejen (Lyngbyvej) ved Vangede til Frederiksdal og til Kulhus ved Frederiksborg Landevej, havde tidligere haft to grene, en nordlig og en sydlig. Den sydlige gren var i 1803 blevet sløffet, men havde tidligere gået langs med nordsiden af Sophienholms og Søros hovedbygninger,

hvilket forklarer disses orientering på kortet. Christianelyst, der er den senest udstykkede af ejendommene, har derimod orienteret sig efter den nordlige (nuværende) gren af Nybrovej. Grundene G's og E's facon afslører desuden, at de er sammenlagt af flere mindre udstykninger.

Den grund, som Holm overtog i 1767, målte ifølge fæstebrevet 135 alen langs søen og 152 alen mellem søen og den sydlige gren af Nybrovej, d.v.s. 95 meter fra vejen ned til søen og 85 meter langs med denne. På denne grund opførte Holm et lyststed, som må have ligget ud til vejen, idet der netop er 95 meter fra Sophienholms nordlige facade ned til søen. Hvis vi antager, at huset lå midt for grundens nordside, har det oprindelige Sophienholm kun omfattet arealet mellem bygningen og søen, regnet fra et punkt midt i den nuværende staldbygning til halvvejs op ad indkørselen. I 1773 udvidede Holm grunden til begge sider langs søen, således at den nu strakte sig over 600 alen og var den største af ejendommene i Ny Frederiksdal. Efter hans tid blev den i 1795 og 1803 yderligere udvidet og fik den størrelse, som ses på kortet.

Theodor Holmskjold og det oprindelige Sophienholm

Theodor Holm, der var født i 1731, var lægesøn og blev selv uddannet som læge og

Jeppe Tønsberg. f. 1950. stadsarkivar cand. mag.

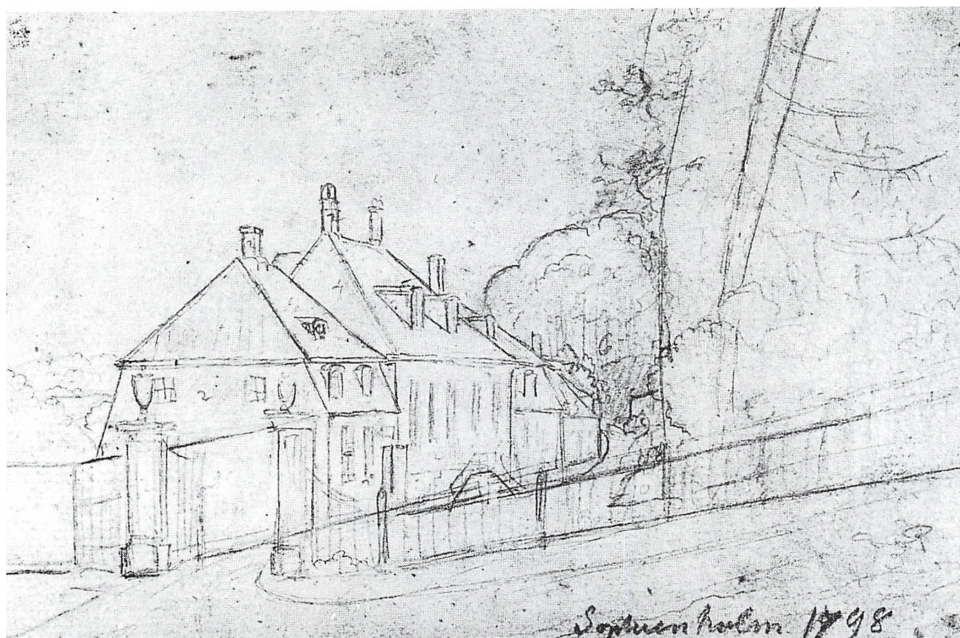
botaniker, og efter en botanisk uddannelsesrejse i Tyskland, Holland og Frankrig i slutningen af 1750'erne var han i årene 1762-65 ansat som læge og professor i naturhistorie ved Sorø Akademi. I 1767 blev han imidlertid udnævnt til førstedirektør i generalpostamtet. Han opgav sin medicinske og botaniske forskning og indledte en administrativ karriere som embedsmand, hvor han ud over stillingen som postdirektør også blev kabinetssekretær (1772) og senere hofchef (1792) hos enkedronning Juliane Marie, ligesom han var direktør for Den Kongelige Porcelænsfabrik fra dens oprettelse (1775). Han var en velset skikkelse ved hoffet og avancerede i rangklasserne, og i 1781 blev han adlet med navnet Holmskjold. I denne og de følgende artikler vil han herefter blive omtalt med dette navn, som i hans samtid stavedes Holmskiold. Han kan betragtes som en overgangsfigur fra den gamle tids lakajisme, og med sin tilknytning til enkedronning Juliane Marie kom han på den tabende side ved statskuppet i 1784; men det ses ikke at have skadet ham.

Antagelig var det udnævnelsen til postdirektør, der fik Holmskjold til at anskaffe sig et landsted. Hans embedskollega og gode ven B. W. Luxdorph omtaler ham flere gange i sine dagbøger, og når Luxdorph i august 1769 sammen med sin hustru og flere andre har været i Frederiksdal »for at bese justitsråd Holms hus«, kan vi deraf slutte, at landstedet på dette tidspunkt har stået færdigt. Det er også den velorienterede Luxdorph, der i juni 1770 kan afsløre, at »Holm har ja-ord med frøken Schrödersee«. Sophia Magdalena

Schrödersee var datter af en højtstående embedsmand og hørte altså til samme sociale lag som Holmskjold, og hun havde formue. De blev gift i december 1770, og med dette ægteskab får vi forklaringen på, at landstedet fik navnet Sophienholm. Sophia Magdalena var født i 1746, altså 15 år yngre end sin mand, og deres eneste barns fødsel i januar 1779 blev noteret af Luxdorph i dagbogen: »i går kom fru Holm ned med en datter«. Den lille familie ses på maleriet side 8, hvor Holmskjold er 55, hustruen 40 og datteren Juliane Marie 7 år, og således må vi altså forestille os Sophienholms første beboere.

Holmskjolds Sophienholm

Hvordan Sophienholm så ud på Holmskjolds tid, ved vi kun fra J. L. Lunds tegning af huset set fra østsiden i 1798. Der er tilsyneladende ikke bevaret beskrivelser af ejendommen, således at vores kendskab til den indskrænker sig til, hvad vi kan se på tegningen eller slutte ud fra spor i bygningen selv. På tegningen kan vi se, at Sophienholm allerede før Ramées ombygning (som omtales i den følgende artikel) var udformet med et midterparti og to sidefløje på linie, hvoraf midterpartiet var højere end sidefløjene. Der var kælder under midterpartiet, men ikke under sidefløjene, hvorved bygningen fik forskudte etager; men tegningen viser, at den ingen steder havde mere end én fuld etage. Derimod havde bygningen høj tagrejsning, hvor midterpartiets tag var højere end sidefløjenes; men fordi disse havde mansardtag, fik midterpartiets gesims en harmonisk forlængelse i knækket på

Sophienholm i 1798 set fra øst. Denne tegning er hovedkilden til Sophienholms udseende før Ramées ombygning i 1800-5. Portpillerne, hvorigennem den sydlige gren af vejen fra Nybro til Kollekolle passerede, står i dag ved indkørslen fra Nybrovej. Tegning i J. L. Lunds skitsebog. Privateje

View of Sophienholm from the east, 1798. The drawing is the main source of the appearance of Sophienholm before the rebuilding in 1800-05 by Ramée. The road from Nybro to Kollekolle passed through the gate pillars. Today the pillars are situated at the Nybrovej entrance. Drawing from J. L. Lund's sketchbook.

sidefløjenes tage. Foruden tagvinduer ser vi, at der midt på sydfacaden var en stor kvist i taget, og at tagetagen altså var udnyttet. Midt for bygningens nordfacade ses trappen, der fører op til indgangen, og for den, der kender Sophienholm, er det ikke svært at se, at bygningen op til tag-skægget ligner den nuværende fuldstændigt. Derimod har bygningen på tegningen yderligere en tilbygning i forlængelse mod vest, som ikke kendes fra senere afbildninger.

Om Sophienholm allerede fra starten i 1769 har haft det udseende, som J. L. Lunds tegning viser, er derimod ikke sandsynligt. Alene opdelingen i et midterparti med kælder og to tilbygninger uden kælder, som ydermere ikke havde indvendig forbindelse med midterpartiets stueetage, antyder at bygningen er opført i to tempi. Men hertil kommer, at en farvelagsundersøgelse i 1966 påviste, at muren mellem midterpartiet og østfløjen tidligere har været en ydermur.² Det tyder på, at

»Det Holmskjoldske Familiebillede«, skitse af Jens Juel i 1786 til det færdige maleri året efter. Med sin intime stemning og understregningen af familiebåndene virker forarbejdet mere moderne end det endelige værk. Hvis stive personskildring går igen i maleriets gengivelse på vaserne overfor.

Frederiksborgmuseet

The so-called Family Portrait of Holmskjöld, a sketch by Jens Juel 1786 made for the final painting of 1787. The intimate atmosphere and the emphasis on the family ties make the sketch look modern compared to the final work, whose rigid description of the persons is repeated in the reproduction of the painting on the vase opposite.

Holmskjolds Sophienholm oprindeligt kun har bestået af den midterste del, altså et hus på 17 x 10 meter med høj kælder og valmtag. Samme udseende havde Aldershvile, som Holmskjold i 1783 lod arkitekten Joseph Guione opføre (jfr. nedenfor), og man kunne forestille sig, at Guione som ganske ung også har været arkitekt for det første Sophienholm. I sin samtid omtaltes Sophienholm i hvert fald som god arkitektur.³

Hvornår sidefløjene er blevet opført, kan vi kun gisne om. Det kan enten være sket i Holmskjolds tid, og i givet fald før han byggede Aldershvile i 1783, eller i Bruns tid, og i så fald før J. L. Lund tegnede huset i 1798. Et forslag kunne være 1773, hvor Holmskjold udvidede Sophienholms areal og derefter måske har fundet bygningen for lille. Under alle omstændigheder tillod terrænforholdene kun udvidelser i bygningens længderetning, altså mod øst og vest.

Aldershvile

Ud over Sophienholm købte Holmskjold i 1775 en af gårdene i Lyngby, den senere Engelsborg, og året efter endnu fire af Lyngbys gårde. Kun én af disse var lige som Engelsborg udskiftet af fællesskabet, hvorimod de tre andre havde deres jord liggende spredt i mange små stykker blandt de øvrige gårdes jord øst for Lyngby. Holmskjolds hensigt med disse jordkøb kendes ikke; men under alle omstændigheder solgte han gårdene i 1783.

Samme år havde Holmskjold opført et nyt landsted »Aldershvile« på sydsiden af Bagsværd Sø, og i de følgende år kon-

Som chef for Den Kongelige Porcelænsfabrik var det naturligt, at Holmskjold fik fremstillet en pragtvase med gengivelse af sit familiebillede. Vasen, der nu tilhører Nationalmuseet, er 40 cm høj og med farvede dekorationer, hvorimod motivet er i grå nuancer. Nationalmuseet

As director of the Royal Porcelain Manufactory Holmskjold had a magnificent vase made with his family portrait on it. The vase, which now belongs to the National Museum, is 40 centimetre tall with coloured decorations, and the portrait in greyish tones.

centrerede han sig om udbygningen af Aldershvile med dræning af det lavtliggende terræn og anlægning af et storstilet parkanlæg. I modsætning til bygningen, der som nævnt var tegnet af Guione og lignede det endnu eksisterende Dronninggård (Næsseslottet), men som siden branden i 1909 henligger som »Aldershvile Slotsruin«, er den omfattende park stadig bevaret intakt. Set i lyset af denne

Theodor Holmskjolds portræt, tegnet i 1793 af G. L. Lahde og stukket det følgende år, altså efter Holmskjolds død. Portrættet giver ikke indtryk af en sygdomsmærket mand, men viser tværtimod et levende og interesseret ansigtsudtryk.

Det Kongelige Bibliotek
Portrait of Theodor Holmskjold by G. L. Lahde, 1793. It does not show him as a man marked by disease but with a vivid and interested expression.

interesse for det nye landsted, hvor navnet også antyder bygherrens intentioner om at tilbringe sit otium, er det forståeligt, at Holmskjold i 1790 valgte at af-

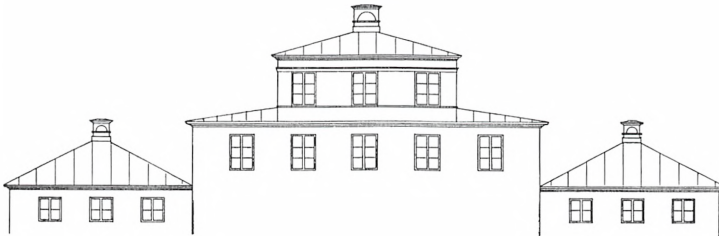
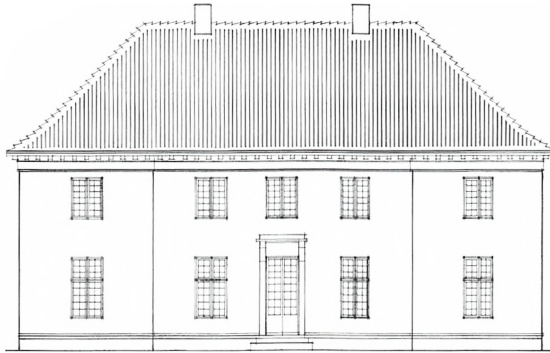
hænde Sophienholm, så meget mere som han også var begyndt at opkøbe gårde i Bagsværd.

Eftermælet

Herefter hører Theodor Holmskjold egentlig ikke med til Sophienholms historie; men hans egen historie blev heller ikke ret meget længere. Embedsmanden og forfatteren August Hennings beretter herom (1802): »Dette sted var fordem en Skovsump. Holmskiold lod den grave ud og en Kanal flyde ud i den Sø, der skiller [Aldershvile] fra Frederiksdal, og opføre en rummelig Bygning. Herved bortødslede han sin Hustrus Formue på 150.000 Rdl., forgreb sig på Postkassen og døde forgældet, men her staar han som en Mand med Smag, og hvo, som tænker på den Sump, der før var her, glæder sig over det skønne Mindesmærke, han har rejst sig selv på dette sted.«⁴ En anden samtidig kunne fortælle, at »Holmskiold blev gammel og vranten, døde af hæmorrhoidalske Tilfælde, efterlod stor Gæld. Konen rømmer med Major Steuben til Sverige for Kreditorernes Skyld...«⁵ I forbindelse med den sidstnævnte oplysning fortæller et rygte, at fru Holmskjold, »som hemmelig så efter Major von Steuben«,⁶ kort efter sin mands død om natten havde bortført for mere end 10.000 rigsdaler kostbarhe-

Rekonstruktionsskitserne viser fra neden Holmskjolds oprindelige Sophienholm 1769, Holmskjolds udvidede Sophienholm omkr. 1780(?) og Ramécs påsatte 1.-2.etage 1800-5. Øverst Holmskjolds Aldershvile 1783 i samme målestok. (Efter Lyngby-Bogen 1974-75 s. 34 samt rekonstruktionstegning af Aldershvile i Gladsaxe Stadsarkiv).

Reconstruction sketches. From below Holmskjold's original Sophienholm 1769, Holmskjold's extended Sophienholm a. 1780, and Ramée's attached 1st and 2nd floors 1800-5. At the top, Holmskjold's Aldershvile 1783 shown in the same scale.

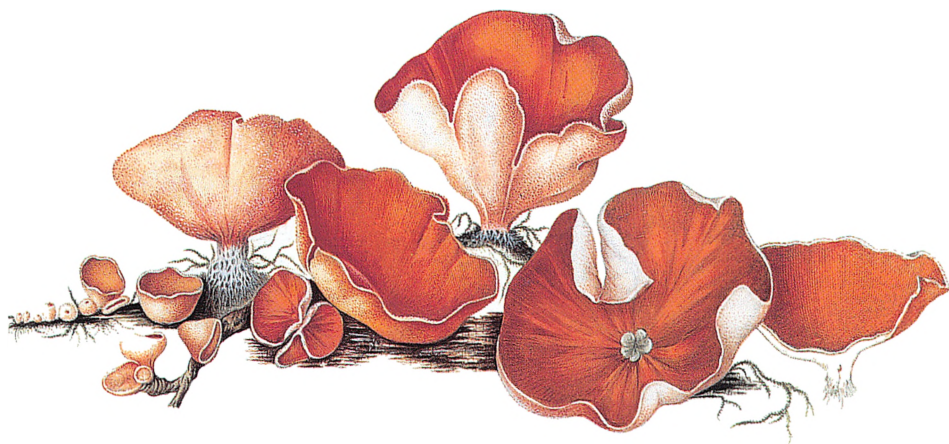

der fra Aldershvile »både ad landevej og søvej« og skjult dem hos von Steuben i Frederiksdal, som hun senere flygtede til Sverige med.⁷ Den pudsige tilføjelse om landevej og søvej har sin forklaring i, at major Bernhard von Steuben i årene 1789-94 ejede det ovenfor nævnte Raffa lyststed på nordsiden af Bagsværd Sø mellem Sophienholm og Nybro. Noget af indboet fra Aldershvile er altså i ly af mørket blevet smuglet tværs over søen for at undgå kreditorerne.

Holmskjolds underslæb viste sig at være meget stort. Ikke bare Postvæsenet var blevet bedraget, men også Den Kongelige Porcelænsfabrik og enkedronning Juliane Marie. Til trods for, at Holmskjold havde haft fri bolig på postgården i Købmagergade og havde giftet sig til en stor formue, havde han været så økonomisk trængt, at han endog havde pantsat sit ridderkors. Hvad havde han dog brugt alle de penge til? De fleste af dem var nok gået til det utaknemmelige arbejde med at anlægge Aldershvile. Men Holmskjold havde også en anden interesse. Hans speciale inden for botanikken var svampe, og han arbejdede på et billedværk om svampe, som skulle udgives med dansk og latinsk tekst. Dets latinske titel lyder oversat til dansk: »Theodor Holms lykkelige hvilestunder på landet i selskab med danske svampe«, og Holmskjold lod tegne fine illustrationer til det. Efter hans død overtog Gyldendal udgivelsen, og Holmskjolds svampeværk er blevet betegnet som det prægtigste billedværk i den danske botaniske litteratur.

Senere ejere af Sophienholm

Da Holmskjold i 1790 solgte Sophienholm til storkøbmanden Constantin Brun, blev det begyndelsen til en storhedstid for stedet, som har gjort det uddødeligt i dansk kulturhistorie. Om denne tid handler de tre følgende artikler, og der skal derfor ikke redegøres nærmere for Brun'ernes ejertid her. Set fra Sophienholms side, hvis man kan forestille sig det, oplevede landstedet igen at blive stillet i skyggen af andre ejendomme. Ganske vist fik det som nævnt en strålende tid i de perioder, hvor Friederike Brun om sommeren samlede guldaldertidens danske åndslev omkring sig i dets stuer og park; men det betød ikke nødvendigvis, at Sophienholm var det foretrukne af familien Bruns sommerresidenser. I hvert fald valgte familien efter Friederike og Constantin Bruns død i 1835 og 1836 at afhænde Sophienholm, hvorimod sønnen Carl Brun og hans efterkommere beholdt Krogerup ved Humlebæk i Nordsjælland gennem flere generationer. For dem, der kun kender Constantin og Friederike Brun i forbindelse med Sophienholm (og naturligvis København, hvor Moltkes Palæ i Dronningens Tværgade var familiens egentlige hjem), er det måske overraskende at få at vide, at »Babyloneskoven« nord for Humlebæk skylder Friederike Brun sit navn, og at den gamle hovedbygning på Louisiana er opført af Constantin og Friederike Bruns barnebarn Alexander Brun og opkaldt efter hans hustru Louise - et familieskab mellem de to gamle landsteder, som ganske vist forekommer helt naturligt i betragtning af deres nutidige anvendelse.⁸

En af de flotteste tegninger i Holmskjolds svampeværk er denne Almindelig Orangebæger. Den er gengivet i den del af værket, som først udkom efter Holmskjolds død, og i teksten står der bl.a.: »Holmskjold har selv opdaget den i Jylland ved Aarhus, og genfundet den omkring Sorø og Frederiksdal«.

Det Kongelige Bibliotek

One of the most spectacular drawings in Holmskjold's book on mushrooms is the Orange-peel Fungus. It is shown in the second part of the book which was published after Holmskjold's death. The text says, »Holmskjold himself discovered it in Jutland near Aarhus, and rediscovered it around Sorø and Frederiksdal.«

Friederike Brun var døbt med dette fornavn og kaldtes således i sin levetid, men omtales i nutiden ofte som Frederikke Brun. I de følgende artikler anvendes begge navneformer.

Efter den brunske ejertid kom Sophienholm ind i en periode med forholdsvis hurtige ejerskifter. Landstedet tilhørte efter auktionen, hvor det blev solgt for en brøkdel af, hvad Constantin Brun havde ofret på det, først landsoverretsprokurator (d.v.s. advokat) Ph. Jul. Knudsen (1836-42), derefter ritmester, greve Siegfried Raben (1842-53), grosserer Claus Moltzen (1853-63) og kammerherre Ro-

gert Fønss (1863-83). For disse ejere og deres familie har Sophienholm sikkert været et lige så kært opholdssted som for de foregående og følgende ejere, og har spillet den samme rolle for dem; men der er tilsyneladende ikke bevaret mange oplysninger om dem, og vi har ingen billeder af dem. Om Claus Moltzen fortælles det, at hans økonomi var dårlig, og at han lod fælde træer i parken for at sælge dem. Han gemte sig for sine kreditorer ved at kravle op under taget i østfløjen gennem en lem i loftet på 1. sal.⁹ Rogert Fønss var fra 1856 ejer af det nærliggende landsted Søro; men da han i 1863 købte Sophien-

holm, solgte han året efter Søro til C. C. Burmeister, der var medgrundlægger af Burmeister & Wain, og hvis familie ejede stedet til 1983. Rogert Fønss var altså 67 år, da han blev ejer af Sophienholm, og fandt det derfor ikke umagen værd at anlægge aspargesbede, fordi han ikke ventede at leve længe nok til at få udbytte af dem. Imidlertid blev han 86 år gammel og nåede således at være ejer af Sophienholm i 19 år. Da han døde i 1882, boede hans datter, stiftsdame frøken Sophie Fønss i østfløjen, hvor hun havde dagligstue i »salen« i stueetagen ud imod søen. I stedet for en havedør var der lavet en lille trappe op til vindueskarmen i østgavlen og derfra en trappe ned til haven - et arrangement, som blev bibeholdt et stykke ind i familien Allers ejertid. Den midterste del af bygningen og vestfløjen var udlejet til i alt tre husstande.¹⁰

Således var situationen, da Laura og Carl Aller i sommeren 1883 købte Sophienholm. Carl Aller var uddannet som litograf og havde opfundet fotolitografien. Sammen med sin hustru havde han i 1877 påbegyndt udgivelsen af »Illustreret Familie Journal« og andre blade som starten på det senere så velkendte Carl Allers Etablissement i Valby (A/S Aller Press). Egentlig var Laura og Carl Aller den sommerdag i 1883 kommet til Sophienholm for at købe nogle ruder til en mistbænk, som var til salg; men i stedet købte de hele landstedet. Og nu skete der omsider det, at Sophienholm blev centrum for en stor og voksende families sommertilværelse i flere generationer. Først i 1963 gik stedet ud af familiens eje, da man

valgte at sælge det til Lyngby-Taarbæk Kommune. Om familien Allers tid på Sophienholm, og om Lyngby-Taarbæk kommunes overtagelse og indretning af ejendommen, lænder bogens sidste artikler; men forhåbentlig har dette hurtige tilbageblik på Sophienholms ældste historie givet læseren et indtryk af, hvordan hver enkelt ejer har bygget videre på det givne og således har været med til at skabe det samspil af natur og kultur, som i dag kendetegner Sophienholm.

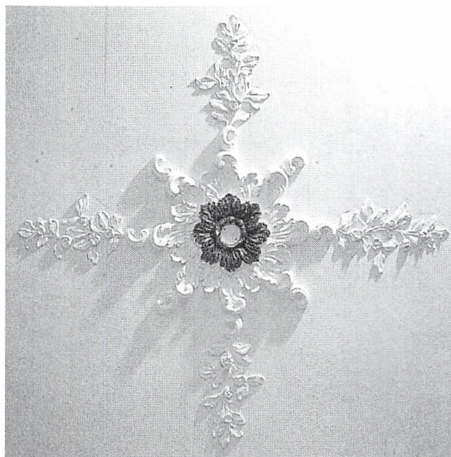
Relieffet af digteren Jens Baggesen er lavet af Albert Jacobsen i 1816 og ophængt i det nuværende cafeteria, hvor han i årene 1792-1820 havde sine værelser.

Byhistorisk Samling

Relief of the poet Jens Baggesen, who lived here in 1792-1820.

Loftsrosetterne i de to kabinetter i Sophienholms midterparti er rokoko og stammer fra Holmskjolds tid, antagelig ca. 1769. (Jeppe Tønsberg fot.)

The rococo ceiling rosettes in the two cabinets in the central part of Sophienholm date back to the time of Holmskjold a. 1769.

I hovedbygningens vestgavl er de tre vinduer bevaret fra Holmskjolds tid. De har små ruder, hvorimod Ramées vinduer i facaden både er højere og har store ruder. Facadens sokkel og båndet under vinduerne (begge af rød sandsten, men overmalet) slutter ved hjørnet, medens gavlen kun har en påmalet "sokkel". Gavlen skulle ikke ses, derfor blev der sparet på dens udstyr. (Foto: Jeppe Tønsberg).

In the west end of the house the windows from Holmskjold's time have been preserved. They are smaller than Ramée's, and have small panes. The facade has sandstone decorations which are omitted on the end of the house.

Portnerboligen er opført i Constantin Bruns cjtid, tidligst i forbindelse med udvidelsen af ejendommen i 1803. Portpillerne genkendes fra tegningen s. 7. Maleri af J. L. Lund omkr. 1825. Byhistorisk Samling *The porter's lodge, probably built 1803.*

Noter

- 1 Luxdorps Dagbøger, 1915-30, bd. 1 s. 375, 398, 414, bd. 2 s. 167.
- 2 Sophienholm. Farvearkæologisk rapport ved Ole Alkær sig, Nationalmuseet 1966, s. 4.
- 3 Miranda i Danmark, 1985, s. 194 (29. februar 1788): »vi kom forbi nogle gode landhuse som Holmskjolds«.
- 4 Louis Bobé: Lystrejser og Lystgaarde (Historiske Meddelelser om København 1. række, bind 4 (1913-15) s. 475-351, 577-634) s. 593-94.
- 5 Spredte Optegnelser af Komponisten Poul Rasmussen (Personalhistorisk Tidsskrift 3. række bd. 4, 1895, s. 280-91, bd. 5, 1896, s. 52-72) s. 55.
- 6 Landsarkivet for Sjælland, Københavns Rytterdistrikts Birk, skøde- og panteprotokol F2 (1787-91) 517, G (1791-95) 564-65.
- 7 Charles Haugbøll: Grevinden af Bagsværd og Aldershviles Historie (Historiske Meddelelser om København 4. række, bind 3 s. 129-216) s. 167.
- 8 Strengt taget er Louisiana ikke opført, men kraftigt ombygget af Alexander Brun. Han var gift tre gange, og i alle tre tilfælde hed hustruen Louise (jfr. Bo Bramsen: Strandvejen (1990) bd. 2 s. 276-79).
- 9 Lyngby-Bogen 1974/75 s. 11.
- 10 Samme s. 11, 14-15.

Margrethe Floryan

Et europæisk lyststed

I 1992 dannede Sophienholm ramme om udstillingen 'Dansk sommer gennem 200 år'. Udstillingen passede overmåde godt til stedet, netop fordi Sophienholm er tænkt som et sommerligt lyststed. Det har været selve idéen bag Sophienholm igennem dets godt 250 år gamle historie, på tværs af skiftende ejere og modestrømninger.

Navnet skyldes anlæggets første bygherre, den botanisk interesserede etats- og senere geheimeråd Holmskjold, og dennes velhavende hustru Sophie. Men hvor dansk det første kapitel i Sophienholms bygningshistorie end var, og hvor godt det frodige landskab omkring Bagsværd Sø end måtte svare til vore forestillinger om dansk guldaldernatur, så har stedet også en plads på Europa-kortet. Denne dimension er særlig vigtig i det kapitel af Sophienholms historie, der knytter sig til familien Bruns ejerskab, nærmere bestemt årene 1790-1836.

Både Constantin og Friederike Brun havde, som deres foretrukne arkitekt Joseph-Jacques Ramée, en bred europæisk baggrund og dannelse. Siden kom de mange gæster. Venner og kolleger fra nær og fjern. Som Friederike Brun skrev til sin berømte tyske digterkollega Friedrich Matthisson:

»Du kender jo mit Sophienholm og dets milevide, romantiske omgivelser!

Kom! Kom! Med svalerne eller senest med nattergalen!«¹

Nogle kom en enkelt sæson, andre år efter år, og der lød dansk, tysk og italiensk i Sophienholms stuer og på havestierne.

1800-05 blev der bygget om og udvidet, og en stor del af haven blev nyanlagt.² De nyklassicistiske boligidealer og de landskabelige haveidealer vandt terræn, også i Danmark (fig. 1). Constantin Brun og arkitekten Joseph-Jacques Ramée var hovedaktører i denne modernisering. Friederike Brun blev det i brugen og fortolkningen af hus og have. Kilderne fortæller også, at Constantin Brun nærede en hidtil upåagtet interesse for havebrug og - også på Sophienholm - fandt anledning til at omsætte sin fascination af badeanlæg i praksis.

Kilderne

Første gang området omkring Bagsværd Sø er nævnt i den arkitektur- og havehistoriske litteratur er hos C. C. L. Hirschfeld, i 5 binds værket *Theorie der Gartenkunst* (1779-85). Hirschfeld var professor i filosofi og æstetik ved universitetet i Kiel, - som Hamborg en lokalitet der lå inden for den danske helstats grænser. I sit kapitel om Danmark hæfter Hirschfeld sig ved landstederne ved Bagsværd Sø:

»Ikke langt fra Friederichsthal ligger den henrivende landsby Lyngbye, også

Fig. 1. Sophienholm set fra havesiden. Constantin Brun lod i 1800-05 ejendommen bygge om og udvide ved arkitekten Joseph-Jacques Ramée. (Foto: Leif Bolding).
 View of Sophienholm from the south. In 1800-05, Constantin Brun commissioned the architect Joseph-Jacques Ramée to rebuild and expand the house.

ved en sø der er rig på fisk og ved en lavtliggende skov, hvor øjet atter henrives af forskellige fine landhuse, som tilhører velhavende familier.«³

Et halvt århundrede efter Hirschfeld blev der i den dobbeltsprogede, dansk-tyske bog Sjællands Yndigste Egne gjort mere ud af beskrivelsen af Lyngby og det

omgivende landskab. Den fine beliggenhed gør, »at Mange af Hovedstadens Indvaanere pleie om Sommeren at opholde sig her«, og

»Frederiksdal, Bagsværd, Dronninggaard og de mange andre smukke Steder, som næsten alle tilhobe, i neppe 1/2 Miils Afstand, danne en Kreds af lutter afson-

Side 17: Fig. 2. Vue fra den landskabeligt anlagte Ilm-park i Weimar. Før Ramée fra 1800 gjorde sig gældende i Danmark, havde han arbejdet i bl.a. Thüringen og Sachsen. (Foto 1999 v./ forfatteren).

Fig. 3. Vue fra baron Caspar von Voghts lystgård og landstedshave i Klein-Flottbeck, i dag del af museet i Hamburg-Altona. Ramée satte her sit præg på det nyklassicistiske interiør. (Foto 1999 v./ forfatteren).

Page 17: The Ilm park at Weimar is planned by Ramée like an open landscape. - Today, the country house and garden of baron Caspar von Voght at Klein-Flottbeck is part of the museum of Hamburg-Altona. Here Ramée set his mark on the neoclassical interior.

drede fagre Fristeder, ligesom skabte for selskabelig Moro og skyldfrie Glæders Tilfredsstillelse.«⁴

Og videre giver den anonyme forfatter Friederike Brun en væsentlig del af æren for moderniseringen af Sophienholm-anlægget:

»Bemeldte Sommerbolig er bygt for omkring 30 Aar siden i en jevn og simpel, men ædel Stil; som man vil mene, efter Tegninger og Desseins, som Digterinden Fr. Brun selv skal havde medbragt fra sin Reise i Italien. (...) Fra samme (:Sophienholm) har man en ypperlig Udsigt over Søen til Collecolle, Aldershvile og flere Steder.«

Friederike Brun havde rigtignok været i Italien forud for ombygningen af Sophienholm. Hun opholdt sig også i Syden, mens en god del af bygge- og anlægsarbejderne stod på. På disse rejser, hvor Friederike Brun søgte stof til sin litterære virksomhed, inspiration og rekreation, var hun ganske optaget af den italienske villakulturs historie, dens betydning og charme.⁵

Ikke desto mindre skyldes omformningen af Sophienholm efter tidens europæiske idealer hovedsagelig Constantin Brun og Joseph-Jacques Ramée. Ingen af dem nøjedes med at virke i kulisserne.

I Louis Bobés monografi om Friederike Brun citeres hun for en karakteristik af Ramée som »en nyfrankisk Gartner og Byggerevolutionær, der uden Hensyn til Klima og Lokaltet elegantisere alt.«⁶ Teksten fremtræder som et direkte citat, men

er uden kildehenvisning. Ellers er Ramée mig bekendt ikke nævnt hos Friederike Brun, hvilket synes at bekræfte, at hun - i modsætning til Constantin Brun - ikke engagerede sig synderligt i Sophienholms om- og tilbygning, herunder indretning.

I betragtning af Friederike Bruns tidlige begejstring for Bertel Thorvaldsens skulpturer kan det også undre, at vi tilsyneladende ikke finder flere eksempler på hans værker i Brun-familiens eje.⁷ Friederike Brun lod i 1809 i Rom Thorvaldsen modellere datteren Idas buste⁸, og ifølge Thorvaldsens første biograf skal Friederike Brun have ejet en Melpomene-figur (tragediens muse) af Thorvaldsen. Uvist hvornår er J. L. Lunds »Parti af Sophienholm«, maleri på jernplade, indgået i Thorvaldsens malerisamling.⁹

Brun og Ramée

Som sin 20 år yngre hustru havde den internationalt virkende storkøbmand Constantin Brun tysk baggrund. Han var fra Mecklenborg, hun fra Sachsen. Han var født i Østersø-byen Wismar, gik handelsvejen og fik sit virke i et par af de gamle hansebyer. Den første læreplads var i et handelsfirma i Lübeck, og siden dannede Skt. Petersborg og København base for hans forretningsmæssige succes.¹⁰

Joseph-Jacques Ramée (1764-1842) var født og opvokset i Nordfrankrig, havde uddannet sig i Paris og der medvirket ved et par haveprojekter, før han af politiske grunde i 1794 besluttede at flygte. Han bosatte sig i Thüringen og siden i Hamborg. I Weimar bistod han ingen ringere end Goethe ved planlægningen af

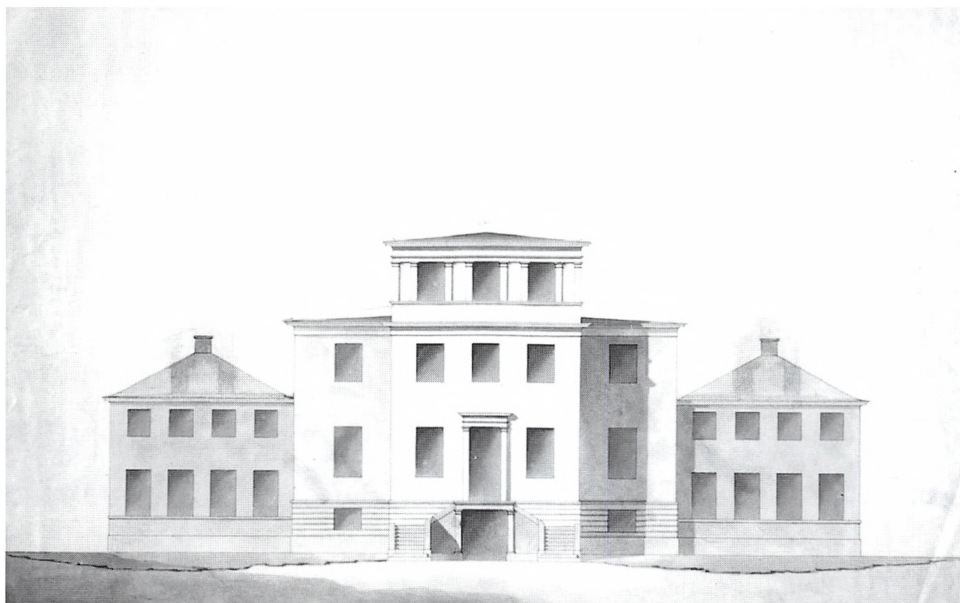

Fig. 4. Tegningen, der er tilskrevet Joseph-Jacques Ramée, viser Sophienholms nye facade mod haven. Kunstakademiet, Samlingen af Arkitekturtegninger
The drawing which has been ascribed to Ramée, shows Sophienholm's new front facing the garden.

Det romerske Hus i Ilm-parken, og i Hamborg tegnede han bl.a. interiører til baron Caspar von Voghts lystgård i Klein-Flottbeck (fig. 2 og 3). I øvrigt optræder Ramées fornavn, som oftest blot Jacques, i flere varianter i forbindelse med hans publikationer.

I 1796 havde Ramée slået sig ned i Hamborg, men han opretholdt nære bånd til arkitektmiljøet i Paris. I 1801 grundlagde han sammen med landsmanden André Masson et firma, Masson et Ramée, med møbler og indretning som speciale. Gennem sine større bygge- og anlægsprojekter i Hamborg-området blev Ramée også

kendt i de toneangivende kredse i København og omegn. Han kunne nå København på en enkelt dag, først med vogn fra Hamborg til Kiel og derfra med skib. Som i Hamborg var det de florissante forretningsmiljøer, der fattede interesse for Ramées talenter, og 1800-08 var han arkitekt på fire landsteder (foruden Sophienholm var det Hellerupgård, Frederikslund og Øregård, alle nord for København) og fem haveanlæg. Hertil kom flere projekter til interiører, bl.a. i Brun-familiens københavner-residens (Moltkes Palæ i Dronningens Tværgade, nær Amalienborg).

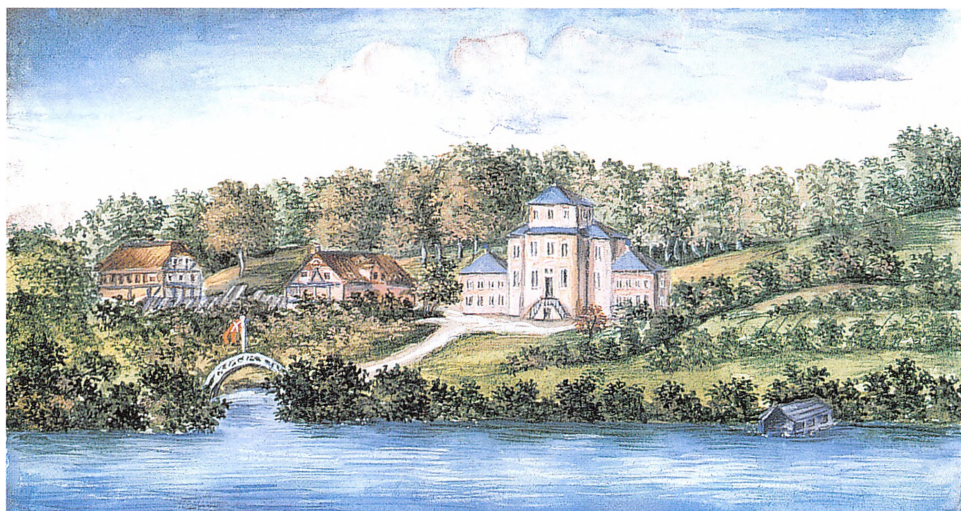

Fig. 5. Akvarel af Dorothea Elisabeth Jürgensen forestillende Sophienholm ca. 1814. Broen neden for plænen har her den buede form, vi kender fra Ramées plan over Sophienholm. (se fig. 13).

Nationalmuseet

Sophienholm, watercolour by Dorothea Elisabeth Jürgensen. The arched bridge is seen on the drawing p. 31, too.

Ved at engagere Ramée fik Constantin Brun en fagmand, der spændte over arkitektur, interiørdekoration og landskabskunst.¹¹ Og hermed var forudsætningerne givet for et fornemt bidrag til den danske pendant til Hamborgs »Elbchaussee«.

Der bygges om og til

Forfatteren og embedsmanden August Hennings fortæller i sin Dagbog:

»Frederiksdal (...) har altid været et af de smukkeste steder på disse kanter og er det nu i endnu højere grad, eftersom den ene side, som tidligere var en stejl søbred, er blevet jævnet, anlagt, beplantet og sået til med rajgræs. Det er hovedsagelig Ramées værk som kunstner og Bruns værk

som rigmand. Sidstnævnte har betalt grevinde Schulin 4000 rigsdaler for henvend 2 tdr. land beplantet med træer og ladet Holmskjolds lille hus bygge om til en italiensk villa.«¹²

Det var det indtryk, Hennings fik under et besøg på Sophienholm den 24. august 1802. Ombygningen var altså en realitet på det tidspunkt.

Constantin Bruns egen Beskrivelse af Sophienholm er også overleveret. Teksten rummer flere interessante oplysninger, men her er årstallet for Ramées arbejder 1805. Eftersom der er andet kilde-mæssigt belæg for, at Ramée påbegyndte sit virke i København i 1800, foreslås hans

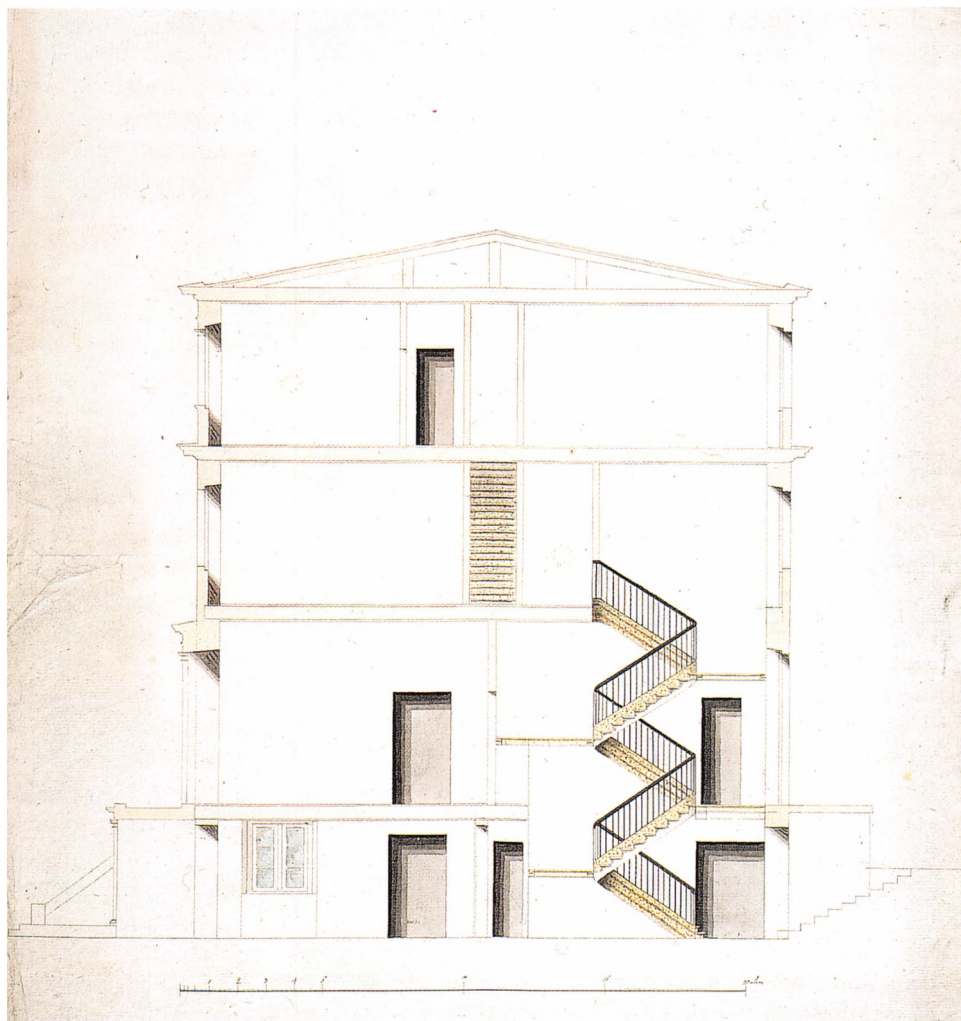

Fig. 6. Lodret snit gennem etagerne, tegnet af Joachim Andreas Burmester. Burmester blev involveret i Sophienholms ombygning, da Ramées planer skulle føres ud i livet.

Kunstakademiet. Samlingen af Arkitekturtegninger

Sectional view of the storeys, drawn by Joachim Andreas Burmester. Burmester carried out the plans of Ramée when rebuilding Sophienholm.

forbindelse til Sophienholm her dateret 1800-05.

Constantin Brun fortæller om både hus og have:

»(...) År 1805 fulgte en total omformning, som bestod i at forsyne hovedhuset med en 1. og 2. sal, at nyindrette de to sidefløje og at lægge bliktag på hele huset.

Dette byggeri, som blev gjort i sten, blev udført af en fransk bygmester ved navn Rammé. På samme tidspunkt byggede han en hestestald til 8-9 heste og en hermed forbundet vognremise, endnu en stald til fire arbejdsheste, en bolig til kuskene og staldknægtene, desuden to vognremiser til mere end seks vogne.

Ved siden af stalden en grisesti, (...).

En toiletbygning i mursten og med to døre(...)

Bagved stalden, til havesiden, (...) en gartnerbolig (...) og et drivhus, (...) en iskælder (...).¹³

Det fremgår også af Constantin Bruns beskrivelse, at han interesserede sig for havebruget på nært hold. Han var især optaget af frugt og bær: Vin og ferskner i drivhusene, kirsebær og æbler i frugthaven. Friederike Brun er ikke nævnt, men vi ved fra hendes breve og digte, at hun var inderligt optaget af lysthaven og dens skiftende og stærkt suggestive scenerier.

Huset

Den her gengivne tegning af Sophienholm, som er tilskrevet Ramée, viser huset, som vi kender det i dag, med Ramées 2.sal og de to nyindrettede sidefløje (fig.

4).¹⁴ Ramée ændrede også på andre proportioner. De gamle vinduer blev skiftet ud med højere vinduer, og der kom en overbygning til indgangspartiet. De flade tage på de enkelte bygningskroppe var ligeledes Ramées valg. Han havde, med Friederike Bruns ord, ikke blot forstand på at skabe elegante interiører. Han var også lidt af en virtuos i sin håndtering af geometriske former.

Holmskjolds gamle hus var af murværk, pudset og malet. I forbindelse med ombygningen blev ejendommen malet lysserød, sådan som vi også ser det på en akvarel fra o. 1814 (fig. 5). Fra farvearkæologiske undersøgelser ved vi, at hovedbygningen tidligere havde været kalket hvid flere gange. I dag er det kun stald- og toiletbygningen, begge i bindingsværk, der fremtræder i en farve, der minder om den, Ramée havde valgt.

Fra Ramées hånd foreligger også grundplaner til hovedbygningens kælder og til 1. og 2. sal. I alle tre tilfælde var der tale om nyindretning. Derimod foreligger der ingen plan over stueetagen, vel nok fordi der her ikke skete større ændringer. Til gengæld satte Ramée sit præg på interiørerne. I flere rum er der fundet spor af paneler og lister, marmorerede bemaling og tapeter. Hvidlige og gullige farver synes at have været dominerende. Hertil kommer eksempler på blomsterornamentik, bl.a. i havestuen. Efter al sandsynlighed har Ramée været leverandør af tapeterne, eftersom firmaet Masson & Ramée ejede en tapetfabrik i Dochenhuden nær Hamborg-Altona, og tilsvarende leverancer er dokumenteret i forbindelse

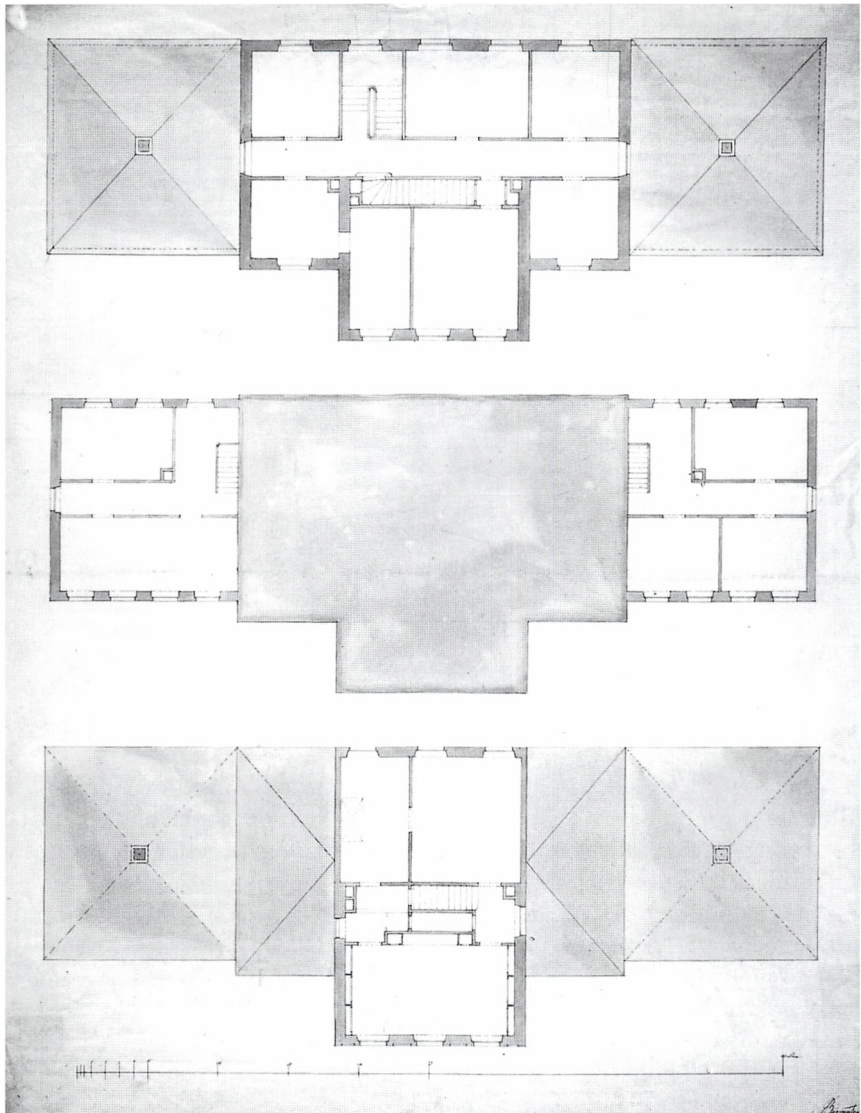

Fig. 7. Planer af hovedbygningens 1. og 2. sal samt 1. sal af de to nyindrettede sidefløje, tegnet af Joachim Andreas Burmester.
Kunstakademiet, Samlingen af Arkitekturtegninger
Plans of the 1st and 2nd floors of the main building and of the 1st floor of the wings.

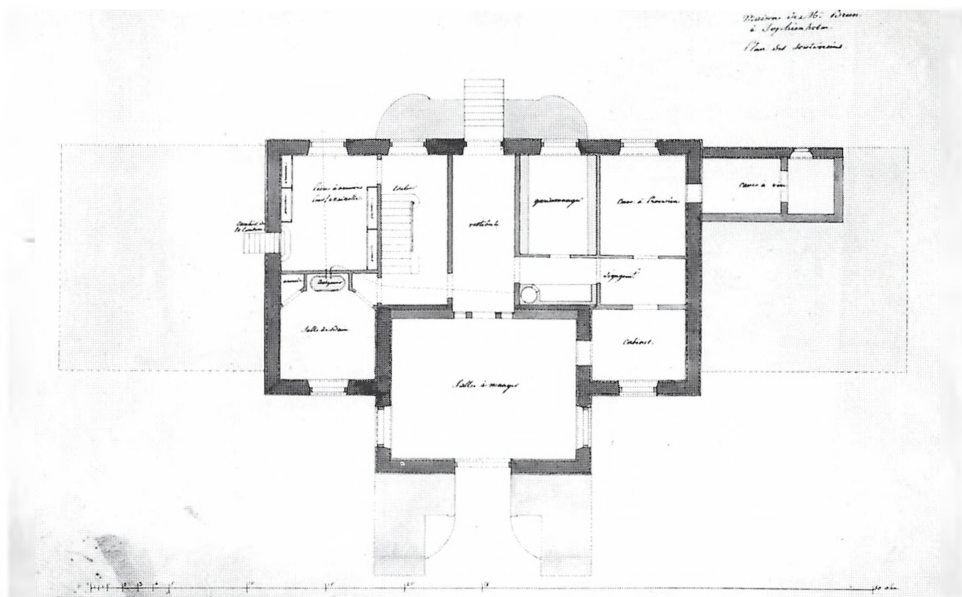

Fig. 8. Plan af Sophienholms omfattende kælderfaciliteter incl. badeanstalt, tegnet af Joseph-Jacques Ramée. Kunstakademiet, Samlingen af Arkitekturtegninger
Plan of Sophienholm's basement including the bathroom, drawn by Ramée.

med Ramées bygge- og anlægsprojekter ved Elbchaussee.

Fem tegninger med motiver fra Sophienholm og signeret Burmeister, enkelt dog Burmeister, indgår også i Kunstakademiets samlinger.¹⁵ Tre generationer af Burmeister-familien markerede sig inden for tømrer- og arkitektfaget. På Sophienholm virkede Joachim Andreas Burmeister (1782-1815).¹⁶ Han er ikke kendt fra andre projekter. Planer til hovedbygningens 1. og 2. sal samt de to nyindrettede sidefløje er samlet på et enkelt ark (fig. 7). Det kunne tyde på, at Burmeister er blevet involveret i ombygningen, da Ramées

planer skulle omsættes i praksis. Tværsnittet visende Sophienholms hovedbygning giver en forestilling om Ramées farvevalg (fig. 6).

På 1.salen var der mulighed for at indrette adskillige værelser. Det største og vigtigste rum på 2.salen var, ifølge Ramées tegning, et bibliotek. Fra de tre vinduer har der været en herlig udsigt ned over haven og til søen.

Badekultur

Efter de eksisterende kilder at dømme har Ramée lagt flest kræfter i indretningen af Sophienholms kælderetage (fig. 8).

Fig. 9. Vue fra et af Sophienholms frodige væksthuse. Den tanke ligger nær, at dette badekar stammer fra Ramées indretning af badeanstalten. (Foto 2001 v./ forfatteren).

View from one of Sophienholm's hothouses. Perhaps the bath originates from the bathroom designed by Ramée.

Planen har, foruden teksten til rumfordelingen, indskriften »Maison de M. Brun à Sophienholm. Plan des souterrains«, dog med målene angivet i alen. Her fik Ramée skaffet plads til diverse faciliteter: Køkken, to forrådskamre, vinkælder, anretterværelse og spisestue. Og så hvad Constantin Brun selv kaldte for »badeanstalten«, et rum hvis vigtigste møbel var et stort badekar (fig. 9). Mon dette badekar

Fig. 10. Vue fra det nyistandsatte gårdmiljø med stald, vogn- og toiletbygning, alt efter Ramées projekt. (Foto 2001 v./ forfatteren).

View from the newly refurbished court surroundings, with stable, cart shed and lavatory designed by Ramée.

er identisk med det, der i dag står i et af drivhusene? Kælderplanen signeret Burmester opviser mindre ændringer i forhold til Ramées plan, og den er væsentlig mere detaljeret, hvad angår de med køkkenet og baderummet forbundne vandforsyninger.

Af noterne til Constantin Bruns egen Beskrivelse af Sophienholm fremgår, at han i 1811 købte Hôtel du Nord og der

lod Københavns første varme bade indrette. Fra Ramées hånd finder vi også tre farvelagte tegninger til et badeværelse, udstyret med varmtvandsbeholder og et antik inspireret badekar og udsmykket med antik inspirerede vægreльеffer.¹⁷ Den hypotese er blevet fremsat, at disse skitser er udført i forbindelse med Ramées modernisering af Brun-familiens Københavner-palæ.¹⁸ Denne interesse for bade og badekultur er ligeså typisk for tiden omkring år 1800, som smagen for nyklassicistiske interiører og landskabelige haver var. Et andet, lidt tidligere dansk eksempel er Liselund, hvor Antoine Bosc de la Calmette lod et badehus med både varmt og koldt vand indgå i landskabshavens scenografi.

Yderligere to tegninger til den fritstående toiletbygning og en tegning af gartnerboligen og de tæt ved denne beliggende urtebede indgår i Kunstakademiets samling af Ramées udkast til Sophienholm.¹⁹ Der synes ikke at være kildemæssigt belæg eller stilistisk baggrund for at antage, at Ramée har tegnet portnerhuset på Sophienholm, selv om det med sin beliggenhed på dette sted først kan være bygget efter Bruns udvidelse af ejendommen i 1803. Ramée har heller ikke tegnet Det Norske Hus. Det blev, som vi kender det fra Hofmangsgave på Fyn, fragtet hertil fra Norge.

I dag udgør de nyttemæssige faciliteter med den nyligt restaurerede stald, vognport og toiletbygning i sig selv et helt lille miljø (fig. 10). Området ved de med gartneriet forbundne faciliteter trænger derimod til istandsættelse (fig. 11).

Den nye verden

En væsentlig del af forklaringen på, at både Constantin Bruns og Ramées indsats siden stort set er blevet negligeret i relation til Sophienholm, er givetvis, at Friederike Bruns ordrige fortolkning af livet, hendes prosa og poesi om hendes egen færden og hendes mange kontakter («Wahlverwandtschaften» - Goethe), hendes salon og sammenkomster har givet et meget stort og rigt materiale til historien om Sophienholm i 1800-tallets første årtier.

Men Constantin Bruns biografi synes at være langt mere facetteret, end litteraturen ellers lader forstå. Alene hans beskrivelse af Sophienholm giver indtryk af, at han været interesseret i mange andre anliggender end dem, der havde med det økonomiske eller det forretningsmæssige at gøre. Han virkede også som mæcen inden for det musikalske felt, og i 1816 bestilte han hos familiens yndlingsmaler, J. L. Lund (også tyskfødt), altertavlen »Christi Opstandelse« til Skt. Petri Kirke. I litteraturen er Constantin Brun, hvis fulde navn var Johan Christian Constantin, ofte blevet kaldt en elegantier. Og på en række portrætter ses han afbildet som den højt dekorerede storkøbmand og geheimekonferensråd, han var: Med Dannebrogsg- og Nordstjerneordenens ridderkors. Det her gengivne portræt er derimod først og fremmest en fortolkning af Constantin Brun som menneske, og det som en smuk mand og en stærk personlighed (fig. 12).

Med sin internationale kundekreds har Ramée påkaldt sig mere interesse i udlandet end herhjemme. Hans geografiske vir-

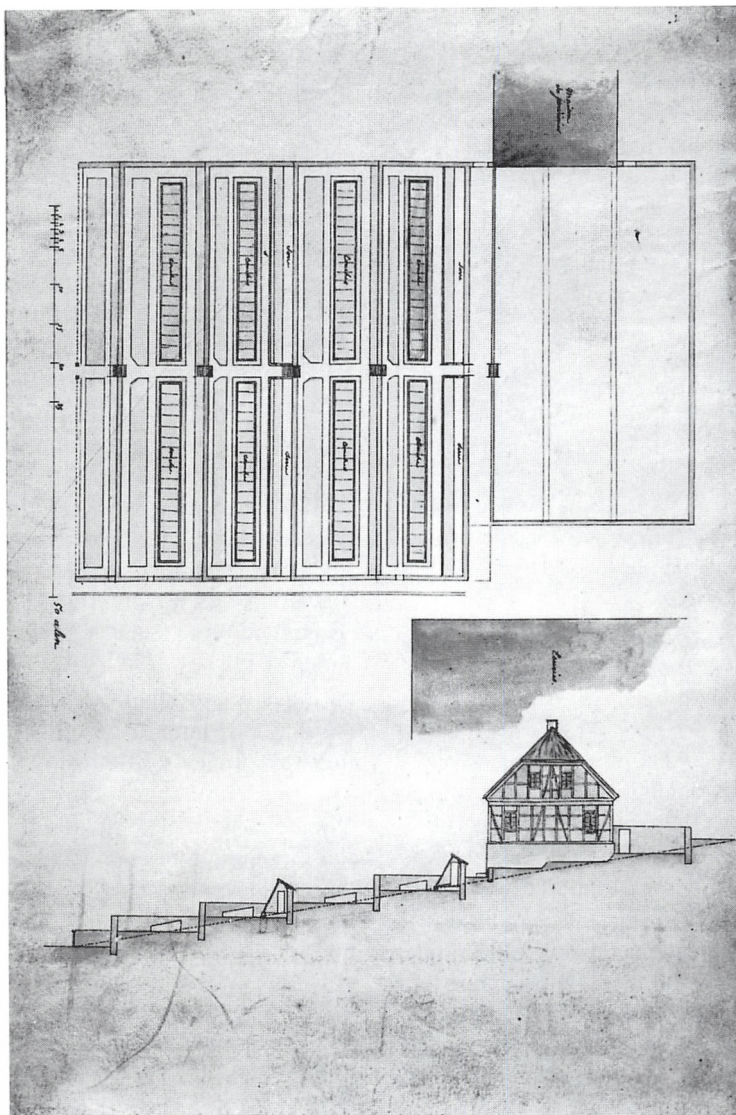

Fig. 11. Plan af Sophienholms gartnerbolig og diverse bede, tegnet af Joseph-Jacques Ramée.
Kunstakademiet, Samlingen af Arkitekturtegninger
Plan of the gardener's house and some beds at Sophienholm, drawn by Ramée.

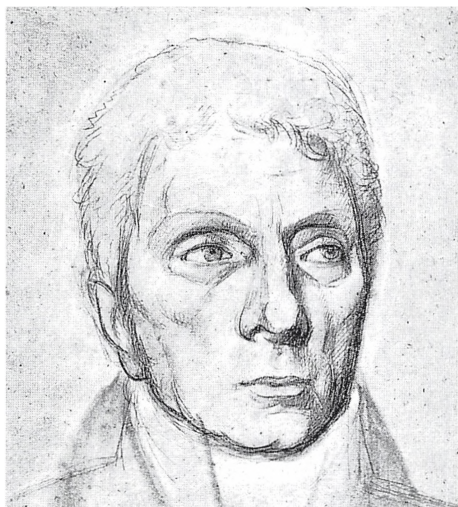

Fig. 12. Anonymt portræt af den højt dekorerede storkøbmand og geheimekonferensråd Constantin Brun, som ejede Sophienholm 1790-1836.

Familieejere

The large-scale merchant Constantin Brun was the owner of Sophienholm 1790-1836. Anonymous pencil drawing.

kefelt var betragteligt - og kan sammenlignes med, hvad der overgår vor egen tids bedste inden for arkitekturfaget. Der var bud efter ham i Tyskland, Frankrig og USA. Hertil kom den lille håndfuld københavnske bestillinger, der bl.a. bragte ham tæt ind på Sophienholms genius.

Interessant nok valgte Ramée netop at lade Sophienholm repræsentere i sin *Parcs & Jardins Composés et exécutés dans différentes Contrées de l'Europe et des États unis d'Amérique* (Parker og haver, tegnet og anlagt i forskellige egne af Europa og De forenede Stater). Dette album blev udgivet i Paris. Hvornår, er sta-

dig uvist, men det har været efter 1835, som en slags forlængelse af et tidligere album med planer og kommentarer fra Ramées hånd.²⁰ Ramées plan bærer titlen »Friedrichsthal bei Copenhagen 1804« (fig. 13). Forklaringen er, at Sophienholm-anlægget oprindeligt var del af den større ejendom Frederiksdal.

Parallelt med opgaverne i København arbejdede Ramée for en række Hamborg-borgere. Børsbygningen i Hamborg (1803-04) regnes for hans arkitektoniske hovedværk. I 1811 forlod han Hamborg og rejste til USA, hvor han tegnede en række private landsteder og fra 1812 arbejdede med det projekt, der skulle blive til en af arkitekturhistoriens første åbne universitetsparker, Union College i Schenectady i staten New York. Fra 1818 var Ramée tilbage i Europa, først i Hamborg, siden i Paris.

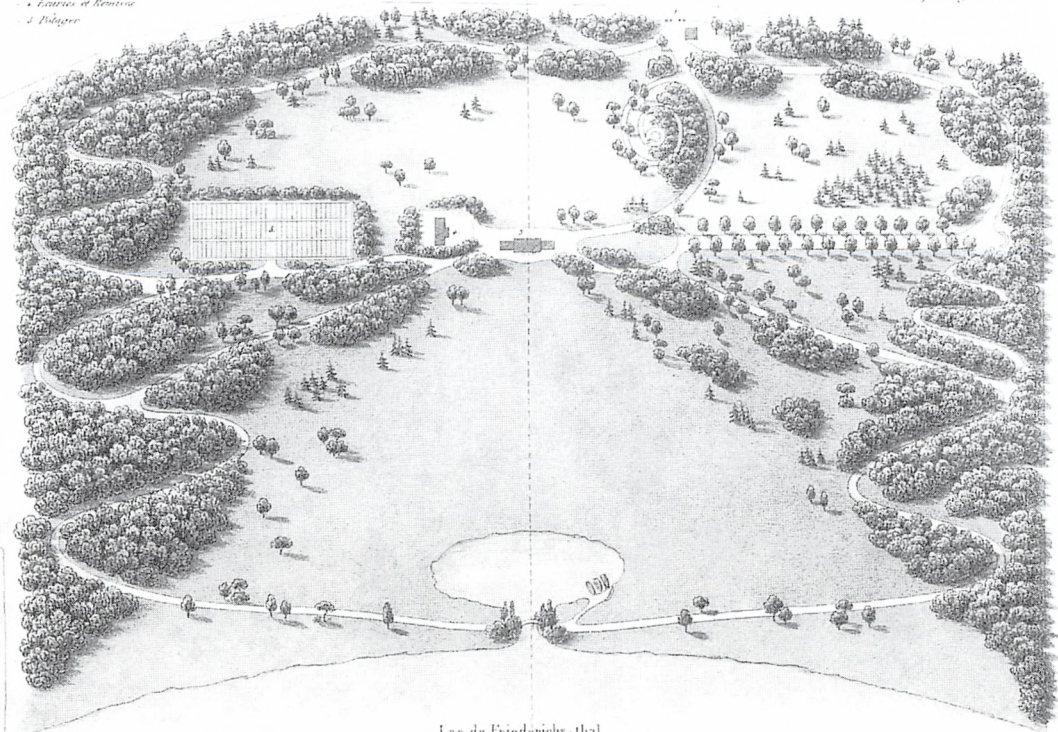
Parcs & Jardins bekræfter, at der der både i den gamle og den nye verden var udstrakt interesse for Ramées talent, og det hvadenten han udfoldede det med geometriens eller landskabets elementer. På Sophienholm gav Constantin Brun ham chancen for at skabe en syntese.

Fig. 13. Plan af Sophienholm, som Ramée publicerede sammen med tilsvarende planer af andre nordeuropæiske såvel som nordamerikanske anlæg. Planen er angiveligt fra 1804. Placering og udformning af en række af havens elementer afveg i praksis fra det på planen viste. Bemærk terrænprofilen øverst. (Her efter Paul V. Turner: Joseph Ramée s. 128).

Drawing of Sophienholm 1804, published by Ramée.

- N° 1. Entrée
- 2. Bassin
- 3. Château
- 4. Escaliers et Remise
- 5. Pâture

*Friedrichs thal
des Topographes 1864*

Lac de Friedrichs thal

*Profil de Trévins sur la
Axe. A B des Plans.*

Château

1864 de Trévins sur la

Noter:

- 1 Friedrike Brun i brev dateret den 3.december 1824, her citeret fra Paul V. Turner, Joseph Ramée. *International Architect of the Revolutionary Era*, Cambridge 1995, s.319, note 31
- 2 For litteratur om denne om- og tilbygning på Sophienholm henvises der generelt til Paul V. Turner, op.cit., ss.125-139; H.J. Lemche, *Lyngby-bogen 1974-75*. Sophienholm og familien Aller, Lyngby 1975; Ole Alkærsig, *Farvearknologisk rapport*. Sophienholm. Rapport, Nationalmuseets Købstadsundersøgelser, 1966. Desuden Weilbachs *Kunstnerleksikon*, 4.udgave, og *Dansk Biografisk Leksikon*. Om Ramée og hans virke i Slesvig-Holsten, se Adrian von Buttlar & Margita Marion Meyer (red.), *Historische Gärten in Schleswig-Holstein*, Heide 1996.
- 3 C.C.L. Hirschfeld, *Theorie der Gartenkunst (I-V)*. Leipzig 1779-85, III, s.223. Værket blev samtidig udgivet på fransk i Paris.
- 4 Her citeret fra arkivalierne vedr. Sophienholm, beroende på Nationalmuseet, Antikvarisk-Topografisk Afdeling.
- 5 Margrethe Floryan, 'Garden and Memory, Friederike Brun's Enlighthened Villeggiaturas', publiceres ultimo 2001 i: *Analecta Romana*, vol. XXVIII, Det Danske Akademi for Kunst og Videnskab i Rom.
- 6 Louis Bobé, *Frederikke Brun, født Münter og hendes Kreds hjemme og ude*, København 1910, s.43.
- 7 Jf. især følgende to skrifter af Friederike Brun: 'Noget om den danske Billedhugger i Rom: Albert Thorvaldsen', 1815, og 'Noget fra Rom og om Thorvaldsen', 1817, samt digtet tilegnet Thorvaldsens »Jason«-figur, 1804.
- 8 Thorvaldsens Museum, inv.nr. A 218, gipsmodel: A 810, marmor.
- 9 Thorvaldsens Museum, inv.nr. B 412.
- 10 I offentlige såvel som private arkiver er der materiale til belysning af Constantin Bruns biografi, som endnu ikke er udforsket. Således rummer Det Kongelige Biblioteks brevsamling flere breve fra Constantin Bruns hånd. De Brun-Bügeltske Arkiver, ref. Rigsarkivet, omfatter bl.a. Instruks for Rejse til St. Petersborg (1788) og flere andre skrivelser vedr. samme rejse.
- 11 Til sammenligning valgte adskillige af Constantin Bruns ligemænd ikke at overdrage bygge- og haveprojekter til en sådan fagmand. I flere tilfælde var de eller andre familiemedlemmer og nære venner i højere grad selv direkte involveret i planlægningen, f.eks. på Dronninggaard, Liselund og Sanderumgaard.
- 12 August Hennings, 'August Hennings Dagbog under hans Ophold i København 1802', udg. af Louis Bobé, *Særtryk af Danske Magasin*, 1934, 7.r., 1.bd., s.107.
- 13 Her citeret fra den trykte udgave fra materialet om Sophienholm, der indgår i *Samlingen af Arkitekturtegninger*. Kunstakademiet, København. Valdemar Aller står som redaktør. Af noterne fremgår, at manuskriptet er blevet fundet hos Brun-familien. Dets nuværende opbevaringssted er mig ukendt.
- 14 For Ramées tegninger til Sophienholm henvises til *Samlingen af Arkitekturtegninger*, Kunstakademiet, København: A 2498 a-d, A 2505 a-b, A 2507.
- 15 For Burmesters tegninger til Sophienholm henvises også til *Samlingen af Arkitekturtegninger*: A 2499 a-e. Turner, op.cit., s.319, note 28, foreslår en tilskrivning af A 2499 b, forestillende tværsnit af Sophienholms hovedbygning, til Ramée.
- 16 Weilbachs *Kunstnerleksikon*, 4.udgave, og H.E.Langkilde, *Bybillede. Et stræde i den indre by*, København 1988, s.84. I sidstnævnte forveksles far (med fornavnene Joachim Ernst) og søn dog i forbindelse med opsummeringen af Joachim Andreas Burmesters værk.
- 17 *Samlingen af Arkitekturtegninger*: A 2500 a-c.
- 18 Turner, op.cit., ss.103-105. Turner nævner med henvisning til August Hennings Dagbog, op.cit., s.25, at Constantin Brun lod badefaciliteter indrette for at afhjælpe nogle af Friederike Bruns helbredsmæssige kvaler.
- 19 1827 ændrede Constantin Brun på sin brandforsikring. Hvorfor ved vi ikke. Men vi må skønne, at alle de til Sophienholm hørende bygninger indtil da var forsikret mod brand. Fra 1827 var kun gartnerboligen og stalden, der begge var stråtekte, forsikret. Lyngby sogns brandforsikringsprotokol, A 1800-43.
- 20 *Jardins irréguliers, maisons de campagne, de tous genres et de toutes dimensions exécutés dans différentes Contrées de l'Europe et de l'Amérique Septentrionale*, Paris 1823. Ramées tegnede forlæg for planen er endnu ikke kommet for en dag.

Karen Klitgaard Povlsen

Friederike Brun på Sophienholm

*To drink deep, or not to taste.
Friederike Bruns valgsprog*

Sommeren 1815 kunne man, hvis man i godt vejr gik en tur i skoven ved Sophienholm, være heldig at se et æsel, der blev ført af en ung mand og som bar en fyldig midaldrende dame med turban om håret og iført tidens modekjole. Hun sad på en damesaddel og så voldsom ud i forhold til det lille æsel. Den unge mand læste op fra en lille håndskreven bog - så højt, at han råbte sin sorgfulde elegi ud til hele skoven - og til den døve kvinde. Hun svarede ham lavmælt, næsten hviskende. De gik fra skoven ind ad en lille låge til Sophienholms have, hvor endnu et par æsler græsede på plænen og over græsplænen mod det norske hus, hvor en flok unge, hvidklædte piger gik ud og ind. Den unge mand og den fyldige kvinde fik serveret eftermiddagste af de unge piger, der lo, småsnakkede, sang og til sidst dansede italienske danse til klimprende guitarakkompagnement på terrassen foran huset, hvor der stadig er den dejligste udsigt over Bagsværd sø.

Beskrivelsen stammer fra den unge mand selv, Just Mathias Thiele¹ - 20 år gammel og håbefuldt digterspire i 1815. Damen på æslet var Friederike Brun, født Münster, der holdt åbent hus om somme-

ren på Sophienholm - både for dem, der var blevet til noget inden for kunst, kultur, handel eller politik, men også for dem, der som Thiele endnu var på vej. Det åbne hus skal tages med et gran salt. Man måtte have en eller anden form for adkomst første gang, enten blev man inviteret eller man kunne komme med en anbefalingsskrivelse fra en af Friederike Bruns mange venner i ind- og udland. Var den første visit vellykket kom man ofte mere frit og på Sophienholm var der plads til, at nogle gæster kunne blive nogle dage - som den unge Thiele.

Thieles adkomst var, at han siden sin pubertet havde skrevet digte. En dag havde en skolekammerat Theodor Münster, præsenteret ham for sin mor, bispinde Elise Münster, der var Friederike Bruns svigerinde. Thiele havde mistet sin mor i 1813 og bispinden, der havde været deprimeret og psykisk syg i flere år, bad om at måtte høre Thieles digte til sin døde mor, da hun selv under sin sygdom havde fået flere poetiske indfald, som en søn havde skrevet ned. Nytåret 1814 skrev Thiele så et digt til fru Münster selv, som han læste op for hende og da han næste år til jul også havde mistet sin far og havde skrevet flere sorgfulde digte, som han samlede i en lille håndskreven bog under titlen *Psyche*, var det naturligt for ham at vise disse

Karen Klitgaard Povlsen, f. 1952, lektor, mag. art., ph. d., Center for europæiske Kulturstudier, Aarhus Universitet.

digte til fru Münter i julen 1814. Fru Münter lånte digtene videre til sin svigerinde Friederike Brun og det blev, som J. M. Thiele selv formulerer det i sine erindringer, hans »Gradus ad Parnassum«.

Thiele blev nemlig nogle uger senere inviteret til Bruns palæ i Bredgade, hvor han traf komponisten C. E. F. Weyse og den unge digter Johan Ludvig Heiberg. Friederike Brun havde før hans besøg bedt Jens Baggesen læse Thieles digte højt for alle gæsterne i sin salon, så da han kom var hans digte kendte og accepterede af tidens vigtigste smagsdommere. Thiele blev indlemmet i kredsen og både Weyse, J. L. Heiberg og Jens Baggesen interesserede sig herefter for den unge mand og hans skriveforsøg, som de løbende kritiserede, forbedrede og satte musik til. Friederike Brun bad Thiele komme til sig med jævne mellemrum og præsentere sin produktion. Så Friederike Brun sørgede for Thieles uddannelse til digter og gav ham de bedste lærere, han kunne ønske sig. Sådant fungerede hendes salon både i Bredgade og på Sophienholm: Den var et drivhus for unge talenter, som blev vurderet og drevet frem af en håndfuld af de bedste komponister, kritikere og forfattere i Danmark. Samme sommer, fortæller Thiele videre:

...modtog jeg en Indbydelse fra Fru Brun til Sophienholm og til at blive der et Par Dage. Jeg havde troet, at jeg ved denne Lejlighed skulde faae »alle Genierne« at see. Men heri blev jeg skuffet. Jeg blev modtaget med al Venlighed, og man anviste mig et lille Væ-

relse, ganske anderledes, end jeg var vant til, med romantisk Udsigt over Søen, og næste Morgen serveredes jeg i min Ensomhed med Kaffe i Sølvservice. Jeg havde aldrig tilform været i saa deilige Omgivelser og nød dem med Lyst, baade alene og senere op paa Dagen, da jeg fulgte Fru Brun paa hendes romantiske Æselridt som hendes Page gennem Skoven.²

Senere denne varme sommer møder Thiele »en ung, meget smuk Pige, som paa fru Bruns Æsel red mellem Bøgestammerne«³. Pigen slår muntert kolbøtter for ham mellem vasketøjstykker, der er lagt ud til blegning, så Thiele føler sig ramt af Amors mest glødende pile og med stor fornøjelse spiser jordbær af hendes mund. De andre sommergæster på Sophienholm henrives af »denne Hyrdescene« og pigen, der er Friederike Bruns yngste datter Idas kammerjomfru, får Thiele til at føle sig skamfuld, da han kommer hjem. Han kommer ofte på Sophienholm hele sommeren 1815, men varer sig for den fristende »Snare« og yndige »Gazelle« som nær havde fået ham i sit net, selvom hun var ærbart forlovet i Tyskland. Så Sophienholm og den yndige natur omkring landstedet beskrives med Thieles blik for kønne piger og kokette stillinger som en lokkede, letfærdig naturtilstand, som alvorlige unge mænd må tage sig i agt for. Hans beskrivelse minder om unge engelskmænds beskrivelser af de smukke, italienske piger, de mødte på deres Grand Tour til Rom og Napoli: Landstedet fik for de jordbundne københavnere en italiensk,

sydlandsk og pikant aura, ikke mindst i den periode den yngste datter Ida boede hjemme. Her groede sydfrugter, her færdedes udenlandske diplomater og kunstnere, her var tonen fri og fremmed - og det ikke kun fordi sproget som regel var tysk, italiensk, fransk, engelsk, eller spansk.

Thiele fik som stamgæst på Sophienholm hen på sommeren 1815 en aften den ære at have Friederike Brun selv til bords. Hun introducerede ham for digteren Schack Staffeldt, der havde læst nogle af hans sonetter og de to talte efter middagen længe om at hellige sig digtekunsten. Aftenen sluttede med musik: C. E. F. Weyse fantaserede og improviserede på klaveret og Ida Brun sang sammen med en frøken Henriques¹. Sådan foregik en typisk salonaften på Sophienholm i den periode, der regnes for Friederike Bruns salons 'guldalder': Årene 1810-1816. Men både salonerne og Friederike Bruns kærlighed til Lyngby og Sophienholm begyndte længe før.

Friederike Bruns vej til Lyngby

Friederike var født Münter i 1765. Hendes far Balthasar Münter (1735-1793) kom fra en velhavende familie, der havde mistet sin formue, så han studerede teologi på stipendier. Egentlig var han litterært og akademisk interesseret, men han blev præst - i 1760, samme år som han giftede sig med den adelige, men fattige og forældreløse Magdalena Sophia Ernestina Friedrika von Wangenheim (1742-1808), der var opdraget i et kloster og som i datterens beskrivelse altid bevarede en lidt stiv og streng tone i sit væsen og i sin op-

førsel. Balthasar Münter fik en vis berømmelse som prædikant, blandt andet fordi han i sine prædikener ikke skjulte, at han var frimurer og gik ind for religiøs tolerance. Han blev forfremmet til superintendent - dvs. han fik en slags bispefunktion i et lille fyrstedømme ved Gotha - i 1763. Sønnen Fritz Münter, der som førstefødt kom til verden i 1761, fortæller i sin korte biografi om faderen, at Balthasar Münter næsten samtidig i 1764 fik forespørgsler fra Hamburg og København om at blive ansat som hjælpepræst. Men da det gik op for menigheden i Hamburg, at han var aktiv frimurer, ville de ikke have ham som præst, så det blev den tyske Skt. Petri-menighed i København, der fik ham som diakon i 1765. Da havde han netop fået sit andet barn: datteren Friederike. Siden blev han både præst for den tyske menighed og hof- og modepræst. Hans prædikener blev så populære, at han kunne lade dem trykke om lørdagen, som han holdt dem om søndagen. Han blev berømt i hele Europa, da han blev præst for den afsatte og dødsdømte tyske læge Struensee og i 1772 udgav en lille bog *Bekehrungsgeschichte*, der fortalte om, hvordan han havde fået den ateistiske Struensee til at omvende sig til kristendommen inden henrettelsen. Han var altså allerede i begyndelsen af 1770'erne en kendt mand, han skrev mange salmer og udgav en del værker, så det var ikke uden grund at den münterske familie blev et slags centrum i den tyske kreds i København - især i perioden frem til 1780. Altså gennem hele Friederikes barndom.

I 1824 udgav Friederike Brun en selvbiografi for årene 1765 til ca. 1780. Hun sætter punktum for sin barndom netop da den tyske indflydelse i København begynder at blive mindre - og netop da den for alvor begyndte at blive anfægtet af de veluddannede danskere, der mente, at tyskerne sad på for mange embeder og på for meget af kulturmiljøet. Friederike skrev - kan man se af forordet og af breve til vennen Matthisson - på selvbiografien fra hjemkomsten fra Italien i 1810 og periodevis fremefter, især fra 1818 - dvs. efter Sophienholm-salonens glansperiode og efter at også hendes yngste datter Ida var blevet gift og flyttet hjemmefra. Selvbiografien fortæller i et charmerende, men også nostalgisk tonefald om livet i København og omegn i 1770'erne. Da den kulturelle elite i København var tyskpræget, betød det, at mange kendte og indflydelsesrige mænd kom i præstehjemmet - først på hjørnet af St. Pederstræde og Larslejstræde, siden i Nørregade - og mange af dem interesserede sig også for husets kvikke datter. Digterne F. G. Klopstock (1724-1803) og H. V. Gerstenberg (1737-1823) kom der blandt mange andre. Men netop disse to blev vigtige for Friederike Bruns udvikling og livsopfattelse, som hun beskriver det i selvbiografien. Den omgang, som de livlige kulturelle og videnskabelige diskussioner medførte, det åbne hus som forældrene praktiserede, og den tyske følsomhed, som Klopstock og Gerstenberg kombinerede med en stor interesse for de nordiske landskaber, befolkninger og mytologier - det blev den samværsform og tone, Frie-

derike Brun mere end noget andet forsøgte at genskabe i de saloner, hun holdt i Danmark og på sine rejser i Europa - men mest af alt på Sophienholm.

Friederike blev delvist undervist hjemme, hvor der blev holdt huslærer til storebror Fritz, men hvor faderen også brugte meget tid på at undervise sine børn. Hun var sin fars »darling child«, mens moderens yndling var storebror Fritz. Friederike elskede at læse romaner og at skrive digte, men var også god til husførelse, til sprog og til at passe børn. Især var hun dygtig til at lave vegetarretter på familiens jordlod ved Sortedamssøen, hvor familien boede om sommeren. Hun var tæt knyttet til sin storebror og lavede elektriske og fysiske eksperimenter sammen med ham i et skur i Skt. Petri Urtehave. Det mente hun siden kunne være en af grundene til hendes mange nervøse symptomer. I selvbiografien bliver Friederikes barndom næsten beskrevet som et paradys. Og resten af sit liv forsøger hun at genskabe dette paradys. Det lykkedes selvfølgelig aldrig helt, men mest lykkedes det måske på Sophienholm - især i perioden efter 1815.

Området omkring Sophienholm dukker også op i selvbiografien. I Lyngby havde nemlig en række af familien Münters tyske venner deres sommerlandsteder: Resewitz, der var diakon ved Skt. Petri Kirke, Gerstenberg og hans kone, der sammen sang Klopstocks »ømme Elegier«, kobbertrykkeren Preisler, der også var gæstfri - og ikke mindst havde Klopstock ofte boet i Lyngby i ugevis og havde løbet på skøjter på søerne! Jo »Lyngby var

tillige rig på hellige Minder«⁵. Den modne Friederike Brun, der jo mens hun skrev sin selvbiografi vidste, hvilken rolle Sophienholm og Lyngby ville komme til at spille i hendes liv, lægger på denne måde op til at forstå sit eget liv og landsted i traditionen fra de store tyske indvandrere og deres »gesellige« selskabelighed, deres musikalitet og deres glæde ved poesi.

Sophienholm er i Friederike Bruns egen fortolkning en slags bagudvendt utopi: Her forsøger hun at skræve hen over en samtid, der som årene gik forstod mindre og mindre af det, der foregik på Sophienholm. Mens Thiele er venligt afstandtagende over for den stemning af sydlandsk frivolitet, han finder på Sophienholm, var andre mere fordømmende og uforstående. Det miljø, Friederike Brun skabte på stedet, havde på den ene side rod i hendes tysk prægede københavnske barndom. Derfor var det ude af takt med den danske samtid. På den anden side fik miljøet rod i det romerske selskabsliv og i den salon, som Mme de Staël i årene omkring 1800 skabte på sit landsted Coppet uden for Geneve i det Svejts, som Friederike Brun også kom til at elske. Derfor blev omgangen på Sophienholm ofte opfattet som sydlandsk og fremmedartet: For lidt dansk i en tid, hvor danskheden blev dyrket i litteratur og kunst som aldrig før. De mange udlændinge, der kom på Sophienholm og Friederike Bruns tyske eller italienske omgangssprog forstærkede det kritiske blik på foretagendet. Hendes døvhed og rigdom, hendes store, tysksprogede forfatterskab og det med tiden stadig mere umage ægteskab med ægtemagen, alt det

betød, at anekdoterne florerede og Sophienholm-kredsen blev marginaliseret i dansk kulturliv efter 1820.

Ægteskab og rejse

Før Friederike nåede frem til Sophienholm skulle hun tage et afgørende skridt: Hun skulle giftes. I broderens breve til hende fra begyndelsen af 1780'erne, hvor han studerede i Göttingen, kan man følge slagets gang med friere, der blev diskuteret og afvist. Hun havde svært ved at beslutte sig og fik mange tilbud. Hun må have haft udstråling og været interessant at omgås, for nogen egentlig skønhed var hun ikke. Det smukkeste på hende var håret, der var brunt, lokket, tykt og langt.

I 1782 rejste hun med forældrene til deres hjemegn og sit eget fødested ved Göttingen i Tyskland. Familien besøgte broderen Fritz, der studerede i Göttingen, Klopstock i Hamborg og Gerstenberg i Lübeck. De kom også til Weimar, hvor Wieland gjorde indtryk på Friederike. Efter rejsen lod Balthasar Münter datterens rejsedagbog trykke sammen med hendes første samling digte. Så da agent Constantin Brun, der var født i 1746 og altså var næsten tyve år ældre end Friederike, friede til hende var hun ikke et ubeskrevet blad. Han må have været klar over, at hun havde ambitioner om både at skrive og rejse, men han var vedholdende i sit kurmageri. Balthasar Münter fandt ham efter nogen tid, nogle formueundersøgelser og helbredstjek passende og skrev et brev til sin datter, hvor han gjorde rede for hendes alternativer: Enten giftede hun sig med Constantin, som nok var æl-

Friederike og Constantin Brun, tegninger af G. L.Lahde 1798-99. På denne tid var hun 33 år, han 53.
Bakkehusmuseet

Friederike and Constantin Brun, drawings by G. L. Lahde.

dre end hende, men var ved udmærket helbred og formue, der kunne sikre hende rejser, bøger og selskabelig omgang - eller hun kunne se frem til et liv som gammeljomfru hos forældrene, der ganske vist holdt meget af hende, men.... Friederike valgte Constantin. Sophie Reventlow, der i 1772 var blevet gift med C. D. F. Reventlow og boede på herregården Christianssæde, men som ofte var i København sammen med sin mand, undrede sig over forholdet:

Nu er den unge Demoiselle Münter bleven forlovet med en Konsul Brun,

der er kommen fra Rusland og faar en Gage på 2000 Rdl. af det vestindiske Kompagni. Hun lader til at ægte ham mere af Fornuft og Erkendtlighed - thi han har allerede elsket hende i to Aar - end af Kærlighed...

Et halvt år senere i sommeren 1783 lyder det i et brev fra hende:

Jeg maa endnu sige Dig, at vi i Gaars spiste sammen med Münters paa Sølyst. De Forlovede vare meget kærlige, Haandtryk og Omfavnelser vekslede med hinanden. Han forekom mig no-

get sygelig og syntes kun med Nød og næppe at kunne følge hende, naar de spadserede eller løb. Jeg maa tilstaa, at det stødte mig lidt; jeg er saa tilhøjelig til at betragte Manden som Kvindes Beskytter, at det modsatte, naar han er den svageste, hun er den raskeste og stærkeste, choquerer mig. Denne Betragtning paatrængte sig mig, da Demeiselle Münter løb ned ad Højen paa Sølyst, og han vaklede efter med usikre Skridt. ⁶

Gift blev parret - og tiltrækningen var der på trods af forskelle i alder og kondition. Som Sophie Reventlows brev viser, så havde Friederike sin styrke i sin ungdom og energi - mens Constantin havde erfaringen og formuen på sin side. Bryllupsrejsen gik over Sverige til Skt. Petersborg, hvor Constantin Brun afviklede sine forretninger, mens Friederike Brun i to vinter måneder dyrkede salon- og selskabslivet, en vis melankoli og forelskelsen i sin Brun. Syg var hun af og til, men måske var det, fordi hun hurtigt blev gravid. Hjemrejsen gik over Polen og Tyskland, hvor parret et par måneder omgikkes Klopstock i Hamburg, mens de ventede på, at de danske farvande skulle blive så isfri, at de kunne sejle fra Kiel. I slutningen af marts kom de til København - den 20. april 1784 fødtes Carl Brun, deres ældste søn.

De næste år var Friederike Brun en energisk deltager i det københavnske musik- og amatørteaterliv. Hun mistede en nyfødt søn i 1786, fik datteren Charlotte i 1788 og førte stort hus i Amaliegade i det

Kgl. Vestindiske Handelsselskabs hus, hvor også komponisten J. A. P. Schulz og hans elev C. E. F. Weyse boede. I vinteren 1788-89 blev hun syg af forkølelse eller influenza og blev næsten helt døv. Selvom hun i perioder kom til at høre bedre, var hun tunghør eller mere eller mindre døv resten af sit liv. Det betød en dramatisk forandring for hende. Hendes musikalske sans og gode sangstemme fik hun svært ved at udnytte og det blev vanskeligt at samtale ubesværet med andre mennesker. På de mange rejser var hun som regel henvist til at se i stedet for at høre eller tale. Så meget desto vigtigere blev digtene, dagbogen, brevene og de rejsebeskrivelser, som dagbog og breve ofte blev omarbejdet til. Friederike Brun så, følte, skrev og læste - og blev mere interesseret i landskaber, billedkunst og bøger end før. Som forfatter blev hendes mål at male storslåede landskaber med pennen - hvor malerne kunne gøre det med penselen.

Tabet af hørelsen, sorgen over den døde søn, de tre graviditeter hurtigt efter hinanden: Friederike Brun begyndte at lide af nervøse tilfælde og blev sendt på kurophold i Pymont. Hun rejste i juni 1789 sammen med C. F. Cramer, Jens Baggesen og hans søster Marie, sønnen Carl og hans huslærer Karl Spazier. Det er denne rejse, der er baggrunden for Baggesens *Labyrinten*, der udkom i 1792-93. Constantin Brun, der endnu engang havde været i Rusland, hentede sin kone og ældste barn på vejen hjem og sammen rejste de tilbage fra Göttingen gennem Nordtyskland. Sammen vandrede den lille familie i Harzen. Og sammen holdt de

eftersommer på det lejede Sophienholm ved Bagsværd Sø i 1789, mens Friederike med begejstring fulgte nyhederne om den franske revolution - og blev gravid igen. Ægteskabet gik godt.

Måske er det denne første eftersommer på Sophienholm, der er baggrunden for Erik Pauelsens maleri af Friederike Brun med datteren Charlotte, kaldet Lotte på skødet? I alt fald antyder maleriet, hvad det var for en drøm om det gode liv som maleren og sikkert også den afbildede, ønskede at mane frem. Friederike Brun er malet i det fri i en åben skov med et bøgetræ lige bag sig. Hun sidder direkte på en græsbænk eller forhøjning og kan næsten ikke være mere naturlig eller i pagt med naturen. Naturlig er også hendes forhold til det sprællende barn, der har bare tæer og som bruger moderens lange lokker som sit eneste legetøj. Kun perlerne i håret og guldspændet i den hvide musselinkjole antyder, at mor og datter er velhavende. Men hele settingen og tanken om at barn og mor har et naturligt, intimt forhold til hinanden, som bedst spejles i den fri natur, der omgiver dem, er en tanke, som omkring 1790 dyrkes af de dannede og velhavende lag, der har læst deres Rousseau og som spændt følger med i den franske revolution. Friederike var hele sit liv optaget af Rousseau og hans ideer om naturlighed og fri opdragelse, som hun praktiserede mest radikalt på sin ældste søn og sin yngste datter. Den

halvt forvildede have omkring det ikke særlig prangende landsted Sophienholm var den perfekte ramme om et sommerliv med børn à la Rousseau.

Salon på Sophienholm til 1801

I februar 1790 købte Constantin Brun Sophienholm og i maj 1790 fik parret endnu en pige: Augusta, kaldet Gusta. Graviditeten og en hård fødsel gjorde ikke Friederike Bruns nerver bedre. Men alligevel begyndte det sommerselskabelige liv allerede i 1790'erne på Sophienholm. Ved siden af Sophienholm lå hovedgården Frederiksdal, som tilhørte familien Schulin. Friederike Brun kom ofte hos Sophie Schulin og hendes søster Louise Warnstedt på Frederiksdal og havde forelsket sig i Sophienholm på disse besøg. Naboskabet betød, at der var selskabelighed på Sophienholm allerede fra de første somre. Så tidligt som i 1790 kom Weyse næsten dagligt og P. H. Haste skrev ligefrem en *Afskedssang til Sophienholm* i 1792. Schulz og Weyse boede om sommeren i Frederiksdal, så naboskabet fra byen fortsatte allerede fra den første sommer. Med Weyse kom der sandsynligvis også musik og sang, for det satte Friederike stadig stor pris på. Hun troede ligesom Schulz på musik og sangs opdragende rolle og på, at mennesker, der blev opdraget til og i skønhed også blev bedre mennesker. En ide, som hun blandt andet havde fra Schiller. Så børnene fik musik og kunst ind

Side 41: Friederike Brun som 25-årig med datteren Charlotte på skødet, malet 1789 af Erik Pauelsen.

Familieejce

Page 41: Friederike Brun with her daughter Charlotte (born 1788), painted by Erik Pauelsen.

med modermælken - som hun insisterede på at give dem, selvom det endnu ikke var helt comme il faut.

Rigtig taget i besiddelse blev Sophienholm først efter Friederike Bruns næste store rejse. Sammen med sin mand, de to ældste børn og Carls huslærer rejste hun om efteråret gennem Tyskland til Frankrig og i 1791 kom selskabet til Svejts. I Lyon mødte Friederike Brun den tyske digter og huslærer Friedrich Matthisson (1761-1831). Hun havde læst landskabsdigte af ham, men kendte ham især gennem hans ven den tyske forfatter og pædagog L. C. Sander, der var kommet til København som huslærer for C. D. Reventlows børn. Sander blev professor i pædagogik og dansk forfatter, bl.a. til sørgespillet *Niels Ebbesen*. Sander kom hos Bruns og havde givet Friederike Brun et brev med til sin ven Matthisson.

Matthisson og Friederike Brun blev venner ved første blik. De var lige glade for Klopstock, de havde læst de samme klassiske forfattere og de sværmede begge for ny engelsk litteratur. De kunne kun være sammen en enkelt dag og aften, så Matthisson gav Friederike Brun et brev med til sin bedste ven, den svejtsiske forfatter Carl Victor von Bonstetten (1745-1832), som parret Brun traf i april 1791 på hans landsted Nyon uden for Geneve - siden stødte Matthisson til og de to mænd og Friederike sluttede et inderligt venskabsforbund, mens de besøgte de steder, Rousseau havde beskrevet i sin *Julie* fra 1761. I Bonstetten havde Friederike Brun mødt sin store kærlighed - og hun blev aldrig den samme - heller ikke i forholdet til

sin mand. Sophie Reventlow skriver til Louise Stolberg, da hun har mødt Friederike Brun i slutningen af august 1791 - efter hun er kommet hjem via Holsten: »Hun vækker hos mig den samme uharmoniske Følelse som hos Dig.«⁷ Det skulle vare mange år før Friederike Brun opnåede en form for harmoni igen og forholdet til Constantin Brun blev aldrig helt repareret. Der kom til at versere utallige anekdoter om det umage par, som var med til at kaste et lidt latterligt lys over menagen på Sophienholm.

I 1792 flyttede familien rigtig ind på landstedet Sophienholm. I marts havde Friederike Brun født sit sidste barn Adelaide, kaldet Ida og da Jens Baggesen og Sophie von Haller havde fået deres første barn og manglede både penge og ro, flyttede de ind på Sophienholm hen over midsommeren. Frem til 1820 havde Baggesen sine faste værelser på Sophienholm - i det, der nu er cafeteria og hvor hans relief hænger. Vi ved ikke så meget om disse første år på Sophienholm, men Friederike Brun deltog stadig med stor iver i musiklivet i København om vinteren både som sanger og som publikum og arrangør. Schulz var også fast sommerbeboer i 1792, Weyse kom dagligt, nabofamilien Schulin omgikkedes man både på Sophienholm og hos dem, og med mange andre på visit indimellem må disse første somre på Sophienholm have været afvekslende. De mange små børn, huslærere, barnepiger, gæster og familiemedlemmer må have gjort dagene muntre og af-tenerne underholdende. Men med Friederikes nervøsitet og et ansændt forhold

mellem ægtefællerne som klangbund for munterheden.

I 1793 kom den svejtsiske præst og mystiker J. H. Lavater til København⁸. Friederike havde besøgt ham i 1791 i Zürich og da han kom ud på Sophienholm i juni måned, spurgte hun ham til råds om sit ægteskab. Han var meget brugt som rådgiver - især af kvinder - og rådede hende til at blive hos Constantin Brun⁹. Så det gjorde hun. Men glad var hun ikke. Bedre gjorde det ikke at få besøg af Matthisson i København i foråret 1794, så i foråret 1795 rejste hun sammen med de to ældste børn, en huslærer og J. A. P. Schulz, der fulgte med til Tyskland, igen mod syd. Igen besøgte hun Klopstock i Hamborg og denne gang også Matthisson i Wörlitz, hvor han var blevet sekretær for hertuginde Louise af Anhalt-Dessau, der boede i et af Tysklands mest berømte landsteds- og parkanlæg. Louise var også ulykkeligt i sit ægteskab, så hun og Friederike blev straks intime veninder og blev enige om at mødes i Italien.

Inden da mødte Friederike Brun Goethe i Karlsbad. Her lykkedes det hende for første gang at samle en salonkreds om sig - og omgangen med bl.a. den senere så kendte salonværtinde Rahel Levin og Goethe hjalp nok mere på helbredet end kurbadet. Turen gik videre til Italien, hvor Bonstetten mødte hende og Matthisson og Louise af Anhalt-Dessau stødte til. Matthisson havde netop udgivet Friederike Bruns første digtsamling i Tyskland og den var blevet venligt modtaget. Først i sommeren 1796 rejste Friederike nordpå igen - meget klogere på antikkens kunst

og på de tyske malere i Rom og fysisk bedre af druekure og svovlbade på Ischia. Hun havde oplevet en ganske anderledes fri og tvangfri omgangsform i Rom og Napoli og hun havde selv med succes samlet en kreds eller en salon om sig i Rom. Ikke mindst havde hun oplevet Emma Hamilton i Napoli lave sine levende attituder, en slags mellemting mellem dans og levende statue, hvor Lady Hamilton efterlignede antikke forlæg fra vaser og relieffer såsom Iphigenie og bakkantinder. Den oplevelse satte sine tydelige spor i opdragelsen af yngstebarnet Ida.

Friederike kunne ikke bekvemme sig til at rejse helt hjem. I februar 1797 hentede Constantin Brun hende og børnene i Bern, hvor hun boede i nærheden af Bonstetten - som Constantin Brun også kom til at sætte mere og mere pris på. Hjemrejsen trak ud, så heller ikke denne sommer blev en Sophienholm-sommer. Det gjorde de næste til gengæld. Disse tre følgende somre blev lykkelige for Friederike Brun. I maj 1798 kom Bonstetten til København sammen med en tjener og sin ældste søn, der også hed Carl. Han flyttede sammen med Bruns i den nuværende Håndværkerforenings bygning, som Constantin Brun havde købt i 1796 og ladet nyindrette af Ramée - og på Sophienholm.

Også i denne anspændte - men samtidig lykkelige og produktive - periode led Friederike Brun af nervøsitet. Og af det, vi i dag vel ville kalde for opiummisbrug. Hun berømmer selv opiumets magiske virkning på angst og melankoli, og forstår ikke dem, der advarer mod stoffet. Hun

var ikke alene om sin brug af opium - det var udbredt blandt velhavende kvinder i Europa. Men den unge tyske sekretær Rist hos finans- og statsminister Ernst Schimmelmänn, der i København boede lige over for Bruns og så dem dagligt om vinteren og jævnlgt om sommeren på enten Sølyst eller Sophienholm fortæller om, at hun i perioden omkring 1800 generelt var nedtrykt og kun opium kunne for en tid gøre hende mere opstemt - for så at gøre hende endnu mere nedtrykt bagefter. Friederike var kort sagt meget humørsvingende - og blev vel også med tiden mere og mere egocentreret. Men endnu i disse år omkring 1800 var hun samtidig også næsten ekstremt udadvendt.

Rist beskriver det leben, der var omkring Friederike Brun i disse år. Der var en konstant larm af børn og gæster, der kom og gik. Constantin Brun holdt sig i baggrunden og hans søster sørgede for husførelsen og for lækre forfriskninger til gæsterne. Gæsterne var som senere Thiele håbefulde digterspirer, men også diplomater og folk, der bad om støtte til dette og hint. Mange af disse ansøgninger tog Friederike Brun på sig og bragte dem videre til Schimmelmännns og andre af byens formuende folk. Constantin Brun godtede sig over, at det var dyrt for hans kones gæster: De blev konstant belemret med subskriptionsskrivelser for nye bøger, som hun bad dem skrive sig på¹⁰. Rist undrede

sig også over Friederikes forhold til Bonstetten »den gode Friederikes platoniske ven«, men kunne ikke andet end beundre det intense arbejdsfællesskab, som dannede en cirkel om de to, deres forfatterskaber og børnene i huset. Friederikes næsgrus beundring for Bonstetten påtvang alle i hendes omgivelser en pinlig stemning og Rist, der egentlig synes godt om Bonstetten, mener ikke, han kunne leve op til det idealbillede, som Friederike byggede op af ham. Rist kan ikke lade være med at beundre Friederike Bruns forfatterskab og hendes evne til at skabe harmoni omkring sig på salonaftenerne. Men han kan heller ikke - og det er ganske tidstypisk - lade være med at undre sig over at en kvinde skriver og er så aktiv og dominerende i den selskabelige omgang¹¹.

En anden regelmæssig gæst både i Bredgade og på Sophienholm var den unge tyske kunstakademistuderende P. O. Runge, der hurtigt fandt ud af at Bruns salon var det mest interessante sted i København og det var i kunstdiskussioner med Friederike Brun og Bonstetten, at han fandt smagsfæller, der interesserede sig for antik og mere moderne kunst, litteratur og konturtegnning, som han selv. I hans beskrivelse træder Friederike Brun frem som kunstsamler med et professionelt, kritisk blik: En kompetent og intelligent kvinde, der samler fremragende kopier af europæisk kunst i begge sine

Side 45: Constantin Brun som 50-årig ved sit skrivebord, malet i Hamburg 1800 af den franske portrætmaler Jean-Laurent Mosnier. Familieej

Page 45: Constantin Brun at his desk, pictured by the French portrait painter Jean-Laurent Mosnier in Hamburg 1800.

hjem¹². Oehlschläger, der senere er skarp i sin dom over den Friederike Brun, som foretrækker Baggeseu frem for ham selv, skriver nedladende i 1801, da han første gang møder fruén på Sophienholm, at hun er »en ret fortræffelig, velsignet Kone«. Det var netop det, hun ikke var. Hun var en begavet kvinde i utakt med sin tid og et dansk kulturmiljø, der trak sig sammen om sig selv, mens hendes horisont var europæisk.

Årene omkring 1800 blev frugtbare for Friederike Brun og for salonen på Sophienholm, men stemningen var også hektisk og forceret: Ingen vidste, hvorlænge den ægteskabelige trekant med Bonstetten, Friederike og Constantin kunne vare - og ingen vidste heller, hvorlænge freden i Danmark kunne vare i et Europa i oprør. I de tre år sammen med Bonstetten skrev Friederike Brun digte og om sine rejser. Hun udgav seks bind rejsebeskrivelser på tre år! Men ikke mindst tog hun - sammen med Bonstetten - fat på opgaven at opdrage Ida. Den æstetiske opdragelse til harmoni og graciøsitet blev et fredhelle i og et modbillede til en for urolig verden - ydre som indre. Når alt andet var uharmonisk, så skulle Ida være så meget desto mere harmonisk.

Ida Bruns attituder

Ida var født i 1792. Den sommer, hvor familien rigtig flyttede ind på Sophienholm og sommeren efter Friederikes møde med Bonstetten. I Bonstettens senere breve til Friederike Brun glider Ida og Sophienholm sammen i et billede af det bedste, han har oplevet i Danmark. Han tigger og be-

der gang efter gang om en tegning af det nye Sophienholm, men han får det vist aldrig. Han virker også særlig forelsket i Friederike Brun, når han kan forbinde hende med enten Ida eller Sophienholm. Han kalder Sophienholm for et børneparadis. Her underviste huslæreren Carl, mens han legede med sin trillebør og her dansede og sang Lotte og Ida - om Gusta hører man ikke så meget andet, end at hun var usædvanlig sund og rolig. Friederike var en moderne mor, som ammede sine børn og gik levende op i deres opdragelse og velfærd. Bonstetten giver hende i brevene efter 1802 råd om at overlade dem lidt mere til sig selv - hun er helst om dem hele tiden. Mest gik Friederike op i Idas opdragelse, hun viste sig tidligt at have usædvanlige musikalske anlæg og hun var et usædvanligt yndigt barn, syntes hendes mor. Ida elskede sang og rytme og før hun var to begyndte hun at danse til Weyses improvisationer. Måske hører det med til Friederikes usædvanlig tætte tilknytning til Ida, at hun netop var den yngste, at hun var blevet undfanget lige efter at Friederike Brun havde mødt Bonstetten og venskabet i Svejts. Og at Friederike havde været væk fra hende fra forår 1795 til efterår 1797.

Ida var fem, da hendes mor vendte hjem med indtrykket fra Lady Hamiltons dans og sang og mange kobbertryk og konturtegninger af græske vaser - med Tischbein eller hans ansatte som yndlingskunstnere. Weyse underviste hende i sang og musik og Friederike Brun og Bonstetten viste hende kobbertryk af tidens mest berømte antikke skulpturer og læste Homers *Iliaden* og *Odysseen* højt for hende. Friederike beskri-

ver i 1824, at Ida allerede som spæd satte pris på Schulz' danske sange, som en kokkepige sang for hende og spontant dansede til musik inden hun var tre. Sensommeren 1797 legede hun med Baggessen og sin mor på Sophienholm og i 1798 begyndte hun at danse til moderens fortælling om Orfeus og Eurydike. Samme sommer arrangerede moderen små balletter med Ida i hovedrollen. Da Bonstetten kom og ligesom Baggessen fik sine faste værelser på Sophienholm, 'forelskede' han sig straks i Ida og beskæftigede sig så meget med hende, at moderen næsten blev jaloux. Han læste højt for hende af Homer og andre klassikere, mens hun legede med sine dukker på gulvet. Friederike læste højt for Ida af Bibelen, af Friedrich von Stolbergs digte, som hun næsegrus beundrede og af Sophokles og håbede at ordene skulle danne billeder i Idas hoved - og så blive synlige i hendes attituder. Ida blev Friederikes og Bonstettens fælles projekt. Hendes harmoniske udvikling blev et ydre symbol for deres inderlige forhold. Nok fik Ida undervisning i tegning, dans og musik. Men det skete i god rousseausk ånd altid i leg, for Friederikes trossætning var, at skønheden skulle udvikles indefra. Ida ville blive smuk, hvis hun udviklede en skøn sjæl! Men det afholdt ikke Friederike fra at sørge for frisk luft, motion, hærkning i kolde soveværelser og en asketisk vegetar-diæt til barnet.

I sommeren 1800 fyldte Friederike 35. Bonstetten inviterede hende ud på en sejltur på Bagsværd Sø. Imens gik børnene tur med deres lærerinde: Ida, Gusta, Lotte, den fireårige niece Constance Eggers, der sammen med sin søster Hanne blev opdraget af Friederike Brun efter at

deres mor var død i barselsseng og broderen Fritz Münters ældste døtre, der boede på Sophienholm i lange perioder, når deres mor var syg. Båden sejlede forbi Aldershvile ind i en bugt - pludselig lød sagte fløjtemusik, båden gled omkring et buskads og en idyl åbenbarede sig:

*Mellem grupper af unge graner og birketræer, flagrer små og lidt større hvidklædte piger frem fra alle sider som duer, halvt tilslørede og halvt synlige. ...den muntre vrimmel ventede på båden, der kom imod dem, da - ud fra det mørke skovbryn på bakken kom, let som en luftning svævende på tonerne, og udfoldende sig i tryllekredsen af yndige stillinger, og i den fyldte blomsterkrans som en håbefuld livsgenius, min Ida i mine arme sank mod mit hjerte...*¹³

Ida var stjernen i den flok af piger, som var på Sophienholm under Friederike Bruns opsyn og som her var blevet iscenesat af Bonstetten til et levende tableau - i tidens stil. Pigerne blev en attraktion på Sophienholm og - igen i tidens stil - blev Friederike og Sophienholm et asyl for forældreløse piger, der skulle opdrages til yndige kvinder. Men Ida var og blev den mest talentfulde af dem alle. I april 1801 efter slaget på Reden optrådte hun for første gang offentligt i et patriotisk tableau ved sørgefesten for de faldne.

Sommersalonen på Sophienholm foldede sig ud i de tre somre Bonstetten og Friederike Brun boede her sammen - og foldede sig sammen igen, da hun rejste med ham hjem i 1801 og tog Ida og Gusta

Carl Victor von Bonstetten. Pastel malet af Jens Juell 1800. Familieejde
Carl Victor von Bonstetten, pastel by Jens Juell.

med sig. På denne rejse lærte hun Mme de Staël at kende, som netop havde slået sig ned på landstedet Coppet uden for Geneve og havde lavet en salon, der lagde vægt på intellektuelle diskussioner og dramatisk optræden på et lille privatteater. Bonstetten kom i Coppet-kredsen og Mme de Staël interesserede sig både for mor og datter. Ida optrådte på Coppet og fortsatte sin dannelse i Rom - stadig sammen med Bonstetten - hvor hun så på de mange antikke skulpturer og efterlignede deres stillinger. Også Thorvaldsen blev betaget af den lille Ida i Rom, han draperede hende og hun optrådte for ham og be-

kransede ham med laurbær. I 1803 optrådte hun for selve Goethe, som Friederike hævder også faldt pladask for det yndefulde barn. Under hele rejsen fik Ida undervisning i sang og musik af lærere, hvor de kom frem. Hun blev ført gennem utallige museer og viste sig til moderens glæde at have sans for de italienske malere fra Raphael og fremefter. Hendes stemme udviklede sig sammen med hendes talent for pantomime, så selv billedhuggeren Canova måtte beundre barnet.

Hjem kom de igen i efteråret 1803 - uden Bonstetten, som blev i Svejts hos sin kone, som havde passet på hans ejendomme, mens han var i København. Sophie Reventlow bemærker lakonisk i et brev september 1803: »...jeg vare i Gaar hos Fru Brun; vi traf hende sengeliggende og meget lidende; hun er sandelig hverken kommen raskere eller lykkeligere tilbage hertil.«¹⁴. Charlotte Schimmelmans beklager også Friederike Bruns lidelser, men hun laster familien: Constantin er uforstående, Lotte er 16 og i en vanskelig alder og den lille Ida er forkælet¹⁵.

Et chok havde det været at gense Sophienholm i 1803. Mens Friederike Brun havde været væk, var landstedet blevet bygget om og haveanlægget moderniseret. Væk var grædepilene, elletræerne og buskadserne - Friederikes »Trauergarten« for Emilie Schimmelmans, Ernst Schimmelmans første kone og andre kære afdøde. Haven var anlagt i stil med europæisk havemode, som Friederike Brun fandt var for elegant og ikke tog hensyn til det lokale klima og omgivelserne. Men den bar og bærer dog også

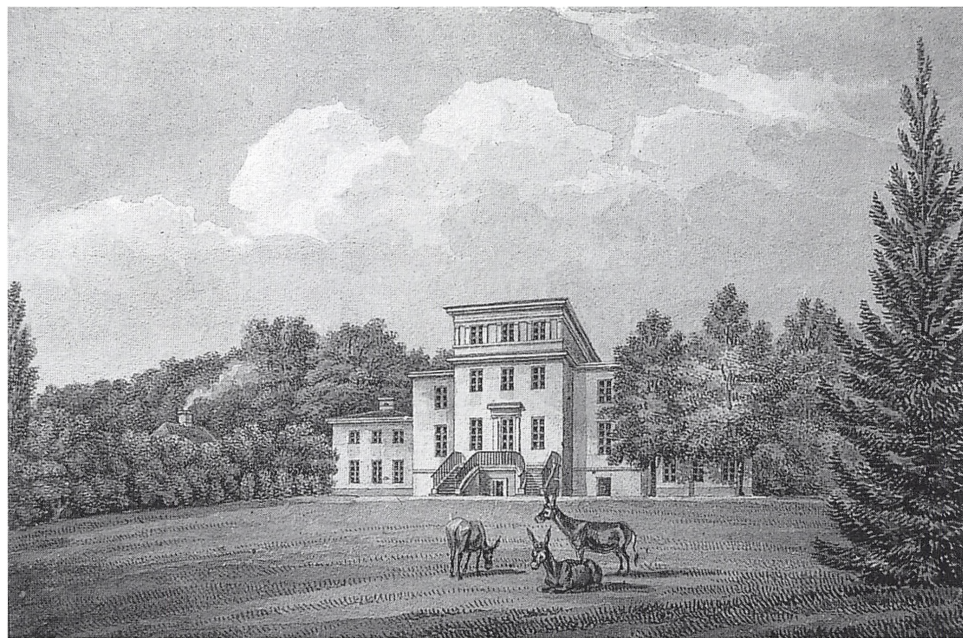
Ida bekranser sin moders buste. Maleri af P. F. Hetsch 1803.

Familieejc

Ida garlanding her mother's bust, painted by P. F. Hetsch.

præg af Friederike selv. Lindealleen stammer fra før Rameés tid og i stedet for tårepile plantede Friederike kærmindesøsterblomster omkring en kopi af en antik

vase fra Milo, som hun havde beundret i Sir Hamiltons samling i Napoli. August Hennings så Sophienholm i 1802 og syntes det var unyttigt og kedeligt:

Det ombyggede Sophienholm. Sepialavring af H. G. F. Holm 1836 (Friederike Bruns album, 145).

Bakkehusemuseet

Sophienholm after the reconstruction, sepia wash by H. G. F. Holm.

Brun har intet andet end divaner, malerier, spejle, hestestalde, schweizer- og gartnerbolig, nordisk eneboerhus, gotisk portnerhus, kinesisk Pavillon, og ikke en ko, der giver ham frisk mælk, ikke en ager, der giver ham brødkorn. Således har han givet 60.000 Daler ud, blot på et smukt billede og kedsomhed, når man har set sig mæt på billedet.¹⁶

August Hennings kom fra Holsten og fra selskabslivet på godser som Knoop og Emkendorf. I forhold til dem var Sophienholm efter moderniseringen blevet til

et sommer-landsted, blot til lyst og til at vise, at ejeren havde en god økonomi, så han kunne sende sin familie ud af den klumre by om sommeren. På Sophienholm var der æsler og svin, hunde og katte - og i sæsonen ishus og ananas, ferskner, abrikoser, druer, kirsebær og blommer og en gartner, der passede det hele¹⁷. Og så var der børnene og deres lærere: Ida fik stadig sang- og musikundervisning af Weyse. Han improviserede og hun dansede sine pantomimiske stillinger til hans musik. Søstrene fik også tegneundervisning af maleren N. A. Abild-

gaard. Friederike Brun derimod trak sig tilbage, hun var syg det meste af tiden mellem 1803 og 1805. Bonstetten bebryder i sine breve fra 1804 Constantin Brun, at han ikke har fået indrettet et varmt rum med gode gennemløbende varmerør til Friederike på Sophienholm. I de få gode perioder arrangerede hun straks koncerter og tog sig af Idas musikalske udvikling, Sophie Reventlow fortæller i juli 1804:

Jeg var nylig med Wendt hos Fru Brun, der glædede sig meget ved at se os og syntes temmelig rask. Hun foranstaltede en Koncert for Wendt, hvorved Kunzen og Weise akkompagnerede, og hendes to Døtre sang. De syngte virkelig begge, især den yngste, meget smukt, og deres Stemmer ere saa fyldige og stærke, som om de hidrørte fra et helt Kor. Den stakkels Kone.¹⁸

En eftermiddag samme sommer på Sophienholm åbnede døren sig til Friederike Bruns kabinet og hendes sofa blev båret hen til den åbne havedør. Weyse spillede klaver og Ida lavede attituder efter Ovid som Venus, mens de andre småpiger ofrede røgelse til hende.

I Bonstettens breve kan man følge hans stigende bekymring for tilstandene i København: Friederike Brun er syg, Sophienholm er forandret, de små græner vokser ligesom børnene væk fra ham, de bliver store - tiden går. Rygter om Ida når af og til frem til Geneve og talen går ofte om Ida på Coppet og i salonerne i Geneve. Krisen kulminerer i

sommeren 1805, da børnene får skarlagensfeber og ægtefællerne på trods af deres fælles bekymring ikke kan finde ud af at tale sammen.

Igen blev løsningen at Friederike rejste mod syd på kur - sammen med Gusta og Ida. De vendte først hjem igen i 1810. Da var Ida Brun blevet berømt for sine plastiske stillinger eller levende attituder, som hun havde vist frem i Italien og Svejts. Især på Coppet hos Mme de Staël, hvor hendes repertoire med Kanefore, Althea, Atalante, Galatea og bakkantinde blev grundlagt. Hun var blevet berømt for sin sang, som var blevet plejet af gode lærere i Rom og Napoli. Hun var også - som sin mor - plaget af nervøse anfald, af menstruationsmerter og angst, der ikke var blevet bedre af, at hun havde været forelsket - men ikke måtte få sin amerikanske arkæolog John Middleton, fordi Friederike Brun ikke ville have, at hun skulle rejse helt til Amerika. Samtidig med denne episode havde Friederike Brun og Bonstetten taget afsked med hinanden. Efter breve med pres fra Constantin Brun forlod Bonstetten Italien og Friederike i sommeren 1808. Både mor og datter kom hjem som - og blev set som - fremmede fugle. Tiden hvor Sophienholm blev et eksotisk trækplaster for unge genier var kommet.

Guldalder på Sophienholm: 1810-1816

Sophienholm var ikke bare Ida og Friederike. Lotte var blevet gift i 1809, men kom ofte hos sine forældre. Hun havde en fin sangstemme og spillede godt på klaver. Forsommeren 1811 var usædvanlig varm, sommeren 1813 også, så sommeren

Friederike Brun som 50-årig. malet af H. J. Aldenrath ca. 1815. Familieej
Friederike Brun, miniature by H. J. Aldenrath a. 1815.

og den italienske stemning fra sommeropholdene i Albanerbjergene fra årene før 1810 ramte Sophienholm, der ligger med haven mod syd og i læ til tre sider. Måske det var med til at forsoner Friederike med stedet. I alt fald virker det, som om hun hurtigt slår sig til tåls med at Italien også kan ligge i Lyngby.

I 1811 blev Gusta - efter en del økonomiske trakasserier - gift med den ikke så velhavende Gustav von Rennenkampf, som hun havde mødt i Rom, men som kom fra Letland. Carl Brun blev godt gift

i 1812, men var allerede flyttet ud på Krogerup gods for at drive landbruget der. Så der var kun Ida tilbage og det skiftende antal plejedøtre: Mimma Zoëga fra Rom, Mariquitta og Sophie Dreyer, hvis afdøde far havde været gesandt i Spanien, de to søstre Eggens fra Holsten og Jasmine Blicherolsen, der var vokset op i Spanien og havde fået undervisning af Talma og La Rive - to af de mest berømte europæiske skuespillere og mimikere. Oehlschlägers datter Lotte var veninde med Ida og var ligesom Nicoline Hammeleff (senere gift Reinhardt) af og til med i kredsen, som Friederike Brun kaldte sin rosenkrans. Pigerne kaldte hende for la madre og Constantin Brun for il padre. Mod alle forventninger bekom det både mor og datter godt at være tilbage i Danmark. Igen er Sophie Reventlow der som iagttager allerede i efteråret 1810. Hun beskriver Friederikes hjemkomst som en slags genfødsel, en renaissance:

Fru Brun, der har været her med sine tre Døtre samt en lille Frøken Zoëga, ser utrolig rask ud og synes ogsaa nu at befinde sig vel, det er dog altid noget. Gid hun i Fremtiden maa leve tilfreds her, hvor hun i tidligere Dage var lykkelig, og hvor mangt og meget er hende dyrebart.

I efteråret 1812 beskrev Sophie Reventlow det, Friederike Brun selv kaldte sin tøndelignende facon:

Side 53: Ida Brun som 18-årig, malet i Rom af J. L. Lund i 1810-11.
 Page 53: Ida Brun, painting by J. L. Lund in Rome.

Jeg besøgte ligeledes Fru Brun.... Hun skænkede mig et nyt Bind af sine Digte. Det frapperede mig og Charlotte, hvor meget hun er kommen til at ligne sin Broder; hun manglede blot en gejstlig Dragt for at blive anset for ham; hendes Korpulence og dobbelte Hage ere hans fuldkommen lig.¹⁹

Friederike Brun kalder sig selv - med den selvironi, som næsten hele tiden stikker hovedet frem i hendes rejsebeskrivelser - for abbedissen i sit nonnekloster: Sophienholm. Eller for den hellige Scolastica. Constantin Brun, der altid havde foretrukket sin klub Harmonien med dens kaffe, aviser og kortspil for salonen derhjemme, viste sig stadig sjældnere på Sophienholm. Han var travlt optaget af sine forretninger, som han reddede igennem statsbankerotten og den almindelige økonomiske nedgang efter 1811.

Sophienholm blev fruens eller abbedissens domæne og hendes trumfkort var pigerne - især Ida. Hun var midtpunktet i de italienske folkesange, de sydlandske danse som fandango, bolero og tarantella, attituderne og koncertaftenerne - hun var med sin forfinede uddannelse som en professionel midt i en kreds af dygtige dilettanter - og sekunderet af Mariquitta Dreyer, der selv var semi-professionel. Modsat moderen var Ida en kvinde, som de unge, danske romantikere kunne gøttere. Hun talte ikke meget og gjorde sig aldrig klog på noget, hun skrev ikke, hun sang og hun dansede sine attituder, så de unge og lidt ældre herrer lå hensmægtende for hendes fødder. Thorvaldsens buste

fra 1809 og J. L. Lunds maleri af hende fra 1810 (malet færdig 1811) viser hende som en klassisk skønhed, let fyldig og moden til at plukke. Friederike Brun, der syntes Ida blev for fyldig på J. L. Lunds maleri, omtaler hende som en ung kvinde, der længe ligger i pubertetens puppe og først sent springer ud som sommerfugl. Lignende beskrivelser findes hos de mange digtere, der skrev tilbedende og erotiske digte til hende som f. eks. A. W. Schlegel, Baggesen, J. L. Heiberg og mange mindre kendte ånder. Hun er som en Psyche, der venter på sin Amor og hans pil og på at sommerfuglen skal folde sig ud - en i tiden yndet myte, som også flere af digtene til Ida spiller på. Andre kaldte hende kølig, undinekold eller marmorkold²⁰. Som Charlotte Schimmelmänn, Bredgades og Sølysts konkurrerende salonværtinde skrev:

Ida Brun, denne muse, som er helt malplaceret i Norden, går netop ud af min dør, hvilken stemme, hvilken metode! hvilken ynde i hendes sang! hun befinder sig som en blomst i ørkenens sand her, altid grebet af fantasien, bevæget over scenerier i Italien, ingen mand interesserer hende, hun er helt ærlig, når hun siger det, hendes tonefald er en smule surt, for således vil hun det, næsten prosaisk, når hun ikke optræder. Når hun har sunget sin melodi, ligger dusinvis af mænd for hendes fødder, men hun svæver over deres sfære som en gudinde, helt uden prættentioner i øvrigt, god, helt god, men ganske fremmed for alt og alle her.²¹

Fremmedheden, det sydlandske, halvt katolske og samtidig lokkende erotiske går igen i mange beskrivelser af miljøet på Sophienholm i disse år. Væggene var behængt med italienske landskaber, med kopier af store mestre og antikke vaser og skulpturer. Friederikes blå kabinet med de sorte fløjlsbortter bugnede af kobbertryk med motiver fra antikken og fremefter. De nyeste bøger blev købt i Tyskland, Svejts, Frankrig, England, Italien og Spanien. Miljøet var kosmopolitisk - og broget med intellektuelle, kunstnere og naturvidenskabsmænd som H. C. Ørsted og mange andre, der forsøgte at give privatforelæsninger i Friederikes salon, som hun havde oplevet de store videnskabsmænd gøre det i Paris, Geneve og Rom. Men også med mange diplomater og mere dubiøse udlændinge, som politiet interesserede sig for. I 1813-14, da mange diplomater og politikere besøgte Danmark på grund af internationale forhandlinger havde Sophienholm og salonen i Bredgade virkelig europæisk vingefang. Dagligsproget var italiensk, tysk og dansk, men engelsk, fransk og spansk fungerede huset også på. Både de franske, de engelske og de tyske diplomatiske udsendinge, der boede i København i årevis, kom og følte sig hjemme på Sophienholm. Men som Thieles beretning viser, så var salonen og kredsen på Sophienholm også stadig en smagsdommer og kulturfaktor i det hjemlige poetiske og billedkunstneriske miljø.

Pigerne havde uafbrudt brug for undervisning og lærere, så Weyse kom stadig, Kuhlau sjældnere (han kunne ikke med Weyse), J. L. Lund underviste i teg-

ning, kapelmester Claus Schall, der selv boede i Lyngby om sommeren sammen med sin kone, fungerede som koncertmester og den aldrende italienske balletmester Vincenzo Galeotti iscenesatte balletter og danse med de unge piger. Der til gengæld improviserede en lille ballet over temaet Anakreon som gratiernes lærer som en overraskelse og tak til ham. En italiensk sangprofessor opholdt sig i København fra 1811-1813, Gaetano Piantanida, også han underviste på Sophienholm i ældre italiensk musik. Baggesen kom ofte og skrev mange digte til Friederike Brun, til Sophienholm og Ida. Oehenschläger kom, når Baggesen ikke var der, indtil Friederike Brun i 1816 offentliggjorde et digt, som sårede ham, fordi hun antydede (og mente), at hans digterørn var blevet noget slap i det. J. L. Heiberg kom ofte på Sophienholm indtil Ida rejste. Så mistede stedet sin fortryllelse og han blev væk. B. S. Ingemann kom på Sophienholm fra 1813 og som vi har set i anledning af Thiele, så kom også Schack Staffeldt i 1815, da han var i København.

Friederike Brun var meget begejstret for Ingemann og da han var lidt sky og måtte presses af blandt andre Kamma Rahbek til at besøge hende, opsøgte hun ham selv. Ingemann boede dengang på Valkendorfs Kollegium, men Friederike Brun, der også var fremmed i København på grund af sit lange fravær og den invaliderende døvhed, ledte i sin barndoms Skt. Petrigade forgæves efter det Valkendorfs Palæ, som hun mente, Ingemann måtte bo i. Historien stammer fra et brev fra Kamma Rahbek til Ingemann fra marts

1816 og er meget betegnende for Kammas holdning til Friederike. På den ene side er hun ægte glad for og betaget af hende, på den anden side er der ofte en maliciøs undertone i hendes omtaler af Friederike til andre²². Også for Kamma var Friederike Brun for det meste for fremmed og for storladen. Kamma Rahbek kom da også kun sjældent på Sophienholm, hun foretrak at se Friederike Brun om vinteren i Bredgade.

De store udenlandske stjerner som Patrick Peale og attitudekunstneren Henriette Hendel-Schütz kom til København om

vinteren i teatersæsonen og nåede derfor aldrig ud på Sophienholm, men optrådte sammen med Ida i palæet i Bredgade. I modsætning til Bredgade havde aftenunderholdningerne på Sophienholm et mere legende skær, selvom de ikke bare var spontane, men ofte langvarigt og dygtigt iscenesatte. Pigerne optrådte med scener fra Racines *Britannicus* og *Phædra*, hvor de dansede, mimede og deklamerede til pantomimen eller attituderne. Ida optrådte med de glansnumre, hun havde indstuderet på Coppet og i Rom: Althea, Niobe, Galatea og sammen med Mariquitta Dreyer lavede hun *Iphigenia på Tauris* efter Glucks melodrama - igen et tidstypisk og populært stykke. Men hun lavede ikke bare attituder og pantomime. Hun deklamerede også til sine attituder og reciterede f.eks. Petrarcas sange til Laura. Og så sang hun med en stemme, som mange i tiden betegnede som på højde med tidens bedste professionelle sangerinders. I 1811 fik Ida tilbudt en stilling som hofdame ved det danske hof. Mor og datter var enige om at takke nej. Idas ambitioner havde en mere international horisont.

Publikum til disse aften- eller sene eftermiddages optræden var ud over de allerede nævnte også Friederike Bruns veninder: Grevinde Amalie Münster fødte Ompfeda, som hun tilegnede mange af sine rejsebrevne til og som hun havde et tæt og inderligt forhold til. Hun var hofdame fra 1810 indtil hun begik selvmord i 1814. Blandt flere andre veninder ved hoffet var Gerhardine von Gall og også hun fik rejsebrevne tilegnet. Så var der Mary Hage, en englænderinde, der havde giftet sig med en

meget ældre, men velhavende dansk enke-
mand J. F. Hage. Hun boede i nærheden,
havde en yndig datter og førte som Friede-
rike Brun stort hus med mange internatio-
nale forbindelser. Hun var vel det nærmeste
Friederike Brun kom på en kollega i
Danmark. Mary Hage var nemlig ikke
bare dannet men veluddannet og ajour
med den nyeste engelske litteratur. Tætheden
til hoffet betød også at Friederike
Brun så godt som hver uge kunne hilse et
medlem af kongefamilien velkommen i sin
salon: i byen som på Sophienholm.

På trods af de gode tider på Sophien-

holm og det 'fremmede' internationale
miljø, som det lykkedes Friederike Brun
at skabe omkring sig, på trods af at hun
skrev bind efter bind af sine rejsebeskri-
velser og fik dem udgivet i Tyskland, på
trods af at forholdet til Constantin Brun
jævnede sig til venlig distance, på trods af
at hun var sluppet for sine plagsomme
menstruationer og af at så mange læger
havde vurderet hendes sygdomme som
nervøse, på trods af mange forsøg på at
bruge magnetisme som behandling, måt-
te Friederike Brun gennemgå en række
operationer i 1814. Samtidig begyndte

Ida Brun i to af sine attituder, tegnet
af Heinrich Kniep (Friederike Bruns
album, 92 (side 56) og 96)

Bakkehusmuseet

*Ida Brun performing her attitudes, two
drawings by Heinrich Kniep.*

hun for alvor at skrive på sin selvbiografi - hun regnede måske med at kunne se enden på det hele. Charlotte Schimmelmänn, der ellers kunne være spids, er medfølgende i sin beskrivelse:

Den stakkels Fru Brun lider altid og med en Engels Taalmodighed, og da hendes Onde nødvendiggør Operationer, sættes hun ofte paa en haard Prøve. Saxtorph, Callisen og andre Kirurger er hver Dag hos hende. Ida forlader hende ikke, det er en god og elskværdig Pige ... Brun viser sig som en god Ægte-mand i denne triste Tid og deler sin Hustrus Lidelser, taler vel stundom om de mange Læger og Lægemedler, men nægter hende aldrig noget.²³

I foråret 1815 skrev Charlotte Schimmelmänn lettet til Charlotte von Schiller, Friedrich von Schillers enke, som også havde mødt Friederike Brun, at det nu igen gik Friederike Brun meget bedre.

Desværre gik det ikke Friederike Bruns gifte døtre så godt. Lotte boede meget på Sophienholm for at komme sig over voldsomme smerter - især under menstruationen - og gravid blev hun ikke efter efterhånden en del års ægteskab. I mange år rejste hun rundt på Europas kurbade og gennemgik mange af de samme kure som sin mor. Heller ikke Gusta i Letland blev gravid - men hun blev tunghør. Friederike Brun ønskede børn for sine døtre, men de fik dem aldrig. Carl Brun derimod fik en flok, så børnebørnene begyndte også at komme på Sophienholm.

Sommeren 1815 - Idas sidste sommer

på Sophienholm - blev da også en slags kulmination for Sophienholm-salonen. Tilfældigvis kom der denne sommer mange udenlandske videnskabsmænd til København - og til Sophienholm. I anledning af Kongens indsættelse kom der også en del professorer fra universitetet i Kiel til København - og til Sophienholm. Hvor stemningen var lettet denne sommer! Constantin Brun så ud til at have klaret de økonomiske skær efter tabet af flåden, statsbankerotten og den almindelige nedgang for handel og prisudvikling. Norge var ganske vist desværre tabt, veninden Amalie Münster havde begået selvmord og var også tabt, men den ombejlede Ida havde endelig fundet sig en frier.

Nervøsiteten var ellers begyndt at indfinde sig: Ida var med sine 23 år mere end moden til ægteskab. Allerede i 1811 var Friederike begyndt at luften sin bekymring for om Ida aldrig skulle blive gift. I brevene til veninden fra Rom Caroline von Humboldt beklagede hun sig i 1813 over, at de danske mænd kun så på kvinder som en slags nyttigt husinventar - og sådan en kvinde var Ida ikke. J. L. Heiberg giver udtryk for nervøsiteten i sit drama fra 1817 *Psyches Indvielse*, hvor en Psyche, der minder meget om Ida, forgæves drømmer om at stå brud: »Saa er din Feil: du er for smuk, min Psyche«. Thieles angst for Idas kammerpige fortæller den anden side af historien: Ida var for eksotisk til at ret mange danske unge mænd turde begære hende. En undtagelse var netop J. L. Heiberg, men han måtte vist ikke få hende for sin mor.

Frieren var Grev Louis Philippe de

Bombelles, der var diplomat for kejseren af Østrig. Han var hverken ung, smuk eller rig - men udenlandsk. Han kom til Sophienholm for bl.a. at fri til Ida på en vens vegne, men endte altså med at fri til hende på egne vegne. Ida var glad for ham, men Friederike Brun priste sig i et brev til Caroline von Humboldt fra april 1816 lykkelig over, at Ida ikke følte lidenskab for ham »for i ægteskabet er lidenskab en kvindes sikre ulykke... Især i overklassen, hvor mændene nu engang dur til mindre«²⁴. Parret blev gift i februar, Ida rejste til Dresden i maj - Friederike og Sophienholm mistede sin paradisuflugt. Både Baggesen og Oehlenschläger havde forudset det og givet hver sit afskedspoem på forhånd, der meget godt viser de to digteres forskellige stil:

*Skiønne hovedlyse, hiertevarme,
Vingefavre Fugl fra Paradis!
Sig, hvordan forvildte du dig arme
Ned til Støvet's Ørk og Livets Iis.*

*Hvordan kunde du det Ly forlade,
Hvor i Ætherdufte du dig svang
Mellem Lysets Rosenlundes Blade,
Mens omkring dig Søsterengle sang
Jens Baggesen 1813*

*Sophienholm! hvi mørkner du din
Himmel
Hvi har din Sol den grønne Dal forladt
Oehlenschläger 1814*

Ida kom til at fortsætte sin karriere på Europas bonede gulve, på kurbade, fyrstehoffer og i de mest glimrende private sa-

loner. Som Bonstetten havde skrevet til Friederike Brun i anledning af brylluppet, så tilkom der Ida en større skueplads end Sophienholm. Ida blev mest berømt som sanger, men hun fortsatte i nogle år med attituder.

Lad os slutte beskrivelsen af Ida med at lade hende optræde i august 1816 på badestedet Teplitz for bl.a. grevinde Therese Chotek, der begynder sin beskrivelse med at beklage Idas svage helbred og hendes nervelidelser i stor stil:

Vi har i fuldt Maal nydt alle hendes Talenter, hun har en prægtig Stemme og en henrivende Metode...Vi havde paa vort Theater en smuk Charade, nemlig Agamemnon. Den første Scene foregik i et Serail;Grevinde Bombelles draperede sig yndefuldt med et Shawl; hver Attitude var et virkeligt kunstnerisk Billede, et bedaarende Tableau; hun forskønner sig da overordentlig og er opfyldt af Ynde. Hendes Bevægelser er blide, hendes Stillinger betagende, hendes Arme skønne; men naaer hun har forladt Scenen, bliver der afgjort intet tilbage af hendes Yndigheder, hendes Gang er vulgær, og hendes Holdning ret almindelig²⁵.

Sophienholm er og bliver dog et paradys. Idas attituder fik statuer og mænd til at skælve! Uden hende faldt der en anden ro på Sophienholm. Friederike fulgte med i Idas (få) breve og i aviserne og skrev stolte breve til sine mange venner om Idas succeser i udlandet. Mange gæster blev eller kom nu alligevel. Friederike skriver humo-

ristisk til Matthisson i august 1817, at hun denne sommer har levet ganske stille og afsondret på Sophienholm med døtrene Gusta og Lotte, en spanierinde, en pariserinde (de to frøkener Dreyer), en englænderinde (Mary Hage) og en romerinde (Mimma Zoëga). Hun kalder sit hus for en slags propaganda - altså en missionærskole, hvor missionærerne taler alle verdens sprog og sig selv en rotunde - det kaldte man på den tid Pantheon, så allerede Friederike selv så sig som et levn fra forne tider. Rom var på Sophienholm! Også i dette brev spørger hun med, at hun nu af ydre lignede en katolik. Kunne Friederike Brun ikke længere komme ud i verden, så kunne hun stadig rykke Europa inden for på Sophienholm. Sommeren 1818 skriver hun - og tager dermed sin kritik af Ramée fra 1803 tilbage - begejstret til Matthisson om, hvor dejligt der er på Sophienholm:

Du kan ikke forestille dig, hvor smuk Sophienholm er blevet, siden du var her. Her er Luoghi da sospirar riposti e fidi. Du ville føle dig godt tilpas her og bedre end dengang i København. Blidt og muntert har jeg afregnet med alt det fredsforstyrrende, det uharmoniske - og har reddet min indre frihed.²⁶

Sophienholm blev Friederike Bruns hjem i Danmark. Kunne hun ikke komme ud i verden, så kunne hun sidde på Sophienholm og komme ind i sig selv - bl.a. ved hjælp af opium. I samme sommer 1818 skrev hun til Matthisson, at godt nok havde det krævet sin dosis opium at begynde på selvbiografien, men det var ikke noget

imod, hvad det havde krævet at fortsætte med at skrive på den. Friederike Brun var en af de mange velhavende kvinder, som nød opium i disse år - Mme de Staël er allerede nævnt. Det kostede at skulle skrive, opdrage sine børn og så optræde med esprit til assemlererne, salonaftenerne eller sammenkomsterne på Sophienholm.

Døvheden understregede isolationen udadtil - på trods af de mange mennesker, der kom på Sophienholm følte Friederike Brun sig afsondret og alene, altid henvist til at være tilskuer til virkeligheden. Uden sin yndlingsdatter, sin yndlingsmand, sine bedste venner og de romerske ruiner tog hun tilflugt til skiftevis opium, skiftevis litteratur og digte, skiftevis til lange breve til vennerne ude i Europa og skiftevis til at erklære og mærke sin kærlighed til Sophienholm, til det norske hus og træerne omkring det, der paradoksalt nok straks førte hende til Italien:

Bare du var her i det norske hus sammen med mig; det er rigtige granbjælker, sejlet hertil fra Norge fix og færdig lige til taget. Det står på en stejl terrasse ved søen, og er omgivet af en så tæt og mørk krans af ædelgran, fyrretræer og balsambirk, at hønsefugle og småugler laver reder der. Nedefra vinker blomstrende akazietoppe og vifter orangeagtige dufte herop, som hurtigt hensætter mig fra Norden til Hesperien²⁷.

Igen er det Matthisson, der er modtager af brevet fra 1819 og i 1820 sætter hun trumf på - for at få ham til at komme og besøge sig: »Sophienholm er et fortryllet

sted. Folk som har set den halve verden, elsker det over alt«. Kronprinsessen, der var med Kronprinsen på dannelsesrejse til Italien og brugte Friederike Bruns rejsebøger som guide havde skrevet til hende fra Neapel, at hun længtes hjem til Sophienholm.

Baggrunden for denne heftige kærlighed til Sophienholm var selvfølgelig reel, Sophienholm var på vej til at blive Friederike Bruns jordiske paradys, men den var også en følelse af »But I can't get out«, som hun - igen til Matthisson - frustreret skrev i 1822²⁸. Når paradys blev for trangt, så kunne hun ikke bare vende blikket indad eller drømme om Italien som om det var her. Hun kunne også vende blikket mod det fjerne. I 1822 var det Grækenland og grækernes frihedskamp, der optog Friederike Brun på Sophienholm. Hun sad og skrev sine *Sange til Hellas* på Sophienholm, men med blikket på det græske flag, der hang på væggen. Hun forhandlede længe pr. brev med Matthisson om, hvordan hun kunne få flest penge for manuskriptet, for overskuddet skulle gå til grækernes kamp for frihed og national selvstændighed. Digtene blev udgivet i et lille hefte, de blev trykt i *Morgenblatt* hos Friederike Bruns og Matthissons gode veninde Therese Huber og de blev trykt som tillæg til selvbiografien: De blev solgt så mange gange og så dyrt som muligt.

Denne indadvendte, men bestandig skrivende, politisk interesserede opiumbruger, der i monstrøse korrespondencer holdt liv i gamle dages venskaber holdt trods alt også liv i selskabeligheden og de livlige omgangsformer på Sophienholm.

Hun interesserede sig ikke bare for det sakrale, men også for det prosaiske. N. Abrahams kom i samme kreds som Thiele, men blev introduceret til Sophienholm lidt senere, så han i 1820'erne ofte følte sig som ene hane i kurven blandt alle disse unge og ikke helt så unge kvinder. Han betragtede Friederike Brun med en vis ærefrygt og blev noget forbløffet, da han en dag så hende sidde og skrive og i ly af hendes døvhed listede sig hen for at læse

Ida Bruns buste udført af Bertel Thorvaldsen i 1809, her fotograferet af Ole Woldbye.

Thorvaldsens Museum

Ida Brun's bust by Bertel Thorvaldsen, photograph taken by Ole Woldbye.

over hendes skulder: Den store digterinde skrev huskesedler til købmanden. Abrahams forbløffelse kunne minde om Rists og andres i de unge dage. Salonløverne glemte, hvor meget praktisk planlægning, der også lå og ligger i selskabelighed. Friederikes Bruns Sophienholm var aldrig kommet i stand uden hendes organisationstalent, der gjaldt både kunst, bøger, mennesker og mad.

Omgangen mellem landstederne i Friederiksdal fortsatte med at være tæt. Sophie Reventlow beskriver i 1818, hvordan Friederike Brun havde besøgt dem om lørdagen, så var døtrene og Sophie selv taget over til Sophienholm om søndagen og mandagen og havde også truffet Lotte og hendes mand. Søndag aften havde Friederike Brun læst op at sin beskrivelse af Mme de Staël, som var død i 1817: »Kun syntes vi alle, at hun beskæftiger sig for meget med Beskrivelsen af hendes Person, da hun dog ikke er nogen Kunstnerinde, og Fru Staël ikke har været nogen Venus.«²⁹. Sophie Reventlow lægger - og det er typisk for Sophienholm-tiden efter Ida - distance til Friederike Brun og hendes 'kunst'. Begge dele bliver opfattet som upassende, let usmagelige. Friederike Brun - og Mme de Staël - passede ikke til tidens romantiske kvindeideal. De var for voldsomme, for store. Og det passede sig da slet ikke, at Friederike Brun i sin portrætskitse af en af Europas store kvindeskikkelser indirekte målte sig som en slags jævnbyrdig med hende - og det ikke bare i tykkelse og omfang. Den almindelige mening var, at fruhen på Sophienholm overvurderede sig selv og at hun havde udlevet sig.

I 1819 besøgte Thorvaldsen København, Friederike Brun og Sophienholm. Friederike Brun havde længe glædet sig til begivenheden, men begyndte hurtigt at glæde sig til, at han skulle rejse igen, da han kom. I stedet for at blive en lejlighed til glade minder om den dejligste tid i Rom, mødte hun en udlevet herre, der spiste og drak alt for meget og som var ugidelig og opsvulmet. Når der blev læst op af Klopstock faldt han i søvn og over for J. L. Lund, som stadig kom trofast på Sophienholm og hvis kunst Friederike Brun involverede sig dybt i, var han arrogant og nedladende. Thorvaldsens besøg betød, at Friederike Bruns ensomhedsfølelse voksede. Børnene skrantede og hun var ikke så intim med dem, som hun gerne ville være. Alle vennerne var langt væk! Og Thorvaldsens besøg havde vist, at drømmen om at møde dem igen, drømmen om at ende sine dage i Rom, som hun igen og igen havde skrevet til Matthiesson om, fordi hun mente, at Rom var et paradys for kvinder, især de gamle, - den drøm svandt hen i det blå. Så Sophienholm blev langsomt ikke bare et genskær af det italienske paradys. Mere og mere blev Sophienholm selv 'paradis'.

Men Sophienholm-kredsen forandrede sig også. N. Abrahams blev indført på Sophienholm i 1820'erne af Giuseppe Siboni, der var kommet til København i 1818 og meget hurtigt var begyndt at komme hos Bruns - her talte de jo italiensk. Friederike Brun foretrak snart ham fremfor Claus Schall som sin private koncertmester og derfor kom Mozarts søn Franz Xaver Mozart på besøg på Sophienholm, da

han besøgte København i september 1819. Franz Xaver Mozart glædede sig til at se den berømte Ida de Bombelles mor om hvem han allerede vidste, at hun havde udgivet nogle digte. Han måtte da også indrømme, at hun var lærd, men han kunne ikke komme i kontakt med hende, fordi hun var så døv som hun var. Han råbte alt hvad han kunne - hun hviskede så stille tilbage, at han måtte klare sig med mundaflæsning: »Og så er hun så sentimental, altid i ekstase, temmelig komisk så tyk som hun er«³⁰. Derimod fængsledes han helt af Weyse, der som sædvanlig improviserede på klaveret.

Friederike Brun var begejstret for Siboni. Hun skriver til konprinseparret, der opholder sig uden for Napoli i 1820 at alle hendes faste gæster, Baggesen, Inge-mann, J. L. Lund m.fl. beundrer hans kunnen. Da han opdager en lille pige Ida Wulff, som han uddanner, indfører han hende også straks på Sophienholm i 1821, men nogen rigtig ny Ida for Friederike blev hun nu ikke. Med en italiensk koncertmester var det oplagt at lave italienske eksperimenter. Friederike Brun ville gerne lave et italiensk *accademia* på Sophienholm, dvs. en sammenkomst, hvor det ikke var vin og mad, der stod i centrum, men musikken. Sibonis unge dilet-tantmusikerven N. Abrahams fortæller om eksperimentets fiasko:

Da nu Siboni samlede et Selskab af musicalske Damer og Herrer hos sig, fandt Fru Brun, at det ville være smukt at give musicalske Aftenunderholdninger i sit Huus, og Siboni var villig til

*at assistere hende. Disse Soireer bleve nu indrettede efter italiensk Mønster saaledes som de romerske *accademia di musica*, men denne Omstændighed gav dem strax deres Banesaar. De unge Herrer, der assisterede, fandt det nemlig alt for barbarisk, at der hverken blev budt Vaadt eller Tørt, og efterhaanden faldt de Fleste fra, saa at de musicalske Øvelser indskrænkede sig til de Faa, der bleve tilbage. Til de sidste hørte da ogsaa jeg»³¹*

Når Friederike Brun gjorde *accademia*-for-søget hang det måske sammen med, at Constantin Bruns søster Sophie, der i mange år havde ført begge huse, nu var blevet så senil, at Friederike Brun selv måtte overtage ansvaret for husholdningen. Det faldt hende - selvfølgelig med al hendes organisationstalent - meget let, men gav hende måske også gode ideer til, hvordan tingene kunne gøres endnu lettere.

Sophienholms hof

De sidste år på Sophienholm kom til at stå meget i kongehusets og dermed danskhedens tegn. Både Thiele og Abrahams fortæller om den store fest, der blev arrangeret i midten af september 1822, da kronprinseparret var kommet hjem fra den Italiensrejse, hvor de havde brugt Friederike Bruns bog om Napoli som guide. Haven var illumineret, der blev holdt tale og musiceret ved kilden - mens alle frøs med anstand, for temperaturen var ikke italiensk, men dansk. Men festen må alligevel have gjort indtryk for Friederike Brun blev bedt om at arrangere ugentlige assemble-

Friederike Brun som ældre, akvarel af J. L. Lund.
Familieej

*Friederike Brun, an elderly woman, watercolor
by J. L. Lund.*

er for kronprinsen og kom selv ofte hos kronprinsessen på Sorgenfri. Hun fik travlt - og hendes gamle dårligheder begyndte igen at røre på sig, så hun i efteråret 1826 måtte på kur i Schlangenbad og i resten af sit liv igen fortæller om et stort forbrug af opium, om kramper, nervelidelser, besvær med at gå osv.

Alligevel blev hun ved med at arrangere sine assembleer og store fester på Sophienholm med tableauer og sceniske optrin. Abrahams, brødrene Gerson og andre unge mænd, der var aktive i musikmiljøet omkring Siboni blev også ved med at komme, ligesom de store berømt-heder, der gæstede København om vint-

ren blev ved med at optræde i det brunske palæ: Angelica Catalani sang i vinteren 1827-28 og Mme Milder-Hauptmann sang året efter. Videnskabsmænd kom også stadig hos hende og viste kemi, fysik og mineralogi frem og Ernst Schimmelmann, hendes ungdoms ven, kom også stadig på Sophienholm og beundrede månen sammen med hende, kortet over Italien lå stadig altid slået op på hendes bord og alle de nye skønlitterære bøger - fra hele Europa - blev stadig bestilt til Sophienholm. Men sygdommene kom også stadig og blev mere og mere truende.

Marie Konow, Oehlenschlägers yngste datter, fortæller i sine erindringer om Sophienholm - men fra pigens og den unge kvindes perspektiv. Hun refererer historierne om Friederike Brun som en egocentriske livsnyder. F. eks. blev fru Reinhardt engang vækket klokken to om natten af en ringeklokke. Det viste sig at hun lå i et tidligere pigekammer. Hun stod op for at se, hvad der foregik og fandt Friederike Brun siddende i sin seng mens hun med god appetit drak vin og spiste kage, som hun bød den forfjamskede gæst på. Mange historier gik der også om, hvordan Friederike Brun selv ville have de mange sydlandske frugter, der blev dyrket i drivhusene, mens børn og gæster kunne få de mindre interessante frugter. Men Marie Konow kommer alligevel til at bekræfte billedet af Sophienholm som et børneparadis. Højdepunktet i hendes beretning er historien om det norske hus. For bagest i det var et lille køkken, hvor de børn, der var på Sophienholm måtte lege med madlavning og de fik rigeligt med gode råva-

rer at lege med, f.eks. noget så luksuriøst som is. Så Marie Konow kan fortælle som sit første forsøg på at lave pandekager med is i det norske hus på Sophienholm. Der kom det alt for varme og det alt for kolde sammen.

Man kan af brevene til vennerne i udlandet og til døtrene se, at opholdene på Sophienholm begynder tidligere og slutter senere år for år op gennem 1820'erne, men i 1835 nåede hun ikke at flytte ud - hun døde d. 25. marts. De sidste år brugte hun ikke bare til at læse, hun skrev også og det er paradoksalt at det i dag lettest læste værk er hendes sidste to bind om Rom fra 1833: Her lykkes det hende at skrive så ungdommeligt og friskt som aldrig før. Bøgerne er i store træk gennemskrivninger af tidligere værker, men i en helt anden, enkel tone. Friederike Brun nåede hjem i skriften - ligesom hun nåede hjem på Sophienholm.

Så lad os forlade Friederike Brun på det, der blev hendes yndlingsplet på Sophienholm i de sidste 15 år af hendes liv. Man kunne meget tidligt på sommermorgen, måske før klokken fem, se en gammel, massiv kvinde, halte sig frem over plænen, igennem allé og buskadser, mens hendes kjolesøm blev våd og stokken eller krykken satte dybe aftryk i græs og jord. Når hun nåede det norske hus rystede hun duggen af sine skørter og sko og stod lidt og så ud over søen. Så gik hun ind i huset, hvor en tjener havde lagt bøger, papir og pen parat til hende: Dagens arbejde kunne begynde på dette den mest paradisiske af alle sydlige pletter: Den nordiske.

Noter

- 1 Just Mathias Thiele: *Af mit Livs Aarbøger* I. Kbh. 1917: 50-71
- 2 Ibid.: 61-62
- 3 Ibid.: 65
- 4 Ibid.: 70
- 5 Cit. Louis Bobé udg.: *Ungdomserindringer*. København 1917: 49-50
- 6 Chr. B. Reventlow: *En dansk Statsmands Hjem omkring Aar 1800 I: 1774-1800*. København 1902: 80-81
- 7 Reventlow 1900: 171.
- 8 Se Louis Bobé: *J. C. Lavaters Rejse til Danmark i Sommeren 1793*. København 1898
- 9 Jf. Ernst Brandes: *Über die Weiber*, Leipzig 1787: 14. 16f. hvor han beskriver Lavaters rådgiverrolle over for nervesyge damer
- 10 Iflg. J. Davidsen: *Københavnsliv i ældre og nyere Tid*. København 1889: 54
- 11 Se Johann Georg Rist: *Lebenserinnerungen I*, udg. af G. Poel. Gotha 1880: 131-135
- 12 Se P. O. Runge: *Briefe und Schriften*, München 1981: 40-45 og P. O. Runge: *Schriften: Fragmente/Briefe*. Berlin 1938: 297-305
- 13 Friederike Brun: *Wahrheit aus Morgenräumen*. Aarau 1824: 207-208 - min oversættelse
- 14 Chr. B. Reventlow o.a.: II: 50
- 15 Se Charlotte Schiller und ihre Freunde II: 402
- 16 Cit. i moderne retskrivning hos: Torben Nielsen i *Dansk Sommer gennem 200 år*, København 1992: 13

- 17 Iflg. brev fra Bonstetten til Friederike Brun, Geneve d. 25. august 1803 i *Briefe von Bonstetten* Frankfurt 1829: s. 158-160, 194-195
- 18 Chr. B. Reventlow o.a.: II: 57
- 19 Ibid.: II: 138 og 159
- 20 Se Bobé 1910: 232-233
- 21 Fra Louis Bobé: *Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds*, København Bind 1-10: 1895-1931: Bd. 5: 100. Utrykt oversættelse fra fransk ved Ingeborg Balslev
- 22 Se *Breve til og fra Ingemann*, udg. v. V. Heise 1879: 40-42
- 23 Cit. fra L. Bobé 1910: 256
- 24 Cit fra Foerst-Crato: *Frauen zur Goethezeit*, Düsseldorf 1975: 164, min oversættelse
- 25 Cit. fra L. Bobé 1932: 95
- 26 *Friedrich von Matthissons Literarischer Nachlaß II*, 1832: 58
- 27 Ibid.: 62-63
- 28 Ibid.: 72
- 29 Chr. B. Reventlow o.a. II: 230-31
- 30 Citeret fra Gerhard Schlepelern: Giuseppe Siboni 1-2, København: Amadeus 1989: 192, min oversættelse
- 31 Ibid.: 266

Litteratur

- Abrahams, N. E. T., 1876: *Meddelelser af mit Liv*, København: Forlagsbureauet
- Bobé, Louis, 1917: *Friederike Bruns Ungdomserindringer*, København: Hagerups Forlag
- Bobé, Louis, 1910: *Frederikke Brun, født Münter og hendes Kreds hjemme og ude*, København: H. Hagerups Forlag
- Bobé, Louis, 1932: *Ida Brun - Grevinde Bombelles*, København, Bianco Lunos Bogtrykkeri
- Bonstetten, K. V., 1829: *Briefe von Karl Viktor von Bonstetten an Friederike Brun*, Udg. af Fr. Matthisson, Frankfurt: Wilhelm Schäfer
- Brun, Friederike 1824: *Wahrheit aus Morgen träumen und Idas ästhetische Entwicklung*, Aarau: Sauerländer
- Foerst-Crato, Ilse, 1975: *Frauen zur Goethezeit. Ein Briefwechsel: Caroline von Humboldt - Friederike Brun*, Düsseldorf, eget forlag
- Heise, V., 1879: *Breve til og fra Bernh. Sev. Ingemann*, Kjøbenhavn: Reitzel
- Gore, Emilie udg., 1862: *Charlotte Schiller und ihre Freunde II*, Stuttgart: Cotta
- Konow, Marie, 1902: *Nogle Barndoms- og Ungdomserindringer*, København
- Povlsen, Karen Klitgaard, 1998a: *Friederike Bruns saloner 1790-1835. I: Anne Scott Sørensen red.: Nordisk Salonkultur*, Odense Universitetsforlag: 189-208
- Povlsen, Karen Klitgaard, 1998b: *Attituden som æstetisk opdragelse. Ida og Friederike Brun i årene 1795-1816*, Ibid.: 271-296
- Povlsen, Karen Klitgaard, 1998c: *Naturmani: Friederike Bruns og Karl Viktor von Bonstettens rejsebrev*, Ibid.: 425-442
- Povlsen, Karen Klitgaard, 2000: *Marmorkrop*, Rune Gade og Marianne Raakilde Jespersen red.: *Krop og Æstetik*, København: Tiderne Skifter: 210-237
- Povlsen, Karen Klitgaard, 2001: *Standningens attitude i krop og tekst: Ida og Friederike Brun*, Elin Andersen og KKP red.: *Tableau - Det sublime øjeblik*, Aarhus: Klim: 93-116
- Reventlow, Chr. B. 1902: *En dansk Statsmands Hjem omkring 1800 I: 1774-1800*, København: Gyldendal
- Rist, Johann Georg, 1880: *Lebenserinnerungen*, Udg. af G. Poel, Gotha: F. A. Perthes
- Runge, Philipp Otto, 1938: *Schriften: Fragmente/Briefe*, Berlin: Fr. Vorwerk Verlag
- Runge, Philipp Otto, 1981: *Briefe und Schriften*, Udg. af Peter Betthausen, München: C. H. Beck
- Schoch, F. R., 1832: *Friedrich von Matthissons Literarischer Nachlaß I-II*, Berlin: August Mylius
- Thiele, Just Mathias, 1917: *Af mit Livs Aarbøger I*, udg. af Carl Dumreicher, København: Hagerup

Mette Müller

Musikken på Sophienholm

Ukuelig! Uanset, hvordan man i øvrigt bedømmer Frederikke Bruns personlighed og indsats, er her vistnok en fællesnævner, som de fleste kan enes om.¹ Når vi nu skal betræde hendes musikalske salon, bliver udtrykket både indlysende og en smule patetisk: Frederikke Brun, som gennem barndommen og den tidligste ungdom var en engageret og aktiv musikamatør, blev i sit 23. år ramt af en fremadskridende hørelidelse - selv taler hun i sine erindringer om døvhed.² I almindelighed henviser dette handicap til isolation - ikke så sjældent desuden til omgivelsernes utålmodighed og irritation. I musikalsk særdeleshed er det en katastrofe, som de færreste kan håndtere. Frederikke Brun kunne det - i alle fald som iscenesætter af sommerens musikalske selskabelighed på Sophienholm.

Der findes vidnesbyrd, som mere end antyder noget grotesk ved Frederikke Bruns forhold til musikken. Særlig grum er en anekdote fortalt af A. P. Berggreen om Weyse, der hos Bruns optræder ved klaveret med alle tilhørende gestus undtagen lige netop at aktivere tangenterne, og bagefter har man kunnet more sig over at lytte til Frederikke Bruns udtryk for en overvældende musikalsk oplevelse.³ Weyse havde sine uciviliserede øjeblikke. Hvis den historie er sand, kan den hænge sammen med hans uvilje mod at spille på op-

fordring og et vist blik for svaghederne i den Brunske husholdning. Det vender vi tilbage til.

Selv uden at gå til sådanne yderligheder får man hurtigt fornemmelsen af en tilværelse, hvis lydside måtte være modsætningsfyldt. Komponisten Franz Xaver Mozart, W. A. Mozarts yngste søn, besøgte Sophienholm den 5. september 1819 og beskriver i sin dagbog husets værtinde således: »Mme Brun er en lærd dame, som tidligere har udgivet digte. Skade, at samværet med hende bliver så vanskeligt på grund af hendes næsten fuldstændige døvhed. Jeg råbte af alle livsens kræfter, og kunne dog næppe gøre mig forståelig over for hende; og hun taler til gengæld så sagte, at man knap nok kan kalde det en hvisken; man må til dels gætte sig til, hvad hun vil sige ud fra læbernes bevægelse...«. Den unge Mozart har muligvis sat tingene på spidsen, men det er nu alligevel forbløffende, at selvsamme, svært tunghøre dame i et brev til Prins Christian Frederik giver en levende beskrivelse af, hvad sæsonen 1820-21 havde bragt på Det kongelige Teater: »For det første har man givet en udmærket opførelse af Rossinis Tankred. For det andet Figaros Bryllup - sunget, ikke skrålet...« - også brevets fortsættelse bærer så ganske afgjort det selvoplevedes karakter.⁴ Frederikke Brun, som ellers var ganske optaget af sine talrige gebrække-

Mette Müller, f. 1930, cand. mag., direktør for Musikhistorisk Museum 1980-98.

Constantin Brun, malet af H. J. Aldenrath 1815.
Familieej
Constantin Brun, a miniature by H. J. Aldenrath.

ligheder, gjorde åbenbart hvad hun kunne, for om muligt at camouflere sin egen døvhed, og det er netop i en vis udstrækning muligt på et område, hvor kommunikationen ikke afhænger af det talte ord. Hun er citeret for følgende overraskende udtalelse »Gud har bevist mig den Naade, at jeg ikke er døv for Musik«.⁵

Under alle omstændigheder kunne Frederikke Brun overføre sine egne musikalske ambitioner på yndlingsdatteren Ida, som var et henrivende midtpunkt for al musisk udfoldelse på Sophienholm i perioden 1810-1816, hvor hun efter ægteskabet med Louis Philippe de Bombelles forlod Danmark. Hun har efter alle kendinges udsagn været en bemærkelsesværdig musikalsk begavelse på internationalt

niveau, og Frederikke Brun tilrettelagde hendes udvikling med stor målrettethed. Måske har der heri ligget, hvad man kunne kalde en kompenserende velsignelse for Sophienholms musikelskende herskerinde. Constantin Brun bidrog til festen ved at betale regningerne. Han udøvede altså et mæcenat, der kastede glans over hans hus, men han engagerede sig ikke i de musikbegivenheder, som fandt sted i hjemmet. Herved adskiller Constantin Brun sig markant fra en anden af tidens store erhvervsledere, Christian Waagepetersen, som var en udmærket cellospiller, der gerne optrådte i nærværelse af professionelle musikere, sådan som det er skildret i Marstrands store maleri fra 1834.⁶

Frederikke Brun. Anonym blyantstegning.
Familieej
Frederikke Brun, anonymous pencil drawing.

Vi kender desværre ikke noget kunstværk, som på tilsvarende måde har fastholdt et musikalsk øjebliksbillede fra Sophienholm. Talrige andre kilder bekræfter dog, at her færdedes topfolk fra dansk musikliv i et tvangsfrit samvær, som var en fuldstændig naturlig videreførelse af alt, hvad Frederikke Brun havde oplevet som barn og ganske ung nygift kone. Hun var med, når den meget musikinteresserede tyske legationsråd, Ernst Philip Kirstein, holdt sine kendte søndagssammenkomster (»Sonntagskränzchen«), og hun kom i det gæstfri hjem hos commerceminister Ernst Schimmelmänn. Overhovedet færdedes Frederikke Brun i det, hun selv kalder »vor hele Kreds«, hvilket betyder kredsen omkring den indflydelsesrige familie Bernstorff. Forbindelsen til musiklivet i Tyskland var meget nær. Fra tysk sprogområde kom også en imponerende række af betydelige musikere, som i kortere eller længere tid arbejdede her i landet og derved var med til at skabe grundlaget for en dansk musikalsk tradition. Sophienholms døre åbnede sig for dem alle - rent praktisk foregik det ofte på den måde, at et allerede etableret bekendtskab introducerede den nytilkomne i kredsen.

Til gengæld er vi dårligt stillet, når der mere konkret spørges efter, hvad de rent faktisk foretog sig. Der findes mig bekendt ingen bevaret nodesamling, som peger på et bestemt repertoire, og de talrige breve og erindringsbøger, som berører Sophienholm, udtrykker sig for det meste i meget generelle vendinger. En forestilling om musikken selv må tage sit

Ida Brun. Maleri af J. L. Lund omkr. 1810.

Bakkehusmuseet

Ida Brun, painting by J. L. Lund.

udgangspunkt i personerne, deres præferencer og deres egne værker. Det kommer til at ligne en omgående bevægelse, hvor et svært opnåeligt bytte indkredses fra forskellige sider. Den slags manøvrer kan der dog af og til komme noget fornuftigt ud af, og derfor skal forsøget gøres her.⁷

Det hele begyndte flere år før erhvervelsen af Sophienholm i 1790. Den unge F. L. Ae. Kunzen kom i 1784 til København for at slå sig igennem som musiker, og han blev straks optaget i det Brunske hus. Frederikke Brun medvirkede i januar 1787 ved tre meget berømte privatopførelser af Racines »Athalie« i Schimmelmännens palæ - musikken var af J. A. P.

Schulz, og Kunzen indstuderede og ledede koncerterne. Denne begivenhed bidrog til at styrke Schulz' renommé blandt danske kendere og Liebhabere, men også Kunzens store interesse for at føre Mozarts musik frem i København har sandsynligvis betydet en del for Sophienholm-repertoiret. Det var blandt andet Kunzen, som stod for førsteopførelsen i Danmark 1803 af det myte-omgærdede Requiem, som siden inspirerede Frederikke Brun til digtet »Mozarts Requiem und Idas Stimme«. Det handler hverken om Mozart eller Ida, men på en eller anden måde må Ida have været involveret i en opførelse af Mozarts Requiem - på Sophienholm eller andetsteds.⁸ Den i samtiden kendte og ansete sachsiske komponist, J. G. Naumann, som reformerede Det kongelige Kapel i perioden 1785-87, var ligeledes en velset gæst hos Bruns. Da hans efterfølger ved Det kongelige Teater skulle vælges, samlede interessen sig helt naturligt om Schulz, der på dette tidspunkt var knyttet til hoffet i Rheinsberg og trængte til luftforandring. Med hans tiltræden som kapelmester er vi også nået frem til Sophienholm som ramme om musikalsk virksomhed.

Schulz tilhørte anden generation af den såkaldte Berlinerskole, hvis bestræbelser gik ud på at bringe den lødige folkelige kunstsang ud til en større kreds.⁹ Helt i tidens ånd bekendte han sig til en kunstform, hvis adelsmærke skulle være enkle og sangbare melodier, der inspireredes af folkevisen, og som valgte digte, der gav et renfærdigt og behersket udtryk for fællesmenneskelige følelser. Teksterne fandt

disse komponister gennem et nært samarbejde med det litterære Göttinger Hainbund, der også præger Schulz' samling af »Lieder im Volkston« (1784-90), som straks blev populær i Danmark. Det er følsom, idyllisk lyrik af bl.a. Bürger, Höltty, Voss og Stolberg - altså folk, som netop havde inspireret den purunge Frederikke Brun til hendes første digteriske forsøg. Der har lige fra starten været et solidt grundlag af fælles interesser, og Schulz var en meget sympatisk og afholdt personlighed. Intet under, at han i ordets bedste betydning blev en nær ven af Frederikke Brun.

1792 erhvervede Schulz et landsted ved Furesøen i Frederiksdal, og han havde næsten daglig sin gang på Sophienholm. »Lieder im Volkston« har givetvis sat sit præg på det musikalske fællesskab foruden romancerne fra de tre syngespil, som blev Schulz' kompositoriske hovedindsats for teatret: »Høstgildet« (1790), »Peters Bryllup« (1793) og »Indtoget« (1793). Lad os forlade kredsen på Sophienholm ved aftenstid, mens de synger Claudius' »Der Mond ist aufgegangen« til Schulz' pragtfulde melodi, der stadig lever sammen med den danske oversættelse »Sig Månen langsomt hæver«. 1795 måtte Schulz tage sin afsked på grund af sygdom. Han forlod Danmark for stedse - Frederikke Brun drog mod Syden på rekreationsophold, og de fulgtes ad, til deres veje skiltes i Kiel; men da havde Schulz forlængst på Sophienholm introduceret den unge C. E. F. Weyse, som var kommet fra Altona 1789 for at blive hans elev.

Weyse beundrede sin store lærer, og hans første sangkompositioner knytter sig til dette »Schein des Bekanntens«, som var et bærende princip for Schulz. Rimeligvis har Weyse også uden videre accepteret den anden mærkesag for Schulz og hans skole, nemlig at musikken tjente en bestemt, ideel opgave ved at virke opdragende og forædlende på et folk. Et musikalsk nybrud finder sted 1801 med Weyses musik til »Teklas Sang« fra Schillers »Wallenstein«. Oehlschläger oversatte og indlemmede den i »Sct. Hansaften-Spil« 1802, »til Weyses dejlige Melodi«, som den unge frøken forklarer borgermaddammen. Schillers drama havde vakt interesse i den Brunske kreds, og det ny i Weyses musik må have stået dem klart: ingen bestemt målgruppe til forædling og opdragelse, men en kunstners personlige udtryk - et selvstændigt akkompagnement, der understreger uroen i den lidenskabelige tekst, og en melodi, der giver tilsvarende udtryk for en langt større sinds-spænding, end Berlinerskolen ville have accepteret: den unge litterære romantik indfinder sig på Sophienholm, og den følges på vej af musikken, der dog på dette tidlige stadium udtrykker sig i et langt mere klassisk formsprog. Weyse var en fremragende pianist, og når Ida Brun ikke var bortrejst, underviste han hende i klaver og sang. Efter moders og datters definitive hjemkomst i 1810 blev Idas sanglige udvikling en central opgave for Weyse. Til gengæld har man indtryk af, at Ida nærmest helt på egen hånd udviklede sin forbløffende dansemæssige begavelse. Hun har som barn, i det fremmede ved

Komponisten J. A. P. Schulz. Stik af F. Jügel 1794.
 Det Kongelige Bibliotek
The composer J. A. P. Schulz, engraving by F. Jügel.

selvsyn studeret store europæiske damer som Mme de Staël og Lady Hamilton, der dyrkede de meget omtalte »stillinger« eller »mimiske attituder«. I Idas formulering kunne de betage en Goethe og Thorvaldsen - og i Danmark den unge Johan Ludvig Heiberg. En levende beskrivelse fra samtiden af Idas optræden finder man hos Schlegel: »...(det er) ikke blot Pantomime, thi alle hendes Bevægelser er musikalske... Tillige lader hun sig akkompagnere af Musik, mere dog for i Almindelighed at angive Tone og Stemning, end for at binde sine Bevægelser til et bestemt Spand af Tid. Naar Udtrykket har nået en

Komponisten C. E. F. Weyse. Stik efter maleri af C. A. Jensen Det Kongelige Bibliotek
The composer C. E. F. Weyse, engraving from painting by C. A. Jensen.

vis Højde, dvæler hun nogle øjeblikke i samme og lader Beskueren i det stillestaaende Maleri betragte den udtryksfulde og forældende Sandhed i hendes Bevægelser«. ¹⁰ Altså et frit bevægelsesmønster, der fra tid til anden fastfryses i en statuarisk position - altsammen i vekslende inspiration mellem musik og kropssprog. Det var Weyse, som ledsagede Idas dans på klaveret, og man kan pege på en del af hans musik, som formentlig har været egnet til sådanne fremførelser, men mere sandsynligt er det dog, at han har improviseret. Weyse var en mester i improvisationens kunst, og Frederikke Brun fore-

trak den fremfor alt andet fra hans hånd. I øvrigt kan man ikke udelukke, at Weyses improvisationer senere er blevet omsat til egentlig komposition.

Constantin Brun finansierede trykningen af Weyses symfoni no. 6 i c-moll, der udkom 1799, og Weyse på sin side dedicerede passionskantate nr. 1 fra 1819 til sin velynder, da den udkom i klaverudtog o. 1831. ¹¹ Det ser jo nydeligt ud, men vi kommer ned på jorden igen ved at læse Weyses temmelig afkølede udtalelser desangående i et brev fra 1832: »Det gamle gnieragtige Skarn, Hs. Excell Herr Geheimeconferenzraad Brun lever endnu bestandig, sig selv og Familien til Byrde, uagtet han er 86 Aar gammel og har for 8 Maaneder siden ved et Fald knækket et Been ved Hoften... For nogle Maaneder siden var jeg dum nok til at blive rørt over hans daarlige Tilstand og for at gjøre ham en Glæde, dediceerte jeg ham et af mine Værker. Men see om jeg fik andet derfor end Stank für Dank... «. ¹² Havde Weyse glemt alt om symfonien og formentlig meget andet godt fra det Brunske hjem? Sikkert ikke, men han var i dårligt humør. Kuhlau var netop død, og Brun havde ikke vist sig synderlig generøs, da Weyse i 1831 bad om økonomisk hjælp til støtte for den syge kollega, hvis hjem i Lyngby for nylig var totalt nedbrændt. Weyse udtrykker sig i sine breve ofte helt spontant på en voldsom og grotesk måde, som ikke uden videre kan tages for pålydende. Kuhlaus elendighed gik ham nær, og han har uden tvivl fundet Brun noget påholdende, men i virkeligheden havde Weyse og Constantin Brun en del tilfælles,

Sophienholm set fra nord med Bagsværd Sø i baggrunden. Angiveligt malet af Carl Frederik Vogt ca. 1805-10.

Sophienholm seen from the north with the Bagsværd Lake behind. The painting is ascribed to Carl Frederik Vogt.

blandt andet humoren, og de har efter alt at dømme haft et udmærket forhold til hinanden.

Daniel Frederik Kuhlau kom til Danmark fra Hamburg 1810, mest af alt for at undgå en truende militærtjeneste i Napoleons hær. Han etablerede sig i København som komponist, pianist og pædagog. I modsætning til Weyse opretholdt Kuhlau et internationalt præg over liv og virke, og med ham kommer interessen for Beethoven til Danmark. Sommeren

1811 besøgte Kuhlau for første - og muligvis også sidste gang - Sophienholm. Det har man gerne villet finde en forklaring på. Man har antydnet dårlige vibrationer mellem Kuhlau og Weyse, hvilket virker helt urimeligt efter alt, hvad vi ved om deres gensidige respekt for hinanden. Man har også ment, at atmosfæren på Sophienholm ikke passede Kuhlau, og at han ikke brød sig om J. L. Helberg.¹³ Heiberg og Kuhlau fik i hvert fald senere et tæt samarbejde omkring »Elverhøj«, og

hvis Kuhlau kun har aflagt ét besøg hos Frederikke Brun, så har det været af en vis varighed. Foruden at akkompagnere Idas sang fik Kuhlau tid til at skrive to breve med Sophienholm som afsenderadresse, ét den 29. august, et andet den 16. september.¹⁴ Det er nok rigtigt, at Kuhlau ikke kom til at præge musikken på Sophienholm. Til gengæld forstod han øjeblikkelig Ida Bruns fremragende musikalitet, som han omtaler i en anmeldelse til *Allgemeine musikalische Zeitung* af nogle i øvrigt ret trivielle amatørkoncerter, som Claus Schall arrangerede i København vinteren 1812: »En Dilettantinde, Datter af en herværende højt anset Mand, forskønner Koncerten i ualmindelig Grad ved sin herlige, udtryksfulde Sang; men hun har også været otte Aar i Italien og uddannet sit smukke Talent under de bedste Mestre.«¹⁵ Kuhlau har lagt mærke til Frederikke og Ida Bruns forkærlighed for det italienske - 1814 udsende han på Breitkopf & Härtels forlag sine »Sei Canzoni con accompagnamento del Pianoforte composti e dedicati alla Signorina Adelaide Brun da Federigo Kuhlau. Oeuv. 9«.¹⁶

Idas afrejse i 1816 betød et vist frafald i kredsen på Sophienholm, men dæmpede ikke Frederikke Bruns foretagsomhed. 1819 blev italieneren Giuseppe Siboni ansat som direktør for syngeskolen ved Det kongelige Teater og blev straks optaget i det Brunske hus. Siboni var i realiteten på flugt fra følgerne af politiske forviklinger i sit hjemland, og det var ikke, som ofte fremført, prins Christian Frederik, der formidlede hans engagement.¹⁷ Bag sig

havde Siboni en kort, men storartet international karriere som tenor-sanger. I Danmark arbejdede han for at introducere det nyere opera-repertoire, der stort set var ukendt på nationalscenen. Det foregik ikke uden modstand, specielt hvad angår italienske værker. Publikum kunne være begejstret, mens toneangivende kredse tog afstand, og f. eks. Weyse ytrer sig ret nedladende om Siboni og hans italieneri. Selv en moderne orienteret komponist som Kuhlau, der oven i købet lod sig inspirere af blandt andet Rossinis musik, har udtalt sig om den med største væmmelse - en bedøvende smagløshed af rabalder og overflødige falbelader.¹⁸ På Sophienholm afløste Siboni danskeren Claus Schall som Frederikke Bruns »musikchef«. Schall blev i 1792 udnævnt til koncertmester ved teatret, og 1817 avancerede han til leder af Det kongelige Kapel. Han var den tidligste pioner i Danmark for Mozarts musik, og han interesserede sig levende for den Wienerklassiske kammermusik, som han i venners og kollegers kreds dyrkede på sit landsted »Schallsborg« i Lyngby. Schall var en dygtig musiker, men som komponist selvlært, og folk som Weyse og Kuhlau regnede ham ikke rigtig, selv om han på ballettens område kom til at yde en udmærket indsats sammen med balletmester Galeotti. På teatret opstod der hurtigt kompetencestridigheder mellem Schall og Siboni, og man kan godt forstå, at de ikke begge kunne udfolde sig i samme musikalske salon. Frederikke Brun valgte Siboni, som blandt meget andet arrangerede musikalske aftenakademier i

italiensk stil, hvor man indøvede korværker og i øvrigt til nogle af herrernes fortrydelse hverken nød vådt eller tørt - det måtte opgives!

Siboni gav sig lejlighedsvis af med at komponere, bl.a. har han skrevet et »Gloria in excelsis« til en aftenunderholdning på Sophienholm, men hans egentlige felt var sang og pædagogik. I den forstand viser han sig som fremtidens mand ved at gennemføre oprettelsen af det første musikkonservatorium i Danmark, som åbnede 1827 med velvillig opmærksomhed fra kongehuset. Også på Sophienholm færdedes disse allerhøjeste kredse, og der berettes om et særligt aftenarrangement til ære for tronfølgeren med gemalinde, hvor Siboni var stærkt engageret. Det var Siboni, som introducerede Franz Xaver Mozart til det Brunske landsted, ligesom han formidlede adskillige besøg af andre udenlandske berømtheder, fremfor alt den overvældende virtuose sangerinde Angelica Catalani, som »ved sin Stemmes overordentlige Kraft og Omfang« væltede huset i Det kongelige Teater. Naturligvis førte Siboni også sine egne begavede elever frem hos Frederikke Brun. Hans datter, Peppina var en glimrende sangerinde og pianistinde, Ida Wulff og svenskeren Isak Berg sangere, der ligeledes gjorde ham ære. Man mærker, at musiklivet på Sophienholm har ændret sig, efter at Ida forlod scenen, og vi er milevidt fra de yndefulde sommeraftener med Schulz' stilfærdige »Lieder im Volkston«. Sibonis danske karriere var en betinget succes. På operaens område var Danmark et uland, og han mødte mange vanskeligheder i det

Syngemester Giuseppe Siboni.

Det Kongelige Bibliotek

The singing director Giuseppe Siboni.

professionelle milieu. Hos Bruns har Siboni oplevet en venlig og veloplagt modtagelighed for, hvad han kunne præstere - Sophienholm må have været et vidunderligt fristed, og mon ikke det stod ham åbent det meste af hans tid i Danmark. Frederikke Brun døde i 1835, Constantin året efter og Siboni selv i 1839.

Vi nærmer os afslutningen, og her vil en tilståelse være på sin plads: det lader sig ikke gøre i alle tilfælde præcist at udskille musiklivet på det Brunske landsted i sommertiden fra det, der er foregået i byen, men det er mere end sandsynligt, at begivenhederne har været af samme karakter. Spørgsmålet er desværre stadig, om vi virkelig kender det fuldt ud. Hvad her er søgt beskrevet, viste sig at være et musikalsk fællesskab, der udfolder sig omkring sangen, dansen og klaveret - ikke et

Titelbladet til Kuhlau's »Sei Canzoni« dediceret til Ida Brun.
The title page of Kuhlau's »Sei Canzoni« dedicated to Ida Brun.

Musikhistorisk Museum

ord om instrumentalmusikken i øvrigt. Er det muligt, at man har indladt sig på at opføre symfonisk musik? Har man spillet kammermusik? Det første er mindre sandsynligt end det sidste, så lad os derfor forsøgsvis forudsætte, at kammermusikken har spillet en rolle på Sophienholm: hvad kan det så have været - hvad har de kort sagt spillet på derude? I skiftet efter Constantin Brun for boet på Sophienholm nævnes ikke et eneste musikinstrument - ikke engang et klaver, men der findes fire nodestole.¹⁹ De kan være brugt af

fire sangere, naturligvis, men hvorfor ikke ligeså godt af koncertmester Schall med kolleger i en strygekvartet af Haydn eller Mozart?

Tilbage til det klaver, som ikke eksisterede på Sophienholm ved Constantin Bruns død i 1836. Boet på dette sted er i det hele taget beskedent, og noget tyder på, at man gradvist har tømt huset for værdifulde sager, fordi Constantin Brun ved Frederikke Bruns død var invalideret af sygdom og næppe har benyttet landstedet det sidste år, han levede. Altså ser vi

efter i skiftet for boligen i Moltkes Palæ. Vi ved jo nemlig, blandt andet fra et frækt og morsomt rimbrev, som Weyse engang skrev til Conferenzraaden, at et eller andet sted må der have stået et veltjent pianoforte. Weyse anmoder indstændigt om, at man lader det udskifte.²⁰ I den rigt udstyrede bybolig nævner opgørelsen hele tre tasteinstrumenter: »Et gammelt 5 1/2 okt. Flygel«, »Et 6 Octavs Flygel« og »Et 6 octavs Flygel-Pianoforte«.²¹ Det ser ud til, at Weyse har fået sin vilje, og det var vel heller ikke rimeligt, at netop han skulle nøjes med et nedslidt pianoforte, men der er også en anden vinkel på sagen. I løbet af perioden 1800-30 udviklede klave-

ret sig med rivende hast, og for den ambitiøse Liebhaber anno 1836 var et 5 1/2 oktavs instrument virkelig et »gammelt Flygel«. En sådan erhvervelse forekommer yderst passende omkring 1800-10, men allerede o. 1820 ville 6 eller 6 1/2 oktav være det helt rigtige køb med fremtiden for sig - navnlig fordi konstruktionen også blev stadig mere robust og klangen fyldigere. Således fulgte klaveret en ny tids idealer, og vi kan med rette forestille os, at et tidssvarende flygel har haft sin plads og gjort sin gavn på Sophienholm.²² Frederikke Brun var nemlig i allerhøjeste grad en ambitiøs Liebhaber.

Noter

1. Bidraget, som i alt væsentligt bygger på trykt materiale, har interesseret hele staben på Musikhistorisk Museum. En særlig tak til bibliotekar Marianne Olesen for mange fine kommentarer til emnet og kompetent litteratursøgning. - Artiklen blev trykt første gang i Dyveke Helsted og Sophienholms Sekretariat (ed): *Dansk sommer gennem 200 år*, Sophienholm, Lyngby-Taarbæk Kommune 1992, s. 20-27. På et betydeligt større kildemateriale hviler Lisbeth Ahlgreen Jensen: »Musiklivet i Charlotte Schimmelmans og Friederike Bruns saloner«, i Anne Scott Sørensen (ed): *Nordisk salonkultur. Et studie i nordiske skønårer og salonmiljøer 1780-1850*, Odense Universitetsforlag 1998, s. 231-250. Forfatteren tager udgangspunkt i selve salon-fænomenet, men teksten udvider desuden vor viden om værker og personer, der prægede Frederikke Bruns musikinitiativer, ligesom spændingsforholdet mellem dansk og tysk elite omkring den såkaldte »Holgerfejde« får nærmere omtale.
2. Bobé 1917, p. 72.
3. Berggreen 1876, p. 102f.
4. Begge citerer i min oversættelse efter Schepelern 1989, p. 192 og 212.
5. Citeret efter Valore 1989.
6. Smidt og Waagepetersen 1985, p. 14-18.

7. En systematisk gennemgang af subscriptionslister for periodens musikaler og musiklitteratur vil muligvis give et mere præcist indtryk af F. B.s interesser. For øjeblikket ved vi, at hun erhvervede G. N. Nissens Mozart-biografi, da den udkom i Leipzig 1828. Se Hatting 1991, p.73.
8. Hatting 1991, p. 51-54.
9. Jensen 1964. Schiørring og Jensen 1974.
10. Citeret efter Bobé 1932, p. 31f.
11. Fog 1979.
12. Lunn og Reitzel-Nielsen 1964, brev no.56.
13. Bobé 1910 og 1932. Busk 1986, p. 30.
14. Busk 1990, brev no. 12 og 13.
15. Citeret efter Bobé 1932, p. 69.
16. Fog 1977.
17. Schepelern 1989.
18. Busk 1990, brev no. 64.
19. Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm. Kopi på Musikhistorisk Museum i København.
20. Berggreen 1876, p. 174-177. Det udaterede brev henvender sig til »Conferenzzath Constantin Brun«. Brun opnåede denne titel 1810 og blev Geheimekonferensråd 1829. Weyse nævner i digtet, at det famøse instrument var indforskrevet fra Berlin.
21. Se note 19.
22. På Musikhistorisk Museum findes tre flygler, som dækker perioden: P.C. Uldahl, København (1804) 5 1/2 okt., Richter & Bechmann, København (1818) 6 1/2 okt. og Conrad Graf, Wien (o. 1825) 6 1/2 okt.

Litteratur

- N. C. L. Abrahams: *Meddelelser af mit Liv*. København 1876.
- A. P. Berggreen (ed): *C. E. E. Weyse's Biographie*. København 1876.
- Louis Bobé: *Frederikke Brun født Münter og hendes Kreds hjemme og ude*. København 1910.
- Louis Bobé (ed): *Ungdoms-Erindringer (Wahrheit aus Morgenträumen) af Friederike Brun, født Münter*. København 1917.
- Gorm Busk: *Friedrich Kuhlau. En biografi og en kritisk analyse af hans musikdramatiske produktion*. København 1986.
- Gorm Busk (ed): *Kuhlau Breve*. København 1990.
- Dansk biografisk Leksikon* (red. Sv. Cedergreen Bech). København 1979.
- Dan Fog: *Kompositionen von Friedrich Kuhlau*. København 1977.
- Dan Fog: *Kompositionen von C. E. F. Weyse*. København 1979.
- Carsten E. Hatting: *Mozart og Danmark*. København 1991.
- Niels Martin Jensen: *Den danske romance 1800-1850 og dens musikalske forudsætninger*. København 1964.
- Sven Lunn og E. Reitzel-Nielsen (ed): *C. E. F. Weyse, Breve I-II*. København 1964.
- V. C. Ravn: *Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid*. København 1886.
- Gerhard Schepelern: *Giuseppe Siboni. Et Afsnit af Operæns Historie ude og hjemme. I-II*. København 1989.
- Nils Schiørring: *Musikkens Historie i Danmark II*. København 1978.
- Nils Schiørring og Niels Martin Jensen: *Deutsch-Dänische Begegnungen um 1800. Kunst Dichtung Musik*. Hamburg 1974.
- Claus M. Smidt og Christian Waagepetersen: *Hos hofvinhandleren i Store Strandstræde. En københavnsk mæcen fra Frederik VI's tid*. Nivaagaards Malerisamling 1985.
- Carl Thrane: *Fra Hofviolonernes Tid. Skildringer af Det kongelige Kapels Historie 1648-1848*. København 1908.
- Peter Braams Valore: *Guldalderidens kvinder. Omkring Frederikke Brun og Kamma Rahbek*. Bakkehusmuseet 1989.

Sven-Ingvar Andersson

Haverne på Sophienholm

Er det for meget at sige, at enhver have er et sandt aftryk af en civilisations politiske og sociale forhold, økonomiske status og kulturelle ambitioner på et givet tidspunkt, må det dog være uimodsagt, at Sophienholms have opviser en særdeles interessant sammenfletning af stedets muligheder, ejernes interesser og tidens ånd.

Tiden har været lang. Den begynder 1767, og ejerne har været mange, hele seks af det samlede antal bare mellem 1836 og 1883. Der er imidlertid fire, som skiller sig ud som særligt indflydelsesrige for stedet og haverne: Fra 1767 professor Theodor Holm - senere geheimeråd og adlet Holmskjold, fra 1790 storkøbmanden Constantin Brun, fra 1883 forlagsmanden Carl Julius Aller og endelig fra 1963 Lyngby-Taarbæk kommune, repræsenteret af borgmester Paul Fenneberg.

Holmskjold, Brun og Aller var nok forskellige af profession og gemyt, men i en henseende lignede de hinanden: de hørte alle til det borgerskab, som overtog adelens rolle i samfundet - og i mange henseender imiterede den privilegerede klasses vaner. Det er i dette lys, at man skal se fremvæksten af de mange landsteder. Et landsted er da ikke andet end en lille herregård, bekvemt placeret i nærheden af det sted, hvor den rige borger tjente sine penge.

At sørge for et behageligt landsted tæt ved arbejdspladsen havde nu allerede kongerne gjort. Rosenborg er Christian IV's lystanlæg, »der uden for byen«. Frederiksberg slot i dets vidstrakte have var Frederik IV's tilsvarende anlæg, bare lidt længere væk fra byen - og så fik samme konge 30 år senere sit Fredensborg med endnu større parker og med jagtmarker omkring.

Frederiksberg slot kan ses som en italiensk villa, en af de store, og det er til Italien vi skal for at finde borgerskabets herregårdsambitioner virkeliggjort allertidligst. Her, i Firenzes omgivelser, fik familien Medici i 1600-tallet manifesteret sin lyst til bolig i landlige omgivelser ved en hel række anlæg: Poggio a Caiano, Castello, Pratolino etc. De var alle villaer i en betydning, som Holmskjolds Sophienholm godt illustrerer. Det vil sige en bekvem bolig med præg af herregård, som ligger smukt i landskabet, men uden jordtilliggende, som man kan leve af. I modsætning til adelen, som hovedsagelig levede af sine godser, tjente villaejerne deres penge på forretning af forskellige slags. En undtagelse er de kirkelige fyrsters anlæg som for eksempel villa d'Este i Tivoli og Hellbrunn ved Salzburg. Her var der tale om andre indtægter.

Theodor Holmskjold var embedsmand, først professor ved Sorø Akademi,

Den mægtige ægte kastanie er i sig selv en seværdighed. Den kan være plantet af Sophienholms første ejer, Theodor Holmskjold. Det skrå tag ved kastaniens fod hører til vinhuset, den såkaldte vinbakke. Den gule bygning er den tidligere gartnerbolig. (Foto SIA).

The enormous sweet chestnut tree is a beautiful sight. It may have been planted by the first owner of Sophienholm, Theodor Holmskjold. The yellow building is the former gardener's house.

Side 81 øverst: Arkitekten Ramée har æren ikke bare for den form, som huset fik i familien Bruns tid, men også for havens overordnede træk. Han fik villaen til at knytte sig til skoven og åbne sig imod søen. (Foto SIA).

Page 81 above: During the Brun family period it was by the architect Ramée's efforts that both the house's form and the main characteristics of the garden appeared as they did.

Side 81 nederst: Gråstenterrassen i skrænten øst for villaen må have båret det kinesiske lysthus i Bruns tid. Nu ligger her et lille lysthus, hvor en pavillon opført af ét eneste træ af hensyn til gæsternes sikkerhed måtte fjernes i 1963. Det krybende træ er et af flere meget gamle robiniatræer på Sophienholm.

(Foto SIA).

Page 81 below: The stone terrace on the slope east of the villa supported most likely the Chinese pavillon in Brun's time. Today a small summerhouse is situated there, while in 1963 a cabin made from a single tree was removed for the safety of the guests. The "creeping" tree is one of Sophienholm's very old robinia trees.

senere generalpostdirektør i København. Fra Sorø medbragte han en international orientering i videnskaberne, men måske også et lokalt forbillede. For man kan næppe have glemt, at Ludvig Holberg, som jo også var knyttet til Sorø Akademi, i lange perioder opholdt sig på sin Tersløsegård. Den minder en del om den gård, som Holmskjold byggede ved kanten af Bagsværd Sø.

Stedet var godt allerede set i det sociale perspektiv, hvori også adelskabet og navnet Holmskjold indgår, idet det lå i passende nærhed af geheimerådinde Schulins Frederiksdal. Dette var egentlig også en villa, eller i hvert fald en *ferme orné*, det vil sige en gård, som var mere til glæde end til nytte. Adelsfolk, som havde flere gårde, kunne tillade sig at have én, som havde sin største attraktion som jagtmark eller som lå godt i geografien, nærheden til hoffet taget i betragtning.

Stedet passede også godt til Holmskjolds interesse for botanik og - måske nyere interesse - for skove og træer. På denne tid, i anden halvdel af 1700-tallet, var skov en mangelvare i Danmark. Tilstanden var intet mindre end katastrofal. Der var ikke tømmer til huse eller skibe, og knapt med brænde til ovne og ildsteder. Som et led i de bestræbelser, som blandt andet førte til landboreformerne, tog man også fat på skovene. Man indkaldte skovdyrkningsspecialister fra Tyskland. Vigtigst var Johann Georg von Langen. Han satte genopretningen af de danske skove i system. Vi kan takke ham for, at det samlede skovareals omfang langsomt steg fra 4% til det dobbelte, og for indførselen af

arter, som tidligere ikke var dyrket i Danmark, bl.a. ahorn, lærk og gran.

Man gik i denne tid ind for den landskabelige have. Den kan enkelt beskrives som en skov med lysninger og områder med græsning mellem fritstående træer og grupper af træer. Skoven var altså en forudsætning for et landsted allerede af æstetiske grunde. Derfor måtte man så og plante. Et godt eksempel danner Liselund på Møen, hvor Antoine de la Calmette skabte den store lysning, som vi nu beundrer og betragter som selvfølgelig, ved at så eg og bøg i randområderne. Og ved at plante en lund af grantræer.

Holmskjold må have gjort noget tilsvarende, og hvad der er særligt interessant for os: han gjorde det med von Langen som sin personlige, højt kvalificerede rådgiver. Det siges, at de herrer sågar var nære venner.

Von Langen prøvede mange nye arter i Danmark. Man må tro, at han ikke vovede sig ud i større eksperimenter på store arealer. Mon ikke vennernes haver egnede sig godt til prøvedyrkning. På Sophienholm ser man i dag en eventyrligt stor ægte kastanje, en magnifik blodbøg og et par robinia-træer, som kan forbindes med plantninger fra von Langens tid. I 1963 fandtes der endnu en slags bjælkehytte, som delvis var konstrueret af den imponerende stamme af en nordmannsgran. Da man i sin tid havde været nødt til at fælde den, gjaldt den for at være den største af sin slags. Efter al sandsynlighed er den omgivende bøgeskov også fra von Langens tid og - med tøven - nævner jeg den mulighed, at det norske hus ikke i sin

Pavillonen, der var opført af materiale fra en enkelt træ. Foto fra 1929.
The cottage built of wood from a single tree.

Privateje

tid blev omgivet af nyplantede grantræer, men placeret i kanten af en allerede eksisterende bevoksning med gran.

At samle på sjældne træer var en fast del af programmet for de landskabelige haver. Eksempler på naturens mangfoldighed og lune stod højt i kurs. På slottet Chantilly i Frankrig står et af den europæiske møbelkunsts mesterværker. Det er ibenisten Georg Haupts skab, ved denne tid bestilt af den svenske konge Gustaf III og skænket til Prinsen af Condé til brug for hans samling af mineraler. Peter

den Store havde en mere bizar samling. Den bestod af vanskabte fostre. Vi forstår vel nok bedre meningen med at samle tulipantræer, ægte kastanje, bregnefliget bøg og asketræer med hængende grene, sådan som vi endnu kan finde dem på Liseslund, Sanderumgård, Dronninggård - og her på Sophienholm. Inden for de landskabelige haver, som vi har vænnet os til at kalde engelske, havde man gerne de eksotiske træer samlede i en afdeling, som gik under betegnelsen Den Engelske Have, men en særlig afdeling med eksoter

Norske Hus, som nu kigger frem mellem pæredanske bøgetræer, var engang omgivet af store nåletræer, der skulle minde om norsk natur. (Foto SIA).

The Norwegian House, situated among the typical Danish beech trees, was once surrounded by big coniferous trees in imitation of Norwegian countryside.

ser der ikke ud til at have været her på Sophienholm.

Den europæiske havekunst var ved at glide over fra det rent landskabelige til det romantiske, da Constantin og Frederikke Brun i 1790 efterfulgte Holmskjold på Sophienholm. Havde man tidligere været tilfreds med at nyde det landlige behag, som Ewald beskriver i Rungsteds Lyksaligheder og som Beethoven skildrer så udsøgt - dog noget senere - i sin såkaldte Pastoralsymfoni, så tilkom nu alle de elementer, som på en mærkelig måde udtrykker en længsel *fra* stedet frem for *til*

stedet. Ikke bare et kor af naturens fugle til morgenpromenaden, men også en voli-ere, et bur med eksotiske skabninger. Ikke bare solstrejf over blanke vande, når soltågen spredes op ad dagen, men også et kinesisk lysthus, hvor eftermiddagsteen kunne nydes i et hegn af duftende kaprifolier. Ikke bare udsynet til en lille ø, der synes at sejle på vandet i solnedgangens bløde lys, men en pram med vimpler og en sådan musik, at man kunne føle, at man gled frem over en tyrkisk lagune i måneskin. Ikke bare - ja, man kunne blive ved. Glemme må man ikke det tilsyne-

ladende helt nødvendige: et sted, hvor man kunne lade aftenens naturlige vemodighed transponeres ned til det sted, hvor brystet bævrer og tårerne flyder: en *Seuffer Allee*, en sukkenes sti.

Sophienholm var begunstiget med en person, der kunne administrere alt dette og meget mere. Frederikke Brun havde tilegnet sig tidens romantiske ånd. Hun var idérig og ambitiøs, og udlængsel havde hun. Vel kunne hun ikke virkeliggøre sine drømme i samme omfang, som Katarina den Store på hendes Tsarskoje Selo i Rusland eller som Gustaf III på Haga

ved Stockholm, men de midler, som Constantin Brun stillede til hendes rådighed forslø langt. Til de allerede nævnte forlystelser kunne hun lægge en sneglehøj, en vindyrkningsterasse, en norsk hytte, en flok påfugle og et hvidt æsel.

Dyrene fjøede sig vel nok uden store problemer til det dyrehold, som allerede Holmskjold må have haft. Om kolumbariet, duehuset, er så gammelt er vel tvivlsomt, men en hestestald har været nødvendig, ligesom et hønsehus. Og man holdt gris. Det kan vel undre, at man ikke kunne få kød på bordet uden at skulle ha-

Det espalierede morbærtræ ved staldens gavl skjuler en ældgammel, knottet stamme. Laurbærtræet og nerien i den italienske potte hører til de planter, der om vinteren nyder godt af varmen i paradehuset. (Foto SIA).

Behind the trained mulberry tree at the south end of the stable is an ancient, knotted trunk. The laurel and the oleander in the Italian pot are among the plants which, in winter need to be placed in a hothouse.

ve de ildelugtende grise gryntende tæt på boligen. Skulle grisene muligvis spise det køkkenaffald, som hører til enhver husholdning? Eller var det en del af den bonderomantik, som også hørte tiden til? Marie Antoinette havde sin lille bondegård i Versailles, le Hameau, med får og høns. Og gris? På Dronninggård tog de Coninck bondegårdsvirksomheden meget alvorligt, måske under påvirkning af de fysiokratiske tanker, som igen indeholdt kinesisk landbrugsøkonomi i sit baggrundsstof. Så sent som i 1963 kunne jeg med egne øjne - og næsevinger - konstatere, at eksdronning Helena havde plads til et par grise i sin Villa Sparta på Fiesoles skrænter ned imod Firenze.

Hvorom alting er, Sophienholm var, ligesom alle de øvrige landsteder, en miniature af en bondegård, hvad dyreholdet angår, og de eksotiske træk i floraen havde deres modstykke i faunaen: påfugle, perlehøns, hvide æsler.

Noget af det smukkeste på Sophienholm er i vore dage den allé af lindetræer, der i villaens niveau strækker sig langt ud imod vest. Den kaldes Pyrmonteralléen. Muligvis er den fra Holmskjolds tid. For den antagelse taler den strengt geometriske form, som passer bedre ind i barokkens haveeskema end i den landskabelige, som sværger til *the waving line of beauty* (maleren William Hogarth's formulering). Men navnet er helt sikkert Frederikkes påfund. Bad Pyrmont i Niedersachsen er et af de kursteder, som den rejseglade dame besøgte. Der kunne man få mudderbade og mineralske bade foruden at dyrke sjælen med koncerter og litterære samtaler i dej-

lige omgivelser sammen med andre, som havde små sygdomme og store sociale ambitioner. Til kuren hørte vandring. I skygge. Teinten måtte ikke komme til at ligne bondekones. Derfor har Pyrmonteralléen i Frederikke Bruns tid ikke været en allé i den betydning, som vi i dag bruger ordet, men en sti, en ganske særlig sti, som nærmest kan beskrives som en grøn tunnel. Træernes mærkelige og meget smukke form med næsten vandrette krumninger i et par meters højde og derfra højt ragede lodrette spir har forståeligt nok fået betegnelsen kandelaberallé. Denne form er opstået, ved at man regelmæssigt har klippet alle træer horisontalt i måske hundrede år. Når man holder op med denne behandling forsøger træerne at kompensere for den vækst, som ikke har været dem forundt, og resultatet bliver det vi nu beundrer.

Pyrmonteralléen må kunne ses som et udtryk for det spil mellem form og indhold, som hørte til tiden. Var lindealléen end plantet allerede i Holmskjolds tid og formet på barokkens vis som to parallelle stammehække, der med en havearkitektonisk hensigt ville trække husets horisontaler ud i landskabet, så kunne fru Brun uden meget besvær give den en ny mening. Ved at lade grenene mødes i midten - med hjælp af tøndebunde, bliver det sagt - blev stemningen dunkelt dyster, og ved at bare sige ordet *Seufzer Allee* måtte alle dannede gæster vide, at dette ikke var stedet for frivol løssluppenhed. Den slags fornøjelser kunne mere passende foregå på lindehøjen, gyngehøjen, den lille runde terrasse, som skyder sig ud fra skovbrynet

nord for Pyrmonteralléen. Det er stedet, hvor en ung mand kunne løfte en kælen due så højt til vejrs, at hun uden anstregelser kunne lade både ankler og mame-lukker skimte. Tiden var nok blevet meget moralsk, men mon ikke Watteaus og Fragonards henrivende illustrationer af fænomenet grunder sig på så megen naturlig sensuel instinkt, at det levede videre ligesom de *fêtes galantes*, som havde sin særligt elegante skildrer i netop Watteau.

Da Frederikke Brun gav Pyrmonteralléen dens navn fortalte det også om lysten til at lade haven være noget af et mindealbum. »Der har jeg været og nu har jeg det også hjemme hos mig.« Selve villaen var i Ramées skikkelse et stykke Italien ligesom vingårdsterrasserne og de hvide æsler, selve stedets sø kunne gøre det ud for Genfersøen, og med nogle laurbærtræer var illusionen af sydlige egne der. Bygninger som rejseminder var en yndet måde at berige en have. Det var forsøgt længe før romantikken. Kejser Hadrians kæmpemæssige villaanlæg ved Tivoli øst for Rom er et stort kompleks af bygninger, som den rejsende feltherre havde besøgt på krigstogter strækkende sig via Grækenland og Lilleasien helt hen til Persien. I den sammenligning var Frederikke Bruns ambitioner beskedne.

Når der er så meget bøgeskov i Danmark, at den uden tøven opfattes som det nationale træ, er det på grund af dens eminente evne til at formere sig. Bøgen fylder ud, hvor den kan komme til og gnaver sig ind også mellem andre træer sådan, at den f. eks. har kvalt mange tidligere egeskove. Det er også sket på Sophien-

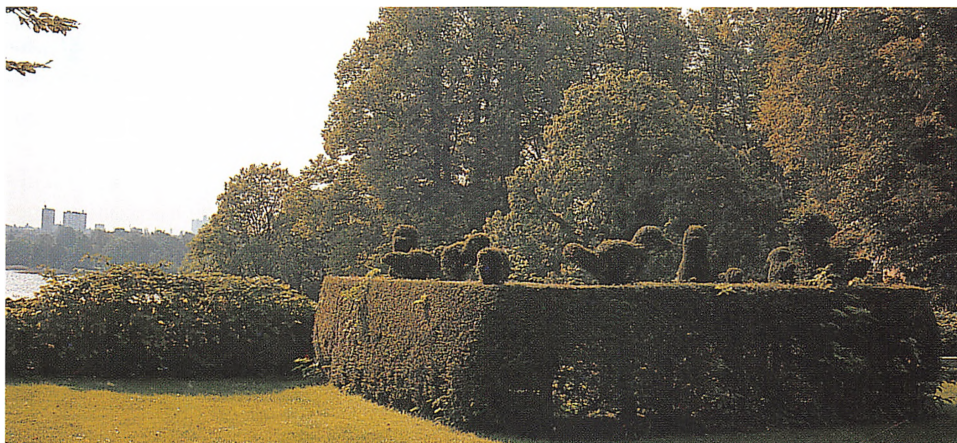

Pyrmonteralléens lindetræer har i mange år, måske hundrede, været beskåret vandret til en lukket løvgang og har derefter i andre hundrede år fået lov til at vokse efter deres natur. Sådant er de såkaldte candelaberlinde blevet dannet. Foto fra 1929. Privateje

The lime trees of the Pymont alley have been pruned horizontally for a hundred years, and then have grown naturally for the next hundred years. This is how the so-called candelabra limes were formed. Photo from 1929.

holm. Der vokser nu bøg alle vegne, hvor græsset ikke bliver slået. Sådant var det ikke for to hundrede år siden. Da åbnede sig en græsslette frit for synet imod Bagsværd sø, når man var kommet igennem Pyrmonteralléen. Der lå så Norske Hus og skuede fra sin høje placering ud over den fjord, som den lille indsø måtte være så venlig at spille rollen som.

Side 88 øverst: Taxushækken, der danner en oval plads omkring urnen, er fra 1960'ernes restaurering, men den mørke hæk i baggrunden hører til en mindst 100 år gammel løvgang af blodbøg. Sammen danner de en komposition af levende arkitektur. - Nederst: Til havens markante, sjældne træer hører disse hængeske. Findes der ældre og mere ornamentale hængeske andre steder i Danmark?

Denne side øverst: Taxushækken på det høje plateau skjuler en teknisk installation. Det er næppe den, som pipfluglene fra 1960'erne kvadder om. - Nederst: Et solstreg på Caroline Amalie kilden, der ellers gemmer sig lidt hemmelighedsfuldt i skyggen under store træer. (Alle fotos SIA).

Page 88: Living architecture made by hedges of yew and copper beech - remarkable old weeping ash trees.

This page: Yew hedge with birds - the Caroline Amalie spring.

Norske Hus var ikke en souvenir; det var et sted for udlængsel ligesom de kinesiske lysthuse, der fandtes både på Dronninggård, på Liselund, i Frederiksbergs slotspark og her. En schweizerhytte, som ligeledes fandtes på Sophienholm indtil engang i 1970'erne, var bygget som gæstehus i Aller-tiden; men den ville have passet meget fint ind i det Brunske anlæg. Den stod for mere udlængsel, men var også et udtryk for det sublime i den romantiske havekunst. Ordet *sublim* havde den gang en anden mening end nu. Det var nærmest synonymt med det engelske *gothic*, det vil sige skræmmende, overraskende farligt. Et sublimt sted gav et gys, som for eksempel at vandre på de svigtende planker over djævelkløften på Liselund med det fossende (sådan da) vand nedeunder. Norge og Schweiz blev hentet ind i havekunsten - og i rejseprogrammet - som folkloristiske ekspeditionsmaal og som lande med tilbud om sublime oplevelser. Man bemærker i denne sammenhæng, at den græske og romerske tempelromantik nu var gået af mode. Der er ingen Diana-tempel i det danske borgerskabs haver i den florissante periode. De hører til den tidligere klassicisme og til den jagtglade adels haver.

Nu skal man ikke frakende alle bygninger en praktisk funktion. Det lille gotiske hus ved indkørslen var gæstebolig, og Norske Hus var ikke bare dekoration. Her kunne man holde små selskaber og spise *en eremitage*, det vil sige uden betjening, og her kunne man få ro, hvis der var alt for mange fluer omkring sukkerstykket i hovedbygningen. Nicoline Hammeleff

rammer vel nok noget væsentligt, når hun i sine Sophienholmsbreve skriver: Her drak man the med Kronprinsen og Caroline Amalie, og her flygtede man hen, når Sophienholm blev for overlæst med gæster.

I vore dage er Norske Hus ved at kvæles af bøgetræer. Det kan forekomme meget naturligt her ved Bagsværd sø, men det hører bestemt ikke hjemme i det sublime koncept - og sådan har det heller ikke altid været. Det har været sådan, som Frederikke Brun selv beskriver det: »Det Norske Hus står på en stejl terrasse, omgivet af en tæt dunkel krans af Weymouthfyrre og birke, i hvilke ugle og glenter bygger rede«. Sad man derinde om natten og læste Robert Burns til uglernes tuden, kunne det vel nok blive noget mere sublimt end den rationelle Constantin Brun kunne goutere. Fyrretræerne er væk, hvad der er forståeligt hvis vores antagelse om at von Langen var med til at plante dem, er rigtig. De fandtes endnu i 1885, som et fotografi viser. Der kan man også se, at det var fornuftigt at fælde dem. Bare et eneste stormfældet træ ville have knust den lille bjælkehytte fuldstændigt.

Det er naturligt, at der skulle være nåletræer og for øvrigt også birk omkring et norsk hus. Men arten forbløffer. Den kommer fra Nordamerika. Denne uoverensstemmelse kunne forklares med at plantningen virkelig var fra Holmskjolds forsøgsplantnings tid, idet man ville mene, at man ellers for at være helt ægte ville have sørget for virkeligt norske træarter til huset, som endda var importeret som byggesæt i løse dele fikst og færdigt

Den victorianske havestil med de mange blomster prægede Sophienholm i Allers tid. Foto fra 1929. Privateje.

In Aller's time, Sophienholm was influenced by the Victorian garden style with its many flowers. Photo from 1929.

til at monteres på Sophienholm. I virkeligheden var man måske tilfreds med hvilken som helst slags nåletræer. På Liselund findes et par nåletræer tilbage af den nåletræsplantning, som på tilsvarende måde har hørt til denne haves norske hus. Det er en lærk og en douglasgran, som heller ikke hører hjemme i Norge. Illusionen var vigtigere end autenticiteten.

Da Frederikke Brun regerede på Sophienholm, da Weyse spillede og da Baggesen, Oehlschlaeger og Heiberg, ligesom værtinden selv, dryssede tilfældig-

hedsdigte over aftenselskaberne, må haven som helhed have været en ganske fortryllende illusion. Man fristes til at tro, at denne illusion i sit almene udtryk lå nærmere Heibergs vaudeviller end de mere dybdeborende poeters frembringelser. Ligesom et af disse sangstykker bestod af dialoger og coupletter, nødtørftigt sammenføjede af en let handling, var haven som en collage af mange tableauer - den egentlige betydning af ordet pittoresk falder en i tankerne - der kunne opleves én ad gangen og i den rækkefølge, som da-

I 1960'erne lavede stadsgartner S. A. Hansen en stor staudehave i den østlige ende af haven i Carl Allers ånd. Den er blevet meget populær hos de besøgende, som slår sig ned her med deres medbragte have møbler.
(Foto SIA).

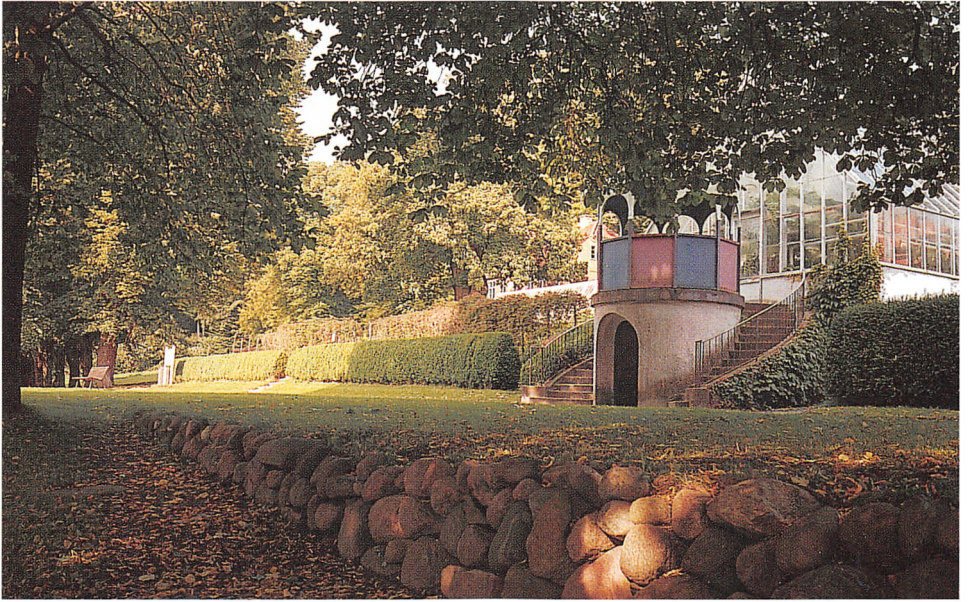
In the 1960s a huge perennial garden was laid out in the east end of the park. It was landscaped by the city's gardener S. A. Hansen as inspired by Carl Aller. It has become very popular among visitors, who bring their garden furniture with them in order to sit there.

Side 93 øverst: Terrænet hæver sig op imod paradehuset i gentagne terrasser, og den lille udsigtspavillon ser ud, som om den kiggede ud fra paradehuset.
(Foto SIA).

Page 93 above: The landscape rises in repeated terraces up towards the hothouse, and the little pavillon looks like it is a part of the hothouse.

Side 93 nederst: Blomsterhaven på terrasserne foran vinhuset var vist nok Carl Allers øjsten, og mon ikke han ville glæde sig over at vide, at der endnu i 2001 er en frodig beplantning med fuchsier (*Fuchsia richartonii*) og farverige georginer?
(Foto SIA).

Page 93 below: The flower garden on the terraces in front of the greenhouse for the vineyard was dearly loved by Carl Aller, and he would probably delight in the fact that in 2001 there is still a luxuriant bed of fuchsia and colourful dahlia.

gens underholdningsmester fandt det hensigtsmæssigt med henblik på den samlede oplevelses fuldkommenhed.

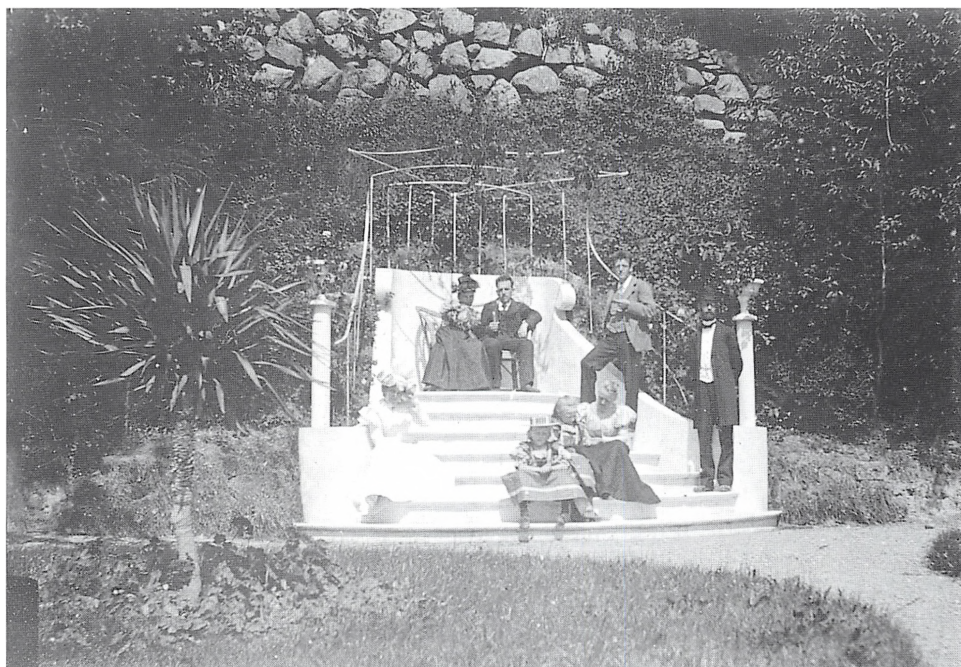
Tableauerne, havens enkeltheder, tilføjedes ét ad gangen. En af de senere er Caroline Amalie-kilden. Valdemar Aller beskriver, hvordan den i hans tid blev illumineret til Sankt Hans og var stedet for en ceremoni klokken tolv, det tidspunkt, hvor den lyse nat var mørk nok til et pittoresk tableau i stil med de afsluttende billeder i en af pantomimeteatrets forestillinger i Tivoli.

Der er meget på Sophienholm, som spejler internationale relationer. Man importerede træer fra syden og fra Amerika, en arkitekt fra Frankrig og en komponist fra Tyskland, men vigtigere endnu er importen og afprøvningen af internationale idéer - og man skal ikke glemme, at anlæggenes økonomiske forudsætninger kom fra Constantin Bruns florissante internationale handel. Havernes idéer var importeret, ofte sammen med menneskene i den romantiske periode. Havekunsthistoriske forskere kan ikke enes om, hvorvidt den romantiske haves idégrundlag kom fra England, fra Frankrig eller fra Kina. Til Sophienholm, ligesom det var tilfældet i flere andre romantiske anlæg, kom den direkte romantiske inspiration fra Tyskland. Laura og Carl Aller hentede fra 1883 også meget derfra, men det var i højere grad England, som forsynede dem med forbilleder. Victoriatidens England markerer et højdepunkt i gartnerkunstens historie. Med en forenkling kan man påstå, at planter, frem for alt blomster, blev vigtigere end haver. Dette har sin forklaring i, at der blev

indført et væld af planter fra snart sagt hele verden og at man fik teknik til at dyrke dem. Tidligere havde man måttet nøjes med overvintringshuse for citroner og laurbærtræer, nu fik man de store glashuse med opvarmningssystemer, som gjorde det muligt at opelske planter, som, når temperaturen i det nordlige klima tillod det, kunne plantes ud i haverne.

Carl Aller var en hengiven plantedyrker og han tilegnede sig til fulde den victorianske haves rigdom af former og farver. Farver ikke mindst, for han eksperimenterede på højeste niveau med farvefotografering og med reproduktion af kulørte billeder. Dette var i virkeligheden et væsentligt grundlag for Aller-etablissementets eksistens og hurtige udvikling. Carl Aller lod anlægge den lille terrassehave syd for de vinbakker, som fandtes allerede i Bruns tid. Denne blomsterhave må have været ganske yndig, beskyttet af stakitter eller bygninger til alle sider med vandingskanaler langs begge sider af midtergangen på den midterste terrasse og med solen uhindret strålende ind fra en fri himmel. En hæk af den lille hårdføre fuchsia richartioniana er måske et minde om hans haveglæde.

Dagbogsblade tyder på, at det var Laura Aller som administrerede havebruget. Hun førte regnskaber, der viser, at man dyrkede bær, frugt og roser også til salg. Den store, åbne husholdning med de mange gæster, som hørte til Frederikke Bruns tid, var afløst af et mere stille familieliv, så der var tilstrækkeligt mange druer til også at sælge en del i København. Det kan vel være at der endda blev flere

Intet minder mere om Aller-tiden end denne trappe ved foden af Norske Hus. Den er lavet af beton, tidens nye materiale. Trappen var beregnet til fotografiering, som var en nyhed, der interesserede Carl Aller meget. Foto fra 1929.

Privateje.

Characteristic for the Aller period is this staircase beneath the Norwegian House. It was made of concrete, the new material of that time. The staircase was intended for photography, a novelty which interested Carl Aller very much. Photo from 1929.

frugter på morbærtræet, der endnu dækker en stor del af staldens sydvendte gavl, end fru Laura fandt nødvendige for familiens spisebord.

Frugthaven, bærrerne og blomsterne giver indtryk af et til stedet bundet, varmt familieliv, som står i klar kontrast til Brun-familiens udlængsel.

De til havebruget knyttede ambitioner tegner sig i dag tydeligst i paradehuset. Her stod ligesom nu de store krukker og baljer

med de planter, som kun trives i fri luft en eller to sommermåneder. Vi ved det ikke, men har lov til at tro, at man har været stolt af at have en storbladet ficus, en araucaria, som er en australsk gran, og et citrontræ, som duftede dejligt i månederne efter jul. Her har man drevet konvaller i blomst sammen med hyacinter og forberedt de blomstrende og brogetbladede planter til udplantning på sommerbedene.

Når der er så lidt tilbage fra den Aller-

Billedet af Sophienholm fra 1830'erne, tegnet og udarbejdet af J. og H. G. Holm, viser landstedet med æsler på græsgangen foran. Det er helt klart, at man på denne tid ønskede, at haven skulle se ud som en lysning i en skov. Anderledes blev det på Aller-familiens tid, hvor man ønskede, at farverige blomster skulle dominere billedet. (Sjællands yndigste Egne).

The engraving of Sophienholm in the 1830s by J. and H. G. F. Holm depicts the country house with donkeys grazing in front of it. Clearly, the garden at this time was intended to look like a glade in a forest. In the Aller family's time, on the other hand, colourful flowers dominated the view.

ske tid, er grunden at det bestod af den blomsterpragt, som er afhængig af uafbrudt fornyelse og omhu - og af beton! Dette på Allers tid nye materiale blev blandt andet brugt til balustrader ved vandkanten. Rester af sådanne fandtes i 1960-erne endnu både ved det østlige skel og ved Det Norske Hus. Men materialet er skrøbeligt og funderingen har måske heller ikke været så stærk, så det meste er væk. Endnu findes resterne af et betonan-

læg, som man fristes til at se som symbolet fra Allertiden. En trappe ved foden af skrænten foran det norske hus, delvist gravet ind i denne. Den førte lukt ind i skrænten og man ville mene, at den ikke var til nogen verdens nytte. Men det var den. Det var en fotograferingstrappe. Her kunne Carl Aller placere hele sin familie eller et frokostselskab på sådan en måde, at alle ansigter blev godt synlige. Resultatet blev et billede i det rette miljø, fanget med

brug af værtens egen fotografiske professionalisme i en opstilling, der var fremmet af tidens egne materialer, alt fastholdt i den lykkelige familiejournaliske ånd.

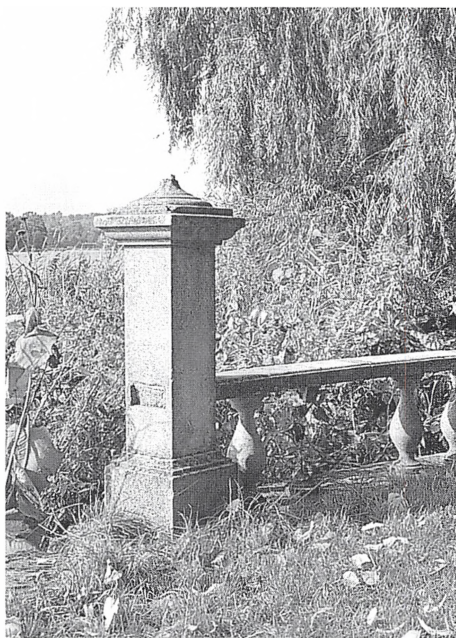
Den fjerde og seneste etape af Sophienholms vedvarende forvandlingshistorie markeres af kommunens overtagelse af landstedet i 1963. Funktionen landsted er dermed afsluttet. Sophienholm er fra nu af en kulturel institution og en offentlig park. Initiativet var borgmester Paul Fennebergs. Bygningernes restaurering og omdannelse blev forestået af kgl. bygningsinspektør Peter Koch. Det tilsvarende arbejde i parken blev ledet af stadsgartner S. A. Hansen, som knyttede mig til sagen.

Nok havde familierne Holmskjold, Brun og Aller haft en strid strøm af gæster i deres tid, men deres selskaber var dog i antallet af gæster beskedne i forhold til, hvad der nu ventede. I stedet for 5-10 kareter ville der nu komme 50-100 biler, og gamle tiders theselskaber i Norske Hus ville afløses af betalende gæster både inde i en restaurant og udenfor på en serveringsterrasse. Det er disse nye funktioner, som førte til en parkeringsplads på stedet for den frugthave, som Laura Aller havde hæget om, og et anlæg mellem hovedbygningen og paradehuset, hvor der kunne placeres caféborde på nogenlunde horisontale flader.

Den øgede trafik førte også til en udvidelse af vejen nord for hovedbygningen og til et brolagt fortov mellem parkeringspladsen og hovedindgangen, sådan at de besøgende kan nå ind til udstillingerne og koncerterne uden at føre grus med ind på de smukke trægulve.

Til disse overvejende praktiske foranstaltninger kom nye stier og trapper i terrænet, som gør parkpromenaderne mere komfortable. S. A. Hansen sørgede for et stort anlæg med staudebede syd for parkeringspladsen, hvor man kan vandre som i en eng af frodige blomster, og jeg bidrog med en taxhæk rundt om den ovale plads med den smukke urne. Senere er der tilkommet det lille skønvirkelysthus på det sted, hvor Frederikke Brun havde sit kinesiske lysthus, og et trappeanlæg ved Norske Hus. Dette er forment af landskabsarkitekten Torben Schønherr under medvirken af professor Erik Reitzel og prydes af en næsten frit svævende skulptur af Hein Heinsen. Det meget elegante anlægs placering så tæt på Norske Hus har givet anledning til en vis undren.

Den restaurering af parken, der blev gennemført efter kommunens overtagelse var i hovedsagen praktisk begrundet, men det var et selvfølgeligt krav, at stedets ånd måtte bevares. Begrebet autenticitet var derimod ukendt på denne tid. Det blev sågar understreget, at anlægget som helhed ikke måtte fremtræde som et museum. Nu er det jo sådan, at ordet museum fortsat er en rød klud for dem, der beskæftiger sig med kulturinstitutioner. Opfattelsen har dog ændret sig siden 1963 og medens man for eksempel dengang afviste tanken om at genskabe Allertidens rosenbuskadsler, ville man næppe tøve i dag. Nye betonbalustrader er heller ikke længere utænkeligt. Vi kan ikke vide, hvad fremtiden vil medføre af nye aflejringer på dette skønne sted.

Til venstre: Rodklumperne af de måske 250 år gamle træer i Pyrmonteralleen er lige så imponerende som kronernes kandelaberform. - Til højre: I romantisk forfald er der små rester tilbage af Aller-tidens middelhavinspirerede betonkonstruktioner. De kunne måske genskabes som tydelige og karakteristiske led i havens lange historie. (Fotos SIA).

Left: The lumpy roots of the perhaps 250 years old trees in the Pyrmonter alley. - Right: Delapidated concrete structures from the Aller period which might be re-established.

Dette skønne sted. Skabt af naturen, fundet af Theodor Holm og udvidet, udviklet, fornyet og genskabt gennem mere end to hundrede år.

Basen for alle stedets oplevelser og forlystelser, for alle store og små tilføjelser gennem tiderne er det overordentligt smukke landskabsrum, her på overgangen mellem højdedrag og sø. Holmskjold placerede sit hus ved en lille landevej, der dengang løb lige nord for huset på noget, som meget ligner en hylde i terrænet, en

hylde, der løber parallelt med søens kant hundrede meter oppe på land. Den dag i dag mærker man den som en langstrakt nerve gennem hele anlægget, gennem tiderne forlænget med Pyrmonteralleen imod vest og med en senere lindetrærække imod øst. Midt på denne nerve ligger hovedbygningen. Den landskabelige situation blev mesterligt varetaget af Ramée, som formede de to store, runde haverum, et på hver side af huset. Imod nord giver dette rum den åbenhed, der er

Arkitekten Ramée dannede ved plantninger og en mild tilrettelæggelse af terrænet en skrånende lysning på hver side af huset. Imod Bagsværd Sø har lysningen en svag skålform og åbner sig meget smukt imod syd og imod søens gnistrende vandflade. Den lille havn formidler overgangen. (Foto: Leif Bolding).

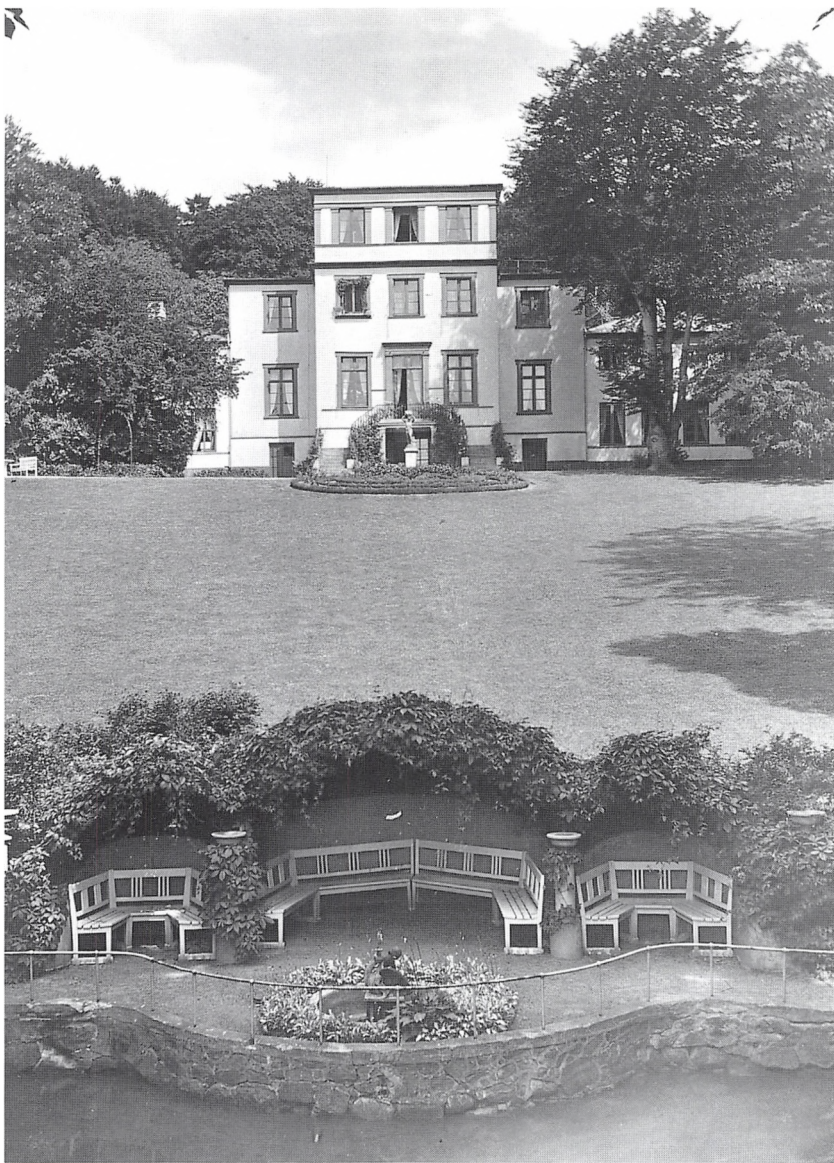
The architect Ramée designed the landscape with a sloping glade on each side of the house, by planting and gently arranging the ground. In the south towards Bagsværd Lake, the glade is slightly bowl-shaped and opens beautifully into the sparkling surface of the water. The small harbour completes the transition.

nødvendig for at facaden ikke skal virke trykket. Nu møder den en ankommende rent og stærkt i den spidse synsvinkel, som vejens placering medfører. Imod syd åbner den landskabet i retning mod søens store landskabsrum, dog passende sløret af randbeplantninger med det resultat, at det nære rums intimitet kan gå i dialog med den store vandflade.

Alle de store og små forandringer, der har fundet sted, har ikke ændret ved disse grundlæggende forhold. Vi skylder fortsat

Holmskjold og Ramée tak for det bedste på Sophienholm - forståelsen for landskabets muligheder og den kreative udvikling af disse. Alt andet er påklædninger, som hver på sin vis aftegner skiftende ejeres interesser og tidens ånd.

Er det måske alligevel sådan, at også Sophienholms haver - og deres gennem tiderne skiftende form - er et sandt aftryk af en civilisations politiske og sociale forhold, økonomiske status og kulturelle ambitioner.

Området ved den hjerteformede havn på Sophienholm set fra broen over indløbet med hovedbygningen i baggrunden, som det så ud i familien Allers tid. Foto fra 1929. Privateje

Part of the harbour seen from the bridge over the approach, and the main building, 1929.

Hos Carl og Laura Aller på Sophienholm

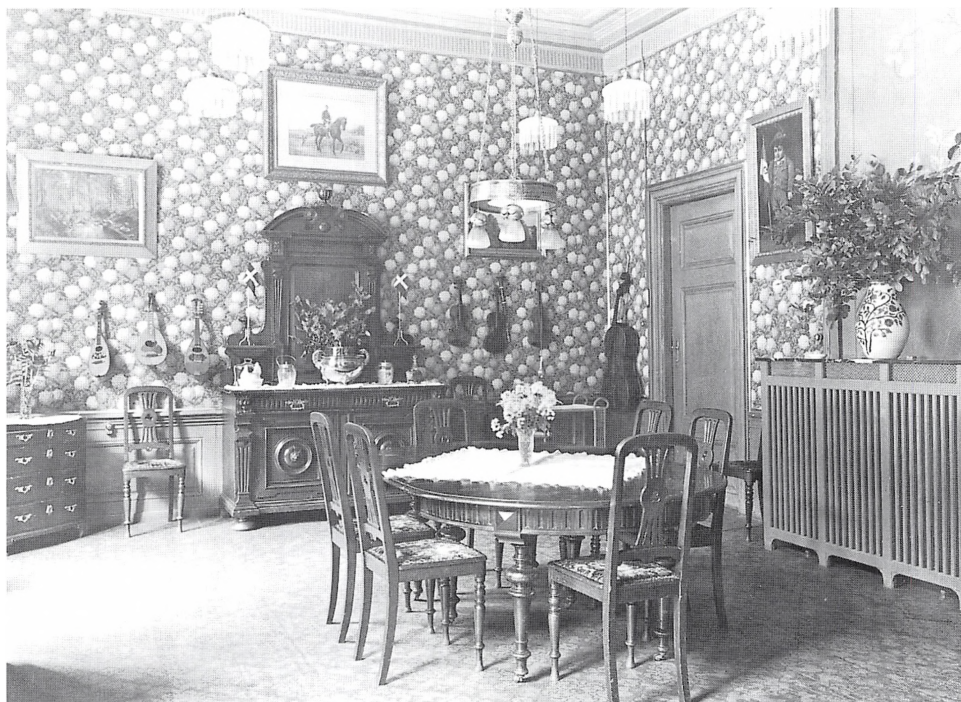
Billeder fra Ragna Allers fotoalbum 1929

Havesalen med det østlige kabinet i baggrunden. Her anes tapetdøren, bag hvilken en trappe førte ned i »Salen« i den østlige sidebygning. Helt til venstre fløjdøren ud til entreen. Privateje.

At home with Carl and Laura Aller at Sophienholm. Photographs from their daughter Ragna's album, 1929.

The sitting room opens on to the garden. In the east cabinet in the background is seen the jib door opening to a staircase leading down to the Hall in the east wing. The double door to the left leads to the entrance hall.

Spisestuen set fra entreen, med døren ind til det østlige kabinet. I nutiden begynder udstillingerne i dette lokale, der er forsynet med skranke og billet salg.

Side 103: det vestlige kabinet, som kaldtes Orgelkabinettet.

Privateje

The dining room seen from the entrance hall. The door leads to the east cabinet. Today the exhibitions at Sophienholm are entered through this room which is now furnished with a ticket-office. Opposite is seen the western, so-called Organ Cabinet.

Laura Allers kontor, senere kaldt »Oldemors stue«. Denne stue var den midterste mod nord på 1.sal.
Side 105: samme.

Privateje

The office of Laura Aller, later called Great-grandmother's Room. The room was on the 1st floor, in the middle of the house facing north. Opposite: the same room.

Carl Allers kontor («Oldefars stue») på 2.sal ud imod søen. Herover ses bagvæggen med døren til trappen.

På side 107 ses øverst stuens østvæg med Carl Allers portrætter af sin hustru og sig selv, nederst vestvæggen med skrivebord og telefon.

Privateje

The office of Carl Aller (Great-grandfather's Room) on the 2nd floor facing the lake. Above, the back wall with the door leading to the staircase. Opposite, above the east wall, portraits of Carl Aller and his wife, both of which he painted, and below, the west end of the room.

Ragna Allers stuer på 1.sal mod søen, indrettet i Carl og Laura Allers tidligere soveværelse i husets frem-springende midterparti. Privateje

Ragna Allers's rooms on the 1st floor facing the lake. Previously these rooms in the central part of the house formed the bedroom of Carl and Laura Allers.

Møbleringen i Det Norske Hus.
The interior of the Norwegian House.

Privateje

Familien Aller med gæster på Sophienholm i 1915. Fotografiet er sendt som postkort til Thyra Herdahl, datter af redaktør Carl Herdahl i Lyngby, med ordene »Her kommer alle dine venner fra Sophienholm i samlet flok for at overbringe dig de hjerteligste lykønskninger.«

Midt i billedet sidder Laura og Carl Aller. Imellem dem sidder datteren Rigmor (Rand) med sine børn Edel og Iris, og lige bag hende står hendes mand Artom Rand. Laura og Carl Allers øvrige tre børn er også med på billedet. I højre side allerbagest står Axel Aller, hvis hustru Emma sidder forrest til venstre med Rigmors søn John på skødet. I bageste række står Valdemar Aller som nr. 3 fra venstre og hans hustru Valborg som nr. 1. Ragna Aller, der var ugift, ses med midterskilning i højre side af billedet, under sin bror Axels venstre skulder. Lige bag ved Artom Rand til venstre ses »Moster Anna« (Zimmermann, søster til Emma), der omtales i den følgende artikel. Barnet til højre for Carl Aller er Rigmors ældste datter Edith.

Af 3. generation ses allerforrest fra venstre Mogens, Ib, Claes og Bjørn, far til forfatteren af den følgende artikel, bag dem til venstre Svend og til højre Carl. Claes og Mogens er børn af Valdemar Aller. De fire øvrige drenge samt deres ældre søstre Ragnhild og Gerda, der ses hhv. siddende og stående helt til højre, er børn af Axel Aller.

Byhistorisk Samling

The Aller family with some of their guests at Sophienholm 1915. Carl and Laura Aller are sitting in the middle with their daughter Rigmor. Her husband Artom Rand is standing right behind her. The top of the picture shows Carl and Laura Aller's elder son Axel. His wife Emma is sitting to the left holding a child. The younger son Valdemar is standing in the back row 3rd from the left, with his wife Valborg 1st. The last child was Ragna who did not marry. She is seen below her brother Axel's left shoulder, wearing her hair parted like her sister's. Most of Carl and Laura Aller's grandchildren are sitting in the foreground. The boy to the very right in the front row is Bjørn, who was the father of Michael Aller (author of the next article).

Michael B. Aller

Barn på Sophienholm

i familien Allers tid

Når jeg er blevet opfordret til at skrive lidt om Sophienholm og tiden efter Laura og Carl Aller, mine oldeforældre, må jeg med det samme sige, at det er en vanskelig opgave, idet jeg selv først er kommet til verden i 1939. Jeg har derfor gravet i de historier, som min forældre og deres generation har fortalt om opholdet herude. Samtidig har jeg haft lejlighed til at gennemse nogle af de gamle arkiver, som jeg i mit daglige virke har ansvaret for i Valby. Og endelig har jeg snakket med mange af mine fætre og kusiner, som har oplevet, hvordan det var at bo på Sophienholm.

Men min historie vil også være historien om samlingspunktet »Sophienholm«, der i hele min barndom og mit senere voksne liv har knyttet mig så fast til min vidunderlige familie. Det er en familie, som fører sine rødder langt tilbage i tiden, fra dengang min generations tip tip-oldefar Jens Hansen kom til København fra byen Aller ved Christiansfeld. Her nedsatte han sig som brygger og brændevinsbrænder og tog navnet Aller som familie- og slægtsnavn. Om vinteren boede Jens Hansen Aller i Store Kongensgade, men om sommeren flyttede han ud til sit landsted ved den nuværende Vibenshus Runddel. Her gik hans jordarealer op til den nuværende Nørrebros Runddel og i

en firkant lige så langt bagud. Det var på en af grundene fra denne jord, at huset i Odinsgade blev opført, og hvor enken efter sønnen Christian Aller flyttede ud med sine syv børn i 1852. Det var også her på det nye Nørrebro, at den yngste af Allerflokkens Carl traf og forelskede sig i sin Laura. Sammen havde de mange fælles interesser: Sang og musik, små historier og digte og iscenesættelse af dilettantkomedier for venner og bekendte. Senere da de blev gift og fik fire børn, lagde de også grunden til den ugebladsvirksomhed, som om nogle år kan afholde sin 130 års fødselsdag, og hvor familien, nu i fjerde og femte generation, stadig holder det hele godt på plads.

Men firmaet er også familien, og familien har, så længe nogen husker det, altid været samlingspunktet for os alle. Vi er stadig fætre og kusiner, onkler og tanter, nevøer og niecer. Godt nok er der dem, som betegner familiemedlemmerne som halve-, kvarte- og ottendedelsfætre. Men det er nu så besværligt, derfor foretrækker jeg at blive ved med at håndhæve de gamle traditioner. Det er både nemmere, sjovere og mere i stil med den gode gamle familieånd.

Se, familien er som et gammelt egetræ, hvor alle har sin plads. Nogle sidder længst inde, og andre kan sidde fornøjet

Michael B. Aller, f. 1939, fjerde generation efter Carl og Laura Aller.

og vippe på de spinkle grene og kviste. Men alle har de det til fælles, at de kan se tilbage på de forrige generationers værk og på alle familiens traditioner. Det er godt nok rødderne der bærer træet, men det er helheden der gør det smukt, med den kraftige og solide stamme og de stærke grene og den smukke krone. Dertil kommer en masse små kviste, der bærer de nye skud. Ja, sådan er det helheden som tæller både i skoven, i eventyrene og her ude i den store virkelige verden.

Det er med denne baggrund jeg har tænkt at skrive om stedet herude, hvor Sophienholm ikke bare i vor tid var et eventyr, men stadig er et eventyrligt dejligt sted at være for alle generationer, både børn, unge, voksne og gamle. Og traditionen tro vil jeg forsøge at sætte det hele lidt på plads, med overskrifter af vers, som jeg taget fra mine egne digte i min private samling.

*Sophienholm i den gamle stil,
og børn med sjov og sang.
Jeg går omkring og ta'r et hvil,
nede ved »søens gang«.
Så hedder stien langs søens bred,
hvor adgang var forbudt,
for børn som troede at alt var fred,
og det har vi aldrig fortrudt.*

I mange år har jeg og min fortryllende Lis boet i det nordlige København, og dermed ikke så langt fra Lyngby og Nybrovej. Derfor går turen ofte til Sophienholm, hvor jeg parkerer bilen på parkeringspladsen, neden for det gamle Portnerhus. Allerede på dette tidspunkt kal-

des minderne frem fra den tid, da vi som børn blandt fætre og kusiner gik herude og plukkede jordbær bag Portnerhuset. Det var også her artiskokker stod på lange stilke og ventede på, at pigerne fra køkkenet skulle komme og tage de modne med sig til forret for de voksne. På den tid var artiskokker en helt speciel spise, der for mig kunne virke som noget underligt troldagtigt og mystisk i lighed med snegle og frølår. Heldigvis fik vi aldrig præsenteret sådanne retter ved aftenmaden, men ofte tænkte jeg på de stakkels vinbjergsnegles skæbne, når de forsigtigt, med huset på ryggen, vandrede rundt i parken og nede bag Det norske Hus. Portnerhuset så ikke ud af så meget, men havde tidligere været beboet af en rigtig portner, som havde til opgave at lukke porten op, når nogen ville ind. I det hele taget havde portneren haft til opgave, at sørge for at ingen uvedkommende kom ind og forstyrrede freden. Se, dette lille hus stod i mange år tomt, og denne tomhed skabte en vis frygt og ængstelse, når vi som små børn gik forbi. Helst af alt valgte vi andre veje at færdes og dermed kom vi heller ikke forbi porten uden vi var sammen med de voksne eller vore dejlige tjenende ånder fra hjemmet.

Ja, det var på den tid, da det var almindeligt at have en barnepige og en kokkepige til at tage sig af madlavningen og pasning af børnene. Hos os, min bror Axel og mig, var vor Mor død i sommeren 1944, og Far, som stod alene tilbage, skulle selv klare de praktiske gøremål med to små drenge. Derfor var det ekstra godt

med »de to tjenende ånder« i lejligheden i København, hvor de på en måde overtog rollen som reservemødre og blev næsten familiemedlemmer. Når vi så kom på Sophienholm, blev det for pigerne en fornyelse i hverdagen, frem for den almindelige trummerum med støjende biler og hestevogne i byen. Nu kom pigerne ud i den frie natur med højt til himmelen, og en park der på alle måder indbød til glæde og fornøjelse. Dertil kom den faste stab af personalet i køkkenet og blandt rengøringen, der vidste hvordan alting fungerede i det daglige. Således blev mødet på Sophienholm også et gensyn med alle de »gamle piger«, der havde tjent de respektive familier i flere år. De kunne udveksle erfaringer og beretninger om,

hvad der var sket i den mellemliggende tid både i husene og i deres private liv. Samtidig indtrådte pigerne i det vi i dag ville kalde et team under ledelse af den faste stab, hvor de havde til opgave at passe på familiens børn og hjælpe til i køkkenet, med servering og hvad der ellers måtte være af forefaldende arbejde.

På min vej fra parkeringspladsen går jeg ned langs med naboens have mod søen. Her, hvor jeg i dag møder familier der ligger på græsset og nyder solens stråler, var i gamle dage urtehave og frugtplantage. Oh, jeg husker de store kirsebærtræer med de mørkerøde bær, hvor man kunne sidde i timevis og plukke indtil maven begyndte at give lyde fra sig. Dog tog vi os altid lidt i agt for at spise for mange af de

Chaufføren (Hostrup) og barnepigen (Alice) på Sophienholms gårdsplads i 1931.
The chauffeur and the children's nurse in the courtyard of Sophienholm.

Familieej

søde mørkerøde bær, for fik vi først rigtig ondt i maven, var der kun en udvej tilbage. Det var den amerikanske olie, et middel man kun skulle have et par enkelte skefulde af. Herefter kom mavens indhold, i løbet af ganske få øjeblikke, væltende ud af den rigtige ende i en ikke særlig fast form. Og havde man først prøvet denne kur en gang, gjaldt det om at passe ekstra på i fremtiden, når de mørkerøde bær sad og fristede, som æblet med slangens mellemværende havde gjort det over for Eva i Paradisets Have.

Nede ved søen går jeg nu ad Søgangen mod broen over indsejlingen til den lille havn, hvor robåden og et par kanoer lå fortøjet i gamle dage. Men inden jeg kommer helt derhen, ser jeg lidt op ad bakken mod Bøgegangen og den tomme plads. Det var her familien Rand havde deres røde træhus i to etager. Udenfor gik en stor balkon, fra hvilken det var muligt i ro og fred at nyde den bedste udsigt til Bagsværd Sø. Huset var oprindeligt bygget, fordi pladsen i hovedbygningen omkring 1930 var blevet for trang til den store familie. Familien bestod på dette tidspunkt af Carls og Lauras fire børn, børnebørn og enkelte oldebørn. Derfor blev det besluttet at opføre Det røde Hus som gæsteværelser for datteren Rigmor, hendes mand frugtgrosserer Rand og deres børn. Resten af familien måtte nu indlogere sig i hovedbygningen, skiftevis med Axels og Valdemars familier, medens datteren Ragna, der var ugift, havde to værelser på første sal. Stadig var det en stor glad familie, der holdt af at se hinanden ved festlige arrangementer og komsammener.

Men ofte skete det, at nogle af de unge måtte køre hjem for at sove, da der ikke var plads til alle i det store hus.

Dertil skete det ofte, at gæster og medarbejdere fra fabrikken i Valby blev inviteret herud, for at diskutere og planlægge kommende aktiviteter i Familie Journalen, Nordisk Mønster Tidende (Femina), og de andre blade. Her var det forståeligt, at diskussioner af denne art ikke altid passede ind i det almindelige rolige familiemønster. Derfor var det også godt at familien Rand kunne trække sig lidt tilbage til Det røde Hus, uden det virkede uheldigt over for de fremmede gæster og forretningsforbindelser. Som en lille kuriositet kan jeg her nævne, at man fra gammel tid havde haft god kontakt mellem medarbejderne i Valby og det faste personale i køkkenet, rengøringen og have. Af samme grund skete det ofte, at man nede i køkkenet, en søndag eftermiddag, kunne møde mange kendte ansigter fra fabrikken i Valby, som hyggede sig gevaldigt.

Ad vejen gennem Bøgegangen ned til den midterste sti, gik man til Bjælkehuset, som lå der, hvor der i dag er opført et lille lysthus. Pladsen foran er stadig den samme som i Bjælkehusets tid. Der afsluttes med to terrasser bygget op i stensætninger ned mod søen. Bjælkehuset var oprindeligt bygget af træet fra et af de helt store træer i parken, der efter sigende faldt ved orkanen natten mellem den 23. og 24. oktober 1921. Dog havde der ikke været træ nok til alle siderne, og derfor var huset åbent mod søsiden. Dermed var der også mulighed for at krybe i skygge for solen på de hedeste dage, eller på

en lidt regnfuld dag sidde derinde og nyde udsigten med et glas varm solbærsaft. Jeg husker det så godt, for det varmede så dejligt, at det nærmest kunne mærkes helt ned i storetåen. Der hvor platformen på den øverste terrasse gik ned mod parken, havde man af sikkerhedsmæssige årsager som afslutning lavet et gelænder. Det bestod af store kampesten cementeret på højkant og forbundet med en stor gennemgående jernstang. Derved kunne man ikke falde så langt, hvis der i solbærsaften var tilsat lidt stærkere drikke.

På min vandring ad Søgangen er jeg nu kommet til »Den hvide Bro«, der fører over indsejlingen til den lille havn neden for den store græsplæne. Her møder jeg de første børn, der opholder sig alene uden forældrenes eller andre voksnes opsyn. Jeg mærker en kold, klam og gysende fornemmelse ved tanken om, hvad der kan ske, såfremt et af disse små børn skulle falde i vandet. Samtidig takker jeg min Gud og skaber for, at vi i vor tid på Sophienholm havde nogle gode gamle og kontante regler, der forbød børn under 11 år at færdes på Søgangen alene uden at de voksne var med. Betingelsen for de ældre børn var, at man kunne svømme 500 meter i Bagsværd Sø inden tilladelsen blev givet. Jeg husker, hvordan min bror aflagde prøven over for min Far og resten af familien. Til formålet havde Far medbragt en rulle kraftig snor på 500 meter. Den ene ende af snoren var bundet i min brors badebukser, så han kunne blive trukket tilbage, når prøven var gennemført. Den anden ende var bundet fast til en korkplade, som Far sad og holdt øje

med, medens han snakkede med mig og en af mine ældre kusiner. Alt gik planmæssigt indtil de 500 meter snor næsten var brugt op. Da skete det at korkpladen faldt i vandet og flød rask af sted efter min brors hurtige svømmetag. Det var nu, Far måtte smide tøj, sko og strømper og selv springe i søen, for hurtigst muligt at svømme efter sin store søn. Samtidig var et par gartnermedhjælpere kommet til. De sprang straks ned i robåden, som lå fortøjet inde i havnen bag den låste kæde under »Den hvide Bro«. Det tog derfor et stykke tid før de to redningsmænd kom ud fra havnen. På dette tidspunkt havde Far allerede svømmet et godt stykke af vejen, mod min storebror som intetanende bare svømmede videre. Men båden begyndte nu at skyde en rask fart og var fremme ved Far, da han var henne ved korkpladen. Min storebror var som 11-årig en sej lille dreng, med stor positiv indflydelse på mig, og han havde af samme grund ikke spor lyst til at tabe prøven. Derfor gjaldt det bare om at hænge i, og svømme så hurtigt han havde lært. På denne måde havde Far virkelig fået lov til at bevise sin styrke som konkurrence-svømmer. Den svømmetur i ferskvand var betydelig mere vanskelig end han selv havde troet. Men efterhånden begyndte min brors kræfter at slippe op, og han indså, at han havde tabt. Han kunne simpelthen ikke svømme mere i det kolde vand og måtte derfor søge ind til land. Det var på dette tidspunkt Far nåede korkpladen og kunne trække i snoren. Prøven var bestået og de to heltmodige redningsmænd løftede dem begge op i båden og roede

tilbage igen. Men på anløbsbroen, der hvor de store turbåde normalt lagde til, stod nu hele familien og råbte et rigtigt Sophienholm hurra for de to redningsmænd og for svømmerne. Bagefter blev der, oppe i Bjælkehuset, serveret rigtige æbleskiver med indbagt frugt og dertil varm solbærsaft til alle. Samtidig blev Sophienholm hurraet endnu en gang udråbt. Men denne gang var det fordi min bror havde svømmet lidt over halvanden kilometer inden han blev indhentet og trukket tilbage. Selvfølgelig deltog alle i denne eftermiddagsfest, også barne-, stue- og kokkepigerne, de heltemodige redningsmænd samt gartner C. Andersen og frue.

*Sophienholm til søens vand,
det dejligste sted i verden.*

*Året igennem var Andersen han,
som gartner der havde sin færden,
at passe det hele blandt blomster og frugt,
og træer og gange og buske,
al ting var så livagtigt og smukt,
og det er jo dejligt at huske*

Min tur langs Søgangen fortsætter nu over broen ned til det sted, hvor den gamle hængepil stod og kastede sine grene langt ud i vandet. Det var også her Baadfarten lagde til, når der kom gæster sejlen de fra Lyngby, eller når familien havde været en tur i Bagsværd på den anden side af søen.

På dette vinterbillede fra 1940 ses den gamle hængepil, hvor i dag Baadfarten har sin anløbsbro.

Familieejc

The photograph taken in the winter 1940, shows the old weeping willow. Here the Boat Service from Lyngby's landing stage is found today.

Jeg går nu op forbi Prinsessekilden, som er opkaldt efter Prinsesse Caroline Amalie, der engang boede på Sorgenfri Slot og gik derfra ad vejen til Sophienholm for at besøge familien Brun omkring 1820. Det siges, at vandet fra kilden er godt, og selv har jeg erfaret, at blot et par dråber har en magisk kraft. Vandet bevarer mit gode humør, så jeg kan koncentrere mig om de lyseste sider af tilværelsen og være lykkelig en stund. Herefter tager jeg ofte tilbage for at gå i parken og få et par dråber af den herlige medicin. Muligvis er det bare en ide jeg dermed har fået, men nogle af mine venner har prøvet kildevandet, og hævder at de har følt den selv samme virkning.

Jeg går nu videre op på Blomsterhøjen, hvorfra vi tidligere kunne se ud over det store mærkværdige træ foran Grotten. Når jeg står heroppe, er det som om jeg ser Valdemar Aller med familien ved Sankt Hans bålet. Sankt Hans ligger jo præcis et halvt år før eller efter jul. Derfor mente Valdemar, at det nu var det perfekte tidspunkt til at fornøje familiens børn med dejlige »junigaver«. Dette til minde om Kildefeen og indgangen til en dejlig sommerferie. Denne aften, hvor de gamle kulørte papirlamper blev hængt op i træerne rundt i parken, fik børnene lov til at gå sent i seng. Lamperne blev først hængt op ved den store trappe og siden på

Familien samlet om Sankt Hansbålet i 1940'erne.
The family standing by the Midsummer Eve bonfire in the 1940s.

Familieejce

vejen forbi Blomsterhuset op ad Pyrmonteralleen til Det norske Hus. Derfra ned ad igen langs søen, forbi Kærmindehøjen, over »Den hvide Bro«, op til Bjælkehuset og Det røde Hus og derfra ned i gården. Her hvor lysene blafrede så romantisk, gik i disse timer flere af pigerne rundt, dels for at skifte de udbændte stearinlys og dels for at passe på at lysene ikke fik fat i nedfaldne blade. Men præcis klokken tolv midnat samledes hele familien nede ved kilden, hvor Kildefeen kom til syne og skænkede alle et glas af de klare dråber vand. Når feen så havde ønsket alle »Et godt nyt år«, forlod selskabet kilden,

og gik op i huset, hvorefter de kulørte lamper blev fjernet igen.

På platformen over Grotten var der før i tiden et stort og flot blomsterbed, som startede blomstersæsonen i foråret med de dejligste tulipaner i mange forskellige farver, faconer og størrelser. Og når jeg spurgte gartner Andersen, kunne han med et smil pege på nogle af de små tulipaner han kaldte for Johann Strauss og Shakespeare, medens han havde helt andre navne til de store. De fik navne som Nattens Dronning, Biskoppen og så den gule Asta Nielsen. Jo, Andersen var sandelig en fornøjelig mand, når han sådan

Valdemar Aller og barnebarnet Bente (Aller, senere Lemche) på havetrappen i 1935.

Familieej

Valdemar Aller sitting on the garden steps together with his granddaughter Bente (married name, Lemche).

gik og talte med blomsterne og gav dem små kælenavne. Men det blev ikke spor bedre når roserne begyndte at skyde. Her blev navnene til General Jacques Minot og fru John Laing. Besynderligt nok havde han ikke fundet på navne fra familiens unge fruer. Måske var grunden, at han havde dyb respekt for damerne, hvilket jeg må erkende kommer med alderen. Det var et af gartner Andersens mesterværker at udvælge og sætte blomster i de mange bede. Han var virkelig mesteren i at fremtrylle den ene overraskelse efter den anden. Selv kanterne på stierne ovre ved »Det røde Hus« var prydet med sommerblomster, hvor tagets stod i gyldne og varme farver, lige fra de lysegule til de kraftigere gule, over i de orange og næsten røde farver. Jo, her var hele farveskalaen repræsenteret, næsten som i den royale have på Fredensborg Slot. Ofte tænker jeg på de store græsplæner, som skulle trimmes og have snorlige kanter, hvilket alt sammen blev gjort med håndkraft. Det var jo den tid, hvor de små motordrevne græsslåmaskiner ikke var opfundet og vi slet ikke havde traktorer, som vi haveejere i dag fræser rundt på for at undgå motionen. Derfor var det også gartner Andersens job at tilse, at det hele var i orden. Hver dag kunne man derfor se gartnermedhjælperne løbe op og ned ad de grønne plæner med det vi i dag kalder »rugbrødsmaskiner«. Herefter kom turen til havegangene, så græs og ukrudt ikke brød igennem. Resten af bedene fik en tur med skuffe- eller hakkejernet og så en rive.

Da Carl Aller ikke længere kunne passe sin blomster- og staudehave, var det

Andersen, der overtog den. Det var en opgave han satte meget pris på, idet han følte en forpligtelse til at holde denne have så perfekt som det var muligt. Men selvom det nu var blevet til »Andersens have«, var han altid glad, når de unge fruer kom ned og hilste på. De spurgte ham til råds om blomsterne derhjemme, samt hvad han ville anbefale af afskæringsblomster til stuerne i huset.

Men det var jo ikke nok med afskæringsblomsterne, der var også de mange stueplanter, som fra tid til anden skulle udskiftes afhængig af årstid. Drivhusene var på en måde Andersens grønne værksteder, for det var her han kunne fremtrylle de mange røde og blå druer, som havde stået her fra de helt gamle dage. Ja, længe før Carl og Laura kom for at købe mistbænke hos en af de tidligere gartnere, men i stedet valgte at købe hele Sophienholm. I drivhusene kunne Andersen fremtrylle de store søde vandmeloner, de grønne, røde og gule pebere og tomater i mange varianter, lige fra de helt små sherrytomater til de kæmpestore, vi i dag kalder aber. Ak ja, jeg glemte helt køkkenparken med de solmodne frilandstomater, de tidlige og sene kartofler, bønner, persillerod, selleri, kål og en masse dejlige gulerødder, som kunne spises på stedet. Dertil var der spinat, salater og ærter, squash, radiser og kørvel. Så kom jordskokker, rødbeder og forskellige løg. Og endelig de mange bærbuske af ribs, solbær, stikkelsbær og hindbær. De fleste af disse urter begyndte deres tilværelse som frø i Andersens spire-kasser. Det var nok en speciel opfindelse Andersen her havde

fået lavet i firmaets el-værksted. De virkede som en slags sandkasse med elektriske varmekabler, som skulle give en ensartet varme til alle de små frø. Andersen måtte dog indrømme, at gulerødder, løg, kartofler og ærter blev sat eller sået direkte i jorden. Men de ting som kom fra spire-kasserne gik senere ud i de gamle mistbænke, som Carl og Laura heldigvis aldrig havde fået med sig. Her i bænkerne skulle de små planter hærdes. Derefter var det tid at sætte planterne i jorden til de var blevet til frugt og grønt, lige til at spise.

*Sophienholm til Bagsværd Sø,
et herligt sted at være,
her tog vi ofte på besøg,
og mødte familien den kære.
Fætre kusiner fra syd og nord,
og venner til hver især,
onkler og tanter og storebror,
ja, alle kom vi her*

Som jeg tidligere har beskrevet, var det de to brødre Axels og Valdemars familier, som i perioder beboede Sophienholm. Dertil kom de mange store selskaber med bryllupper, runde fødselsdage, barnedåb og andre selskabeligheder, hvor hele den store familie var samlet. På denne måde tog vi herud og holdt ferie med vore fætre, kusiner, onkler og tanter. Far havde ikke bil, og derfor pakkede vi kufferterne og tog med toget til Lyngby. På aftalt tidspunkt kom bilen fra Sophienholm og hentede os på stationen. Men var vejret godt, valgte vi ofte at lade kufferterne og vore tjenestepiger tage med vognen, hvorefter

vi selv travede af sted ned til Baadfartern i Lyngby ved Rustenborg og derfra videre med båden til slusen i Frederiksdal. Her stod vi af og travede ad den lille charmerende sti, med kanalen på den ene side og de åbne marker modsat, hvor køerne stod og ventede på at blive kløet bag øret, eller få en tot frisk græs at gumle på. Hvis ikke den store tyr med ring i næsen var løs, skråede vi ofte over marken, op på toppen af bakken, hvor der var et hul i hækken til slottets stråttækte jægerhus. Her boede Fars gode ven og forretningsforbindelse Gustav Bergenholst, hvor vi også blev budt velkommen af fru Kate. En dag havde hun netop lavet en lille frokost, bestående af 3 slags sild, hjemmebagt leverpostej, frikadeller med rødkål og surt, diverse salater, hjemmerøgede ål og lidt nykogt gedde. Dernæst var der kaffe med lidt småkager fra julen og lagkage til børnene. Alt i alt en lille beskeden frokost, som hun håbede vi kunne fornøje os med et par timer eller tre. Efter at sulten var stillet, gik min bror og jeg ud i parken og legede med sønnen Per, der kendte både skoven og hele området som sin egen bukselomme. På denne måde gik der en del timer, inden turen gik videre ned i skoven, hvor vi fulgte Prinsessestien, som førte os helt op til Sophienholm. Ved ankomsten hertil kunne vi virkelig mærke, at vi var ventet med længsel. Alle, inklusive vore piger, havde pakket ud og lagt i skabe og skuffer. Nu bød de os velkommen med et lille skævt smil og vi, som havde været fri for alle de praktiske besværligheder, kunne med et smil gå lige op på vore værelser.

For os børn var huset virkelig spæn-

dende. Stuerne stod stadig, som de havde stået fra den tid, vore oldeforældre Carl og Laura havde boet herude i de rigtigt gamle dage. Alle steder hvor vi kom, hang billeder af familiemedlemmer og gamle konger, hvoraf enkelte oven i købet var til hest. Men mest spændende var vel de gamle krigsbilleder fra krigen i 1848-1850, hvor Danmark vandt over tyskerne. De var malet af maleren N. E. W. Holm, som var med ude ved fronten, hvor han tegnede skitserne. Dermed blev de endelige malerier en tro gengivelse af, hvad der i virkeligheden skete på slagmarken i en tid, hvor fotografiet ikke var med. Billederne blev købt af Laura og Carl Aller i foråret 1898, efter at de havde været forsvundet i omkring 45 år. Og nu hang hele serien bestående af otte kæmpe malerier på trappen fra stuen og oppefter. Det første var Fredericias bombardement 18. maj 1849, så Slaget ved Fredericia 6. juli 1849, dernæst kom Det ødelagte kvarter af Fredericia efter bombardementet, så Kavalerifægtning ved Århus 31. maj 1849, lidt længere oppe hang Fægtningen ved vadestedet over Randsfjorden. Så kom Slaget ved Isted 25. juli 1850, derefter Kampen ved Isted by og sluttelig Stormen på Frederiksstad 4. oktober 1850. En del af billederne hænger i dag ved forskellige regimenter i Danmark, som en gave fra familien. Men retten til reproduktionen findes inde i det gamle firmas historiske afdeling. Et billede som virkelig satte min fantasi i gang var det landskendte motiv af dragonen Niels Kjeldsen, som ene mand kæmpede på Kolding landevej mod et stort antal

tyske dragoner. Det var i kraft af husets atmosfære og denne spændende mystik, at flere af os blev præget til at tænke i nye baner. Her var det romantikken og idérigdommen som kom i højsædet, hvilket vi med en god portion åndelig appetit kunne hente fra illustrationer, malerier og dejlige digte. Men det var alligevel omgivelserne og naturen, som trak mest i os, når vi kom herud for at holde ferie. Vi havde også mulighed for at få besøg af vore egne venner, de voksnes og deres børn, om søndagen. På den måde blev bekendtskabskredsen betydeligt udvidet, hvor nye venskaber blev stiftet. Og på samme måde skete det også, fra tid til anden, at romantikker blev bekræftet med en forlovelse i det grønne mellem et forelsket par. Og senere blev denne forlovelse til et meget stort bryllup.

Om aftenen, når gongongen lød, var det tid til at gå ind at spise. Men først måtte »ritualet« på plads, for her var det som derhjemme, hvor vi skulle vaske hænder og klæde om, inden vi begav os ind i spisestuen som rigtigt artige børn. Og artige børn på den tid talte ikke med mad i munden, og bestemt ikke når de voksne talte. Dog skete det, at vi engang imellem fik et bord for os selv, men stadig måtte snakken ikke være for høj, for ikke at forstyrre de voksne i deres samtaler. Men så snart vi havde spist færdig og sagt pænt »tak for mad«, fik vi lov til at smutte ind i en af de små stuer, hvor Familie Journalen, tegneseriehæftet Skipper Skræk og det nye Radioblad, det senere Se og Hør, stod i store indbundne bøger lige til at tage ud og kikke i. Når så klokken var blevet mange og de voksne

mente det var sengetid, trådte barnepigerne i aktion og sørgede for at følge os op på vore respektive værelser. Her bad vi vores aftenbøn med foldede hænder, hvorefter vi med ro i sindet kunne lægge os ned og sove, vel vidende, at en Herrens engel ville passe på os til den lyse morgen. Og i mellemtiden kunne vi drømme om alle de sjove ting, vi skulle opleve herude i de kommende dage. Efter en god nattesøvn vågnede vi så til fuglesang og fuglefløjt og for det meste til det dejligste vejr, med sol på himmelen og nu og da nogle små søde lammeskyer, som gled stille forbi. Nu var vi parat til at gå ud at lege, bygge huler og

klatre i knudetov i de store træer. I mellemtiden indtog kusinerne Dukkehuset til leg om de huslige gerninger. Men inden alt dette kunne lade sig gøre, var det først ned at spise morgenmad, der for mit vedkommende bestod af havregryn med mælk og sukker på. Også her gjaldt det om at holde ritualet og spise sådan, at prinsessen som boede på toppen af sukkerbjerget ikke druknede, men kunne flyve væk, når grynene begyndte at blive for våde i bunden af tallerkenen. Efter dette var jeg lige klar til en stor skedulds torske-levertran, som smagte så dejligt, at jeg blev helt forfalden dertil. Så var det tid, at vi børn kom op på

Mik (Michael Aller), Helle (Stangerup), H.H. (navnet huskes ikke) og Henrik (Stangerup) på græsplænen i august 1944. Familieej

Michael Aller in front, followed by Helle Stangerup and (at the back) Henrik Stangerup on the lawn in August 1944.

Børnene fra det forrige billede i Dukkehuset, august 1944.
The children mentioned inside the so-called Doll's House.

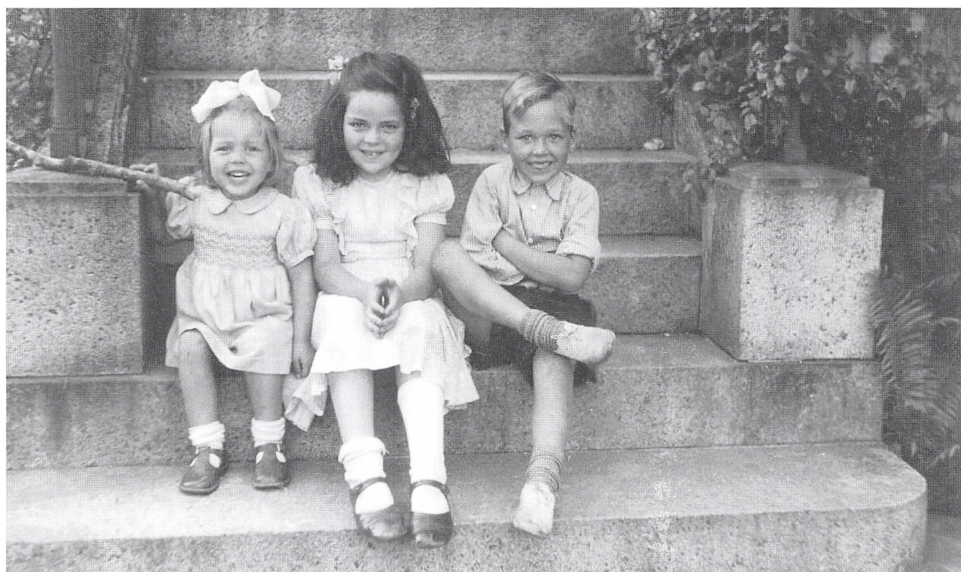
Familieejere

tumlepladsen. Her kunne vi udfolde alle vore kreative ideer, så legen i de kommende dage kunne blive rigtig god.

Jeg husker, hvordan vi en gang fik gartner Andersen til at hjælpe os med at bygge en sudanesiske æggeskalshytte efter en tegning, vi havde fundet i et af de gamle Familie Journaler. Det var nogle dejlige dage, der gik med bare at bygge hytten, hvor alle hænder var i arbejde. Først ud i skoven og samle pilegrene til at bære hyttens skelet, så ud efter halmen på en af de nærliggende gårde. Halmen benyttede vi til at dække og isolere, samt lave gulvmåtter af. Dernæst blandede vi cement med sand og vand til at dække halmen med, hvorefter små stykker træ blev sat ned i

cementen, så hytten kom til at se frygtindgydende ud. Endelig blev der lavet en dør og en totempæl, hvor sidstnævnte skulle betyde, at dette var høvdingens hytte, og ingen - undtagen de indviede - havde adgang hertil. Den sidste dag da vi var ved at afslutte arbejdet på hytten, havde kusinerne haft travlt ovre i Dukkehuset med hemmelige gøremål. Dukkehuset var fra gammel tid indrettet som et rigtig lille hus med stue og køkken. I stuen var plads til både møbler, stole og spisebord. Men var der mange gæster og vejret godt, blev der dækket op ude i den lille forhave med rigtige små tallerkener, krus og bestik, som hørte til huset.

Den dag, da vores hytte stod færdig

Annette (Aller, senere Trampedach), Eva Arnvig og Mik (Michael Aller) i august 1946. Familieejere Annette Aller (married name, Trampedach), Eva Arnvig, and Michael Aller.

med den frygtindgydende totempæl uden for døren, kom der pludselig bud fra kusinerne. Ude i det lille køkken havde de benyttet »Børnenes kogebog« til at fremtrylle de dejligste desserter, som nu hele familien var inviteret til. Som dommer var Sophienholms ældste kokkepige Stine udvalgt, idet hun havde det største kendskab til både smag og tilberedning. Efter at de voksne havde beundret vores flotte hytte, blev vi bænket foran Dukkehuset og spiste både æblekage med flødeskum, de Syv små Dværges dessert med kokosmakroner, og selvfølgelig også de obligatoriske pandekager. Men denne gang havde kusinerne valgt en ny opskrift, hvor pandekagerne var udformet som lagkager, med syltetøj i hvert lag og flødeskum på top-

pen. Stine kom aldrig til at udtale sig, for gæsterne havde tømt alle tallerkener og fade, og tilmed slikket dem, så der ikke var en bid tilbage. Fra denne dag blev kusinerne hædersgæster i vor hytte, dog med pligt til at forsyne os med de mange lækkerier fra »Børnenes Kogebog«.

*Sophienholm var altid bedst,
blandt alle de andre steder,
selv når stormen tog fat fra vest,
var huset fuld af glæder.
Her sad vi børn i en lille krog,
og hørte vinden tude,
og så blev der læst i en gammel bog,
om trolde og nisser derude.*

Når det rigtigt regnede og det ikke var

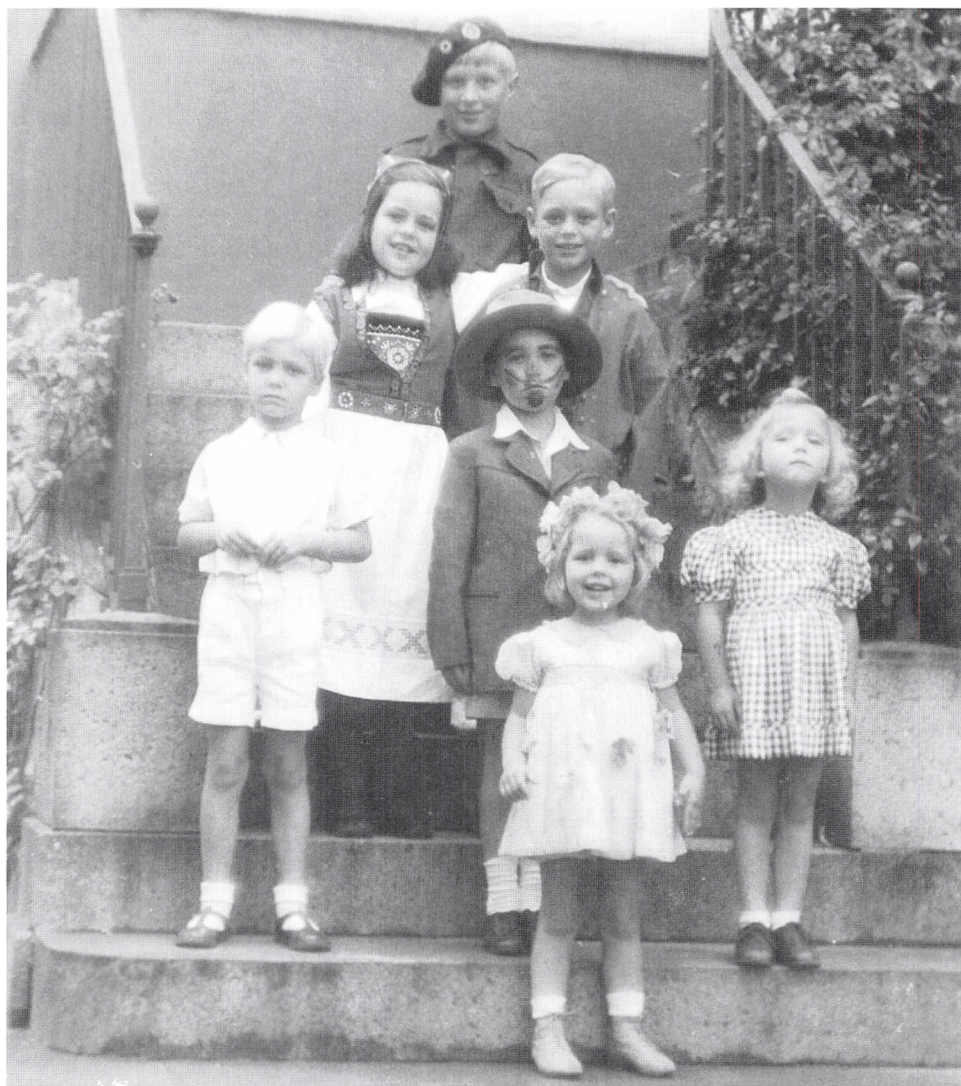
vejr til at gå ud i parken, måtte vi sidde inde og fornøje os med et af de mange gamle spil og opgaver fra drenge og pigers helt store idol dengang »Den mystiske Dr. X«. Vi kunne også vælge at lytte til gramfonen med danske sange af Axel Schiødt eller de mere fornøjelige plader som for eksempel »Kongen og hans dårlige mave« eller »Her går det godt fru Kammerherreinde«. Men når uvejret rigtig tog til, og det ruskede i træerne derude, eller tordenvejret stod ret over søen, så det glimtede i alle elpærerne skete det, at Far eller en af vore onkler læste op af en af de gamle indbundne Familie Journal årgange. Her var der historier om trolde og nisser, romaner om indianernes ridt

over prærien, og mange eventyr, som var så spændende, at vi knapt nok kunne trække vejret. Når uvejret var overstået og oplæsningen sluttede, var der straks nye udfordringer at tage fat på. For nede i kælderens ved strygestuen stod det store Pegasus dukketeater og ventede på at blive taget i brug, så en forestilling kunne begynde. En af de store kusiner gik i gang med at finde en forestilling, vi alle kunne være med i. En gang husker jeg, at valget stod mellem Gøngenhøvdingen og Holger Drachmanns skuespil »Der var en gang«, hvor Drachmann blev valgt. Her var der flere roller til os alle, og manglede der en stemme, var det altid muligt, at en af vore unge piger ville træde til med at besætte

Bente (Aller, senere Lemche), Susanne Tholstrup og Birthe (Aller, senere Lodberg) i august 1935.
Familieejde

Bente Aller, Susanne Tholstrup, and Birthe Aller (married name, Lodberg).

Nogle af børnene ved kostumefesten. Øverst Per Bergenholst fra Jægerhuset, derefter Eva Arnvig og Muk (Axel Aller) i norske folkedragter. Næstforrest Uffe Aller, Mik (Michael Aller) og Sessen (Tove Aller, senere Kjeldsen) og forrest Annette (Aller, senere Trampedach). Familieejere

Some of the children celebrating a fancy-dress ball. At the back Per Bergenholst who was living in Jægerhuset, below Eva Arnvig and Axel Aller dressed in Norwegian national costumes. On the next step is seen Uffe Aller, Michael Aller, and Tove Aller (married name, Kjeldsen). In front Annette Aller.

rollen. Men en forestilling uden musik, var jo ikke så godt. Derfor hentede vi kokkepigen Stine, som havde lært at spille klaver efter mirakelnoder, der jo benyttede sig af alfabetet frem for de almindelige besværlige noder. Jo, den gang, i de gode gamle dage, var der mange ting at beskæftige sig med. Og vi, som ikke kendte nutidens mange tekniske finesser, savnede hverken TV eller computerspil.

Eventyr om konger, prinsesser, sørøvere og indianere samt historier om mange forskellige folkeslag, satte tankerne i gang både hos de voksne og os børn. Derfor blev der lagt planer om afholdelse af en fest, hvor alle - både voksne og børn - skulle komme i kostumer valgt ud fra eventyr og folkesagn. Der blev sendt invitationer ud til alle vi kendte samt den resterende del af familien, fætre og kusiner, onkler og tanter. Men dertil kom også venner og bekendte i byen og her i Frederiksdal, hvor der i Jægerhuset boede den familie, vi kendte så godt. Alle glædede sig til festen, for en fest på Sophienholm var noget særligt. Mange af gæsterne havde lavet sange specielt til denne fest, og andre holdt tale om hvad de havde oplevet herude gennem tiderne. Og ind imellem råbte vi det gode gamle Sophienholm hurra, sikkert det eneste af sin art i Danmark. Det er et hurra vi stadig benytter ved festlige lejligheder i familien, og som udråbes således: Først råber vi 3 lange hurra, dernæst kommer 3 x 3 korte og til sidst det rigtige lange, i alt 13 hurra. Så det gælder om ikke at være overtroisk, for så går det hele galt, især når vi skal råbe de mange gange

hurra. Men, som det sker i de fleste familier, er der også dem som udvider og fornyer de gamle traditioner. Her har en del af familien indført den nye tradition, at mellem hvert af de 3 gange 3 korte hurraer, bliver tilføjet et »tju-tju«, til stor morskab for mange. Og sådan er det den dag i dag, hvor man alene på Sophienholm hurraet kan finde ud af, hvilken gren af familien man nu er sammen med.

Men Sophienholm og familiens sammenkomster var et, noget andet var at tage en tur herud på en af alle de andre dage af året, for at følge det der skete med naturen. Om efteråret når bladene begyndte at falde, var der travlt med at tage kartofler og gulerødder op af jorden. Men det varede ikke så længe, så blev de gravet ned igen - nu i de såkaldte kuler, hvor begge dele holdt sig friske og gode, til de skulle bruges hen på vinteren. Men æbler og grøntsager var allerede høstet, og var gemt nede i Andersens kælder. Så var det tid at grave jorden godt igennem, hvorefter der blev revet og plantet. Det var de små stiklinger til stedmoderblomster, som Andersen havde sået ovre i drivhusene, der nu var klar til udplantningen. Dertil kom de mange løg fra bedene, der var blevet delt. Nu blev de sat ud igen, så de kunne stå og blomstre, når foråret kom tilbage. Når vi så nærmede os jul, kunne man nede i Andersens kælder se de mange kasser, der stod side om side, og ventede på at blive fyldt op med sommerens gode frugt, grøntsager, kartofler og kål. Og lidt senere, nogle dage før jul, blev kasserne hentet af familiens medlemmer. På denne dag mødte Andersen igen fami-

liens smil, og samtidig faldt der mange rosende ord af til den gamle gartner og hans frue. Derefter var der udsækning af den rigtige punch, som ikke manglede noget, til at forsøde den gode jul med. Alle ønskede nu hinanden en rigtig god jul samt et godt nytår og kørte hjem for at sende de sidste julekort.

I det tidlige forår, når anemoner og krokus skød op af jorden, var det også tid at gå rundt og se de nye skud af stedmoderblomster vokse op. Det var også interessant at følge de nye stiklinger af sommerblomster fra drivhusene, som nu var kommet ud i mistbænkene. Her ventede de på at blive store nok til udplantning.

Herligt var det også at sidde oppe i et træ i skoven, nær Det norske Hus og følge ræven, der med sine unger gik rundt i skovbunden og søgte føde. Men bedst var vinteren, når søen var frosset til og sneen havde lagt sig overalt i store mængder. Da var Sophienholm som forvandlet, og hverken de østrigske alper eller de norske fjelde kunne måle sig med dette herlige skiterræn med både lette og svære løjper.

Billederne fra dette paradis må tale for sig selv. Her var det dejlige vinterlandskab og fornemmelsen ved at være her, »bare livet«. Og når der så tilmed blev serveret varm chokolade og vafler ved Det norske Hus, kunne man vel ikke forlange mere.

Skiløjpen på græsplænen foran huset i 1940.
Cross country skiing on the lawn in front of the house.

Familieceje

Sophienholm var kunsten med,
i billede, skrift og tale.
Her mødtes de kendte på dette sted,
og ville anbefale,
at skrive og digte, hvad folk kunne li,
og male så godt at det giver,
de som ser det - den fri fantasi,
i alle de smukke motiver.

Fra gammel tid har Sophienholm været ensbetydende med stor gæstfrihed, hvor der altid var plads til en til ved spisebordet. For ingen som kom her, måtte gå sulten hjem og ingen måtte føle sig uvelkommen. Nej, gæster skal behandles med respekt og have lov til at tale om det de har

at berette. Sådant behandler man sine gæster, så de kan føle vor glæde ved at have fået lov at invitere dem til vort hjem. På denne måde kan gæsterne følge vore skikke og traditioner som de leves og efterleves af vor familie og gode venner. Og de som kom hertil, og kunne tilpasse sig disse normer, blev lidt efter lidt inviteret igen og blev dermed medlemmer af vennekredsen. Dog var det en selvfølge, at de som kom herud for at forelægge deres værker også blev bedømt efter deres menneskelige kvalifikationer som fædre og ægtemænd. På samme måde var det gået med mange af Familie Journalens forfattere, digtere, illustratorer og malere, som

Carl Erik Aller på ski ved Det Norske Hus i 1940.
Carl Erik Aller skiing towards the Norwegian House.

Familieje

undertiden kom herud og præsenterede deres ideer. Men når de så var blevet accepteret, skete det også at de bare kom hertil, for at gå en tur i parken og opleve naturen i de fire årstider. Det at gå lidt rundt i ensomhed i skoven, nede ved søen eller oppe foran Det norske Hus, har gennem tiderne givet mange kreative medarbejdere inspiration til at fremtrylle mesterværker til glæde for læserne.

En af de historier min Far så ofte fortalte, var dengang den folkekære forfatter Morten Korch havde besluttet sig for at sælge en af sine første fortællinger til Etablissementet. Derfor tog han med sin kone, Sophie, på cykeltur til Frederiksdal og Sophienholm. Han havde været lidt urolig for at møde familien ansigt til ansigt, men ville dog alligevel gerne gå alene ind og forelægge sit manuskript. Derfor aftalte han med Sophie, at hun skulle vente på ham ved lågen, idet han ikke mente det ville tage lang tid. Han gav sig god tid til at gå ind ad lågen og vandrede derfra gennem parken forbi tumlepladsen, hvor familiens børnebørn legede, når de var på besøg hos Bedstefar og Bestemor. Derfra vandrede han ned ad den smalle trappe og stod nu på gårdspladsen, hvorefter han gik op ad trapperne til hoveddøren og ringede på klokken. Det tog et lille øjeblik før døren åbnede sig, hvor en dame tog venligt imod gæsten, og bød ham velkommen til Sophienholm. Damen var plejedatter af huset og Carl Allers sekretær - bedre kendt som moster Anna - idet hun var søster til Emma Aller, gift med Axel Aller. Hun havde gået oppe ved Portnerhuset, da den unge forfatter sagde

farvel til sin søde kone. Herefter var moster Anna hurtigt gået gennem parken til døren under trappen, hvor strygestuen lå. Her lagde hun sin frakke og skyndte sig op gennem køkkenet til entreen. Det var nu, den unge Korch stod uden for døren og ringede på klokken med sit manuskript i hånden. Inde i stuen, hvor der blev serveret kaffe og småkager, blev Morten Korch budt velkommen af Carl og Laura. Men han blev straks efter overladt til sig selv, idet Laura gik ind i sit arbejdsværelse for at gennemlæse manuskriptet. Dernæst forlod også Carl den unge forfatter med en bemærkning om, at han skulle nyde udsigten fra stuen over søen til de begge kom tilbage. Carl tog overtøj og støvler på for at vandre en tur. Med raske skridt gik han op til lågen bag det Norske hus, til Nybrovej. Så gik han tilbage ned til Portnerhuset, hvor han tilfældigvis mødte en ung dame, som nervøst stod og ventede på sin mand uden for lågen. Han bød hende indenfor, så hun kunne gå lidt rundt oppe i parken omkring børnenes dukkehus. Her var blade fra træerne begyndt at falde, og gav næring til jorden, der snart ville klæde sig i vinterens hvide farve. Hun fortalte den fremmede, at hendes gode mand, Morten Korch, var inde i huset for at sælge sin første roman til Carl og Laura Aller, og at hun var spændt på om det skulle lykkes, da de havde hårdt brug for pengene. Efter at have dannet sig et positivt indtryk af den unge frue, sagde Carl farvel og vandrede videre langs vejen op mod gartnerboligen. Herfra gik han tilbage, forbi drivhusene og maskinhuset, gennem stal-

den, ind i gården og op i huset, hvor han med et smil mødte Laura. Han fortalte om mødet med fru Korch, der nok har troet, at han var gartner herude. I mellemtiden havde den unge Morten Korch stået og beundret udsigten over parken og søen. Han havde ingen anelse om, at Carl havde mødt hans hustru for ubemærket at danne sig et indtryk af ham og hans familie. Carl gik tilbage til stuen, og lidt efter kom Laura ind med et tilfreds blik i øjnene. Manuskriptet var godkendt, for det var både godt og velegnet som fortælling til læserne. Inden Morten Korch gik ud til sin Sophie, bad Laura Carl om at give den nye forfatter et forskud, så han virkelig kunne mærke, at fortællingen var accepteret.

Knud Gatzwiller var en af firmaets og Valdemar Allers fortrolige medarbejdere, som ofte kom herude. Han var uddannet journalist og drog verden rundt for at opleve og beskrive alt det forunderlige som fandtes. På et tidspunkt havde han også været marinereporter ved bladet New York Word og blev herefter ansat på New York Observa. Men 42 år gammel mente han, det var på tide at stoppe og vende hjem til Danmark igen. Her blev han straks ansat af Valdemar Aller til stillingen på Familie Journalen. Knud Gatzwiller var lidt af en tusindkunstner, som gik højt op i at fornøje læserne. Her kunne han høste af sine erfaringer og fortælle mange historier fra sine rejser. Dertil skrev han dilettantkomedier og børneeventyr samt teksterne til mange dukketeaterkomedier. Det var også Knud Gatzwillers fortjeneste, at marinemaleren

Adolf Bock fik tilbudt jobbet som malende udsendt medarbejder, ad søvejen rundt om jorden. Men den mest foretrukne af alle rejsekskribenterne var dog stadig Holger Rosenberg, som drog verden rundt og beskrev alle de mest eksotiske steder på kloden. Det var i en tid, hvor det ikke var almindeligt at rejse ud og opleve, således som vi i vore dage gør det på en chartertur til syden. Af digtere, malere og eventyrere var der mange, som også kom på Sophienholm. En var maleren P. Mønsted, som virkelig formåede kunsten at skabe dybde og inspiration til læsernes eftertænksomhed. En anden var Torner som lagde sin streg til mange af de farvestrålende illustrationer. Sedivy var nok den første der ved hjælp af en ballon og et foto fra luften kunne tegne med akkuratesse, i de mindste detaljer som f. eks. København, Stockholm og den norske hovedstad Christiania. Men hans efterfølger i faget H. C. Madsen havde lært godt og fortsatte med bl. a. Tivoli og Helsingør samt kulisserne til Familie Journalens mange dukketeatre. Og senere da Holger Rosenberg som vandringsmanden satte staven fra sig, overtog Hakon Mielche fanen, og rejste ud på eventyr i Columbus' kølvand, med det herlige skib Santa Maria.

Tænk, hvor man har været heldig, at møde så mange dejlige og fornøjelige mennesker, som hver især kunne fortælle deres historier fra den virkelige verden. På denne måde har teksterne og digtene været med til at forme fantasien, og give frit løb til at forstå meningen bag alle de smukke motiver.

*Sophienholm en glædes rus,
med fest og munter sang
Men nede ved Det norske Hus,
der følte man en trang,
til det at nyde romantik,
i månelysen klart
og høre toner af musik,
så stille og så rart*

Når der var fest på Sophienholm, var alle kræfter sat ind for at gøre det hele så stemningsfuldt og smukt som overhovedet muligt. Til disse fester blev der sat et telt op i gården, hvis der virkelig var mange som f. eks. ved bryllupper eller barnedåb. Men i langt de fleste tilfælde blev den store sal i stueetagens østre fløj benyttet til festen. Et af højdepunkterne var selvfølgelig den gode mad og de dejlige vine. Her stod køkkenet »på gloende pæle« aftenen igennem. Hele tiden skulle der bringes forsyninger op i det lille køkken ved siden af festsalen, hvor der stod et komfur. Dette blev benyttet til at holde maden varm imellem talerne og de mange sange. De besværligheder, som var forbundet med at bringe maden op i salen, havde vi ikke til hverdag. Her var det betydelig lettere at sende hele menuen op i spisestuen, hvor vi sædvanligvis var forsamlet. Til dette formål havde vi en mad-elevator, som gik fra køkkenet op til det anretterværelse hvor pigen, som skulle servere, sad under hele måltidet. Men hun havde også mulighed at kommunikere gennem en taletragt, som var forbundet med en tilsvarende i køkkenet, hvis familien ønskede noget specielt bragt op. Når tragten ikke blev benyttet var der i

hver ende en lille fløjte. Denne blev benyttet til at gøre opmærksom på, at den modsatte ende ville give en besked.

Efter festmiddagen i salen var der kaffe i stuerne. Derefter stillede husorkestret op i spisestuen og åbnede ballet. Orkestret bestod af familiens egne medlemmer med henholdsvis Svend på banjo, Ib ved klaveret og Claes som den emnente saxofonist. Jo, det hele svingede med de kendte jazzrytmer, hvor dansen næsten ingen ende ville tage. Dog var der dem, som hellere ville gå en lille tur nede langs Søen og nyde måneskinnet, der spejlede sig så romantisk i det klare vand. Og når man så nåede op i Det norske Hus, stod termokanderne parat med kaffe. Og et par drikkevarer var der også til at varme sig på, hvis ikke romantikken kunne gøre det lige så godt. Trængte man til musik, kunne den gamle gramfon med lakplader levere de nyeste slagere. Hvis man derimod var til den levende musik, var det også muligt at spille på det gamle spinetovre ved den vestlige side af stuen. Dog, det med romantikken varede ikke så længe, for snart kom der nye »gæster« til fra familien. Nu blev huset fuldt af glæde, hvor sangen ofte gik over i de norske toner for at hylde huset og fastholde de gamle traditioner.

For at illustrere en stemning har jeg en lille historie, som Osvald Bruun fortalte, inden han i 1965 forlod firmaet efter sit 70 års jubilæum i Carl Allers Etablissement. Således fortæller han: »Jeg kan huske, at en søndag på Sophienholm var der ikke mindre end 13 besøgende til personalet dernede. Vi sad i køkkenet, da fru Carl Al-

ler kom derned. Da hun så alle disse mennesker, sagde hun til kokkepigen Stine: »Stine, Stine, jeg tror der er kommet mange fremmede, har De nu sørget for at der er mad nok?«. Jo, Stine havde købt en ekstra steg.

Oppe på Jennys værelse var der dækket et festligt bord med hofpilsnere, dobbeltøl og rødvinsflasker. Og medens vi sad og spiste kom hr. og fru Aller sammen med sønnerne Axel og Valdemar og deres fru. Carl Aller kikkede over sine briller: »Det er morsomt at se så mange kendte ansigter. Jeg ønsker Dem velkomme og god fornøjelse, og når De så har nydt middagen, så vil De nok nyde parken.«

Som jeg tidligere har fortalt, var de fleste af gæsterne medarbejdere fra firmaet. Derfor var det naturligt for familien at byde dem velkommen i huset og senere i parken.

Sophienholm med tradition,
helt fra de gamle dage.
Forandring? jo, vist er der nogen,
for mig er det hele tilbage.
Når jeg går turen rundt og ned,
og står ved søens bred.
Så føler jeg det, som de fleste ved:
At her er der ro og fred

Sophienholm en søndag eftermiddag, hvor vi bliver nødt til at parkere bilen uden for lågen og gå ind. Der er simpelt hen så mange mennesker, der har fået den samme ide som vi, med madpakke og termokande og bare slappe af. Men vi ved i forhold til de fleste, hvor der er bedst at opholde sig. Det er her hvor historien kan fortælle et lille eventyr, om den gang i de

gode gamle dage. Også den gang tog vi ud i parken og satte os i det grønne, hvor vi nød naturen og hørte fuglene synge. Det er så mærkeligt med fugle, og den indvirkning fuglene har på os mennesker. Medens så mange andre dyr på jorden bare er der og lister forbi i skovbunden, så er fuglene noget at det første vi lægger mærke til, når vi vågner en stille morgen og begynder at lytte.

Medens jeg lader blikket vandre omkring fra vort lille private gemmested, er jeg pludselig langt tilbage i tiden. Det var dengang da jeg som halvstor dreng, selv fik kureret mine bekymringer ved at opleve min natur herude. For det var her jeg kunne opleve mine træer, min dejlige blå himmel, mine små dyr i skovbunden, min sø og alle mine dejlige sangfugle, som altid sang så smukt for mig og kun for mig. På denne måde glemte jeg alle de dumme lektier og drillerierne fra skolen, hvor jeg med min ordblindhed ikke havde lært, hverken at skrive eller læse nogenlunde godt før jeg kom i 5. klasse. Til gengæld elskede jeg min verden herude, hvor jeg kunne øve mig i de gamle danske vers til stor glæde for mine kammerater, der bestemt ikke havde den interesse. Men til gengæld kunne de godt lide, at høre de versificerede fortællinger om »Smeden og Bageren«, »Bonden og hans Søn«, og »Den dræbte And« som var skrevet af digteren Kaalund. Dette digt som jeg elskede mest af alt, gav mig en lille klump i halsen, hver gang jeg skulle fremføre det. For på en måde følte jeg virkelig, at min Far, min bror og jeg, alle havde noget til fælles med de små ællingers skæbne:

*I skoven risler den klare å,
en blodig vildand bag sivet lå,
af jægerens bøsse var den dræbt,
den havde sig hen til reden slæbt.*

*Nu stod omkring den de ællinger små,
de kunne det slet ikke ret forstå,
de krøb under vingen, men den var slap,
»Vågn op søde moder, rap, rap rap, rap!«
Så åbnede de alle smånæbene vidt:
»Vi er så sultne giv os lidt!«
Men moderløs var de arme små.
O, har du en moder, da skjøn derpå!*

Allerede da jeg var fem år havde jeg mistet min Mor, og året før min Bedstefar Axel Aller. Kun havde jeg tilbage min vidunderlige bror og min dejlige Far, som begge altid var det dejligste der fandtes i denne verden. Men som ællingerne, jeg så tit havde set svømme forbi i Bagsværd Sø sammen med hele den øvrige andefamilie, havde vi i vores lille familie også den store familie. Den familie, vi mødtes med hjemme og herude på Sophienholm, ved festlige lejligheder og alle de gange, hvor vi overhovedet slet ikke kunne undvære hinanden.

Og dermed skal min lille beretning slutte med mine oplevelser herude. Livet, Sophienholm, og min vidunderlige familie, har for mig været den dejligste oplevelse man kunne ønske. Der var en tid i de gode gamle dage, da alt kunne ske og det undertiden kunne være vanskeligt at skelne, om det var fantasi eller virkelighed. Men virkeligt var det, og derfor tak til alle de blandt den faste stab og øvrige personale, de handlende som kom rullen-

de herved med hest og vogn, hvad enten det var med is til isskabene, brød og kager, kød og fjerkræ, eller det friske bøtte-smør og mælken til vores havregryn. Men også tak til de gamle familier i Frederiksdal både på slottet, nede i byen og i de omkringliggende huse og gårde. Alle disse søde og fornøjelige mennesker var med til at forvandle fantasien til virkelighed, eller var det omvendt!

Men takken skal også gå til Lyngby-Taarbæk Kommune der har fortsat traditionerne med kulturen. Det er til fulde lykkedes at bevare et symbol, hvor flere nye generationer af borgere har overtaget vor kærlighed til stedet og dets fantastiske karakter.

Enhver der jævnlige kommer herude, vil sikkert give mig ret i, at Sophienholm med sin lyst til at give borgerne forandringer, rummer eventyrenes mange muligheder til at opleve alt det skønne på et og samme tidspunkt.

Dermed er forandringerne fra de gode gamle dage slet ikke så store endda.

P.S. Til slut skal jeg sige tak til medlemmerne fra min generation i familien, hvor mange har ydet deres bidrag med oplysninger af forskellig art. Men også tak for lån af billeder fra Svend Allers familiealbum, fra Carl Erik Aller og Annette Trampedach, samt Claes Allers fotoalbum, udlånt af Jørgen Aller og Bente Lemche. Og endelig tak til Aller Bibliotekets Kjeld Damgaard med at rette grammatikken på plads.

Ole Harkjær og Jeppe Tønsberg

Lyngby-Taarbæk Kommunes køb og ombygning af Sophienholm

Med virkning fra den 1. juli købte Lyngby-Taarbæk Kommune i 1963 ejendommen Sophienholm af A/S Carl Allers Etablissement for 800.000 kr. Den oprindeligt foreslåede pris var 1 mio. kr.; men efter pres fra den socialdemokratiske opposition var der blevet forhandlet om beløbet, som derved var blevet sænket. Købet gennemførtes med kommunalbestyrelsens 11 konservative stemmer imod de 4 socialdemokratiske, og både i og uden for kommunalbestyrelsen førtes en heftig diskussion om det rimelige i, at kommunen købte ejendommen.

Men hvordan var det overhovedet kommet på tale, at Lyngby-Taarbæk Kommune skulle købe Sophienholm?

For det første ville ejeren, A/S Carl Allers Etablissement, gerne sælge, og for det andet ville borgmester Paul Fenneberg gerne købe.

Grundlæggerne af virksomheden, Carl og Laura Aller, havde i 1883 købt Sophienholm som sommerbolig, og landstedet havde gennem tiden været rammen om den stadigt voksende Aller-families sommeraktiviteter og familiefester. I 1961 var situationen den, at det gamle landsteds fredede hovedbygning var temmelig forfalden, og der var blandt Carl Allers efterkommere ikke flertal for at istandsætte ejendommen, selv om direktør Claes Aller

(søn af Carl Allers næstældste søn Valdemar) gerne ville bevare Sophienholm i familien. Der var tilsyneladende allerede forhandlinger i gang om et salg, og Paul Fenneberg hævdede senere, at hvis ikke Lyngby-Taarbæk Kommune havde købt ejendommen, ville den være blevet solgt til »en institution, der ville indrette den til skole for mekanikere«.

Claes Allers datter Bente var gift med forfatterparret Johan og Gyrithe Lemches barnebarn Johan Henrik Lemche, og fra dem kendte Johan Henriks tante Karen til salgsplanerne. Karen Schack var konservativ viceborgmester i Lyngby-Taarbæk og delte Paul Fennebergs lokal- og kulturhistoriske interesser. Hun skrev derfor i maj 1961 til Fenneberg om muligheden for at erhverve Sophienholm og fremhævede ejendommens kulturhistoriske betydning. Få dage senere mødtes Fenneberg og Claes Aller på Sophienholm, som Fenneberg fik forevist, og Claes Aller blev præsenteret for Fennebergs ønske om at købe ejendommen til offentligt eje.

Når Paul Fenneberg var interesseret i at købe, var det måske ikke specielt fordi det drejede sig om Sophienholm. Fenneberg var også formand for Lyngby Kunstforening, som han gerne ville skaffe bedre udstillingsmuligheder end på Lyngby Råd-

hus. Han kunne finde fortilfælde i, at Gentofte Kommune i sin tid havde købt Øregaard (der lige som Sophienholm er tegnet af Ramée) og indrettet det som lokalhistorisk kunstmuseum, og at direktør Knud W. Jensen i 1958 havde købt landstedet Louisiana for at indrette det til kunstmuseum. Den umiddelbare inspiration var dog uden tvivl, at C. L. Davids overdragelse af Marienborg til den danske stat netop i 1961 blev godkendt af Finansudvalget.

Købet af Sophienholm i 1963 var først og fremmest borgmester Paul Fennebergs fortjeneste, og det er derfor naturligt, at billedhuggeren Kai Hoffmanns buste af Paul Fenneberg er flyttet fra Lyngby Rådhus og opstillet foran Sophienholm. (Jeppe Tønsberg fot.).

The purchase of Sophienholm in 1963 was primarily due to the mayor Paul Fenneberg. The bust of Paul Fenneberg, executed by the sculptor Kai Hoffmann is placed in front of Sophienholm.

Året efter døde Claes Aller, som i mellemtiden i sin familie havde arbejdet for et salg til Lyngby-Taarbæk Kommune; men nu var der skabt de nødvendige kontakter, og salget gik i orden.

Uenighed i kommunalbestyrelsen om købet og anvendelsen

Selv om det hed sig at Paul Fenneberg i 1960'erne regerede stort set enevældigt i Lyngby-Taarbæk, er det velkendt, at han altid sørgede for at orientere om den konservative gruppes beslutninger hos den socialdemokratiske opposition under ledelse af Kaj Kramer Mikkelsen. Fenneberg tog de demokratiske principper meget alvorligt, og han ville ikke have, at Kramer Mikkelsen senere skulle komme til at læse noget i papirerne, som han ikke allerede selv havde fortalt ham. Derfor sluttede de konservative gruppemøder gerne med, at Fenneberg spurgte Ole Harkjær: »Taler du med Kramer, eller gør jeg?« Fenneberg var godt klar over, at resultatet plejede at blive bedst, når det var Ole Harkjær, der talte med Kramer Mikkelsen, og Harkjær påtog sig gerne hvervet. Langt senere kunne en anden socialdemokratisk gruppeformand, provst Poul Falk-Hansen, udtrykke forhandlingsklimaet således: »Der var aldrig et stykke papir mellem Harkjær og os.«

Kramer Mikkelsen kunne reagere på to måder. Ofte stillede han krav om en ændring af beslutningen, således at hans gruppe kunne stemme for den, f. eks. ved en planlagt bebyggelses fordeling på ejer- og lejeboliger. Ved andre lejligheder sagde Kramer Mikkelsen nej, og så måtte de

konservative stemme beslutningen igenem i kommunalbestyrelsen.

I denne sag stod synspunkterne hårdt imod hinanden. På det lukkede kommunalbestyrelsesmøde den 17. juni 1963, hvor købet skulle besluttes, efter at det var blevet udsat ved den første forelægelse den 13. maj, stillede socialdemokraterne ændringsforslag om, at købet skulle være betinget af, at parken blev åbnet for offentligheden, at den forfaldne hovedbygning blev nedrevet, og at de øvrige bygninger blev indrettet til børne- og ungdomsformål. Det konservative flertal gennemførte derefter købet uden betingelser imod det socialdemokratiske mindretals stemmer.

Tre dage senere, den 20. juni, havde »Aktuelt« på forsiden en stor artikel med overskriften »Kommunal flothed for millionbeløb« og derunder »Til festlige sammenkomster«. Artiklen var skrevet af journalist Carl John Nielsen, der var socialdemokratisk medlem af Lyngby-Taarbæk Kommunalbestyrelse. Han blev derfor beskyldt for at have lækket fortrolige oplysninger fra det lukkede kommunalbestyrelsesmøde, og der var optræk til en injuriersag, som de konservative imidlertid opgav. Nyheden om, at Lyngby-Taarbæk Kommune havde købt Sophienholm, kunne i øvrigt samme dag også læses på forsiden af »Information«. Her havde man allerede kendskab til »Aktuelt«s omtale af købet og henviste til, at den socialdemokratiske regering for nylig havde vedtaget at modtage og restaurere Marienborg trods protester fra de Konservative: »den principielle politiske vurdering ...

afhænger noget af, om man har udsigt til at blive vært i de strålende sale eller ikke.« »Information« sluttede med at rose købet som en logisk følge af Lyngby-Taarbæk Kommunes mange kulturelle aktiviteter: »Det er ikke nok at have kulturelle sympatier. Man må også skaffe noget at have dem i«. Senere kom »Aktuelt« på andre tanker, og den 28. november 1964 bragte avisen en stor artikel om Sophienholm med omtale af parkens mange seværdigheder: »nu er Sophienholm blevet de manges eje, og Lyngby-Taarbæk Kommune fortjener ros for denne erhvervelse.«

Socialdemokraterne havde forsvaret deres modstand med, at det ikke stod klart, hvad formålet med købet egentlig var ud over at bevare ejendommen. Når man læser Paul Fennebergs første fremlæggelse i kommunalbestyrelsen den 13. maj af forslaget om købet, forekommer den faktisk også noget mere restriktiv over for offentligheden end det Sophienholm, vi kender i dag: »Ejendommen, der har en enestående smuk beliggenhed, vil utvivlsomt kunne danne en værdig ramme om en række af de kulturelle og andre værdier, som allerede er i kommunens eje, f.eks. de fra Brede erhvervede kobbering og de i tidens løb erhvervede malerier, i alt 924, ligesom en væsentlig del af de i de senere år erhvervede møbler vil kunne indgå i samlingen. Efter fornøden restaurering vil ejendommen endvidere kunne anvendes til repræsentative formål, og det vil formentlig være naturligt, at bebyggelsen med tilhørende park til sin tid gøres offentlig tilgængelig.«

Det, som Paul Fenneberg her forestil-

lede sig, var tydeligt nok en pendant til Gentofte Kommunes Øregaard Museum, altså en møblering af bygningen med tidstypiske møbler og lokalhistoriske malerier og genstande. Oppositionens kritik medførte imidlertid dels, at købesummen som nævnt blev forhandlet ned på 800.000 kr. i stedet for de oprindelige 1 million kr., og dels, at Lyngby-Taarbæk Kommunes forvaltning udarbejdede et mere detaljeret notat om Sophienholms fremtidige anvendelse. I dette notat (af 6. juni 1963) nævnes muligheden for at afholde større kunstudstillinger i hovedbygningen, idet dennes disponible vægplads anslås til ca. 400 løbende meter i forhold til Charlottenborgs ca. 630 løbende meter og etagearealet til ca. 800 m² i forhold til ca. 1500 m² på Charlottenborg. Det fremgår imidlertid også af notatet, at den nødvendige istandsættelse af hovedbygningen ville koste 1,2 millioner kr., og det har sandsynligvis været dette forhold, der fik oppositionen til i stedet at foreslå hovedbygningen nedrevet.

Den indvendige ombygning

Uanset hvad Sophienholm skulle bruges til, måtte ejendommen først restaureres, og der forelå allerede nogle planer herom, som kongelig bygningsinspektør Peter Koch havde udarbejdet for den tidligere ejer. Idet Peter Koch netop havde gennemført restaureringen af det nærliggende Marienborg for den danske stat, var det naturligt også at lade ham stå for istandsættelsen af Sophienholm, og den 19. august 1963 vedtog kommunalbestyrelsen at lade Peter Koch udarbejde et

skitseforslag. Det kunne han fremlægge den 13. februar 1964 ved et møde på Lyngby Rådhus, og forslaget indeholdt nogle af hovedlinierne for indretningen af parken og bygningerne, som vi kender dem i dag. Bl. a. blev det vedtaget at købe et stykke af naboejendommen mod øst, »Christianelyst«, langs med Nybrovej, hvor der kunne anlægges parkeringspladser. Derved blev Sophienholms østlige skel samtidig rettet ud og fik et mere naturligt forløb mellem Nybrovej og Bagsværd Sø. I dette møde havde Paul Fenneberg foruden en række forvaltningschefer sikret sig deltagelse af såvel viceborgmester Ole Harkjær som lederen af oppositionen, Kai Kramer Mikkelsen, som begge gik ind for købet af det nævnte jordstykke.

På baggrund af skitseforslaget udarbejdede Peter Koch et overslag over udgifterne til istandsættelse og ombygning af hovedbygningen, staldbygningen og de øvrige bygninger på grunden. Heri indgik bl.a. installation af centralvarme i hovedbygningen med forsyning fra en varme-central i staldbygningen. Da overslaget var færdigt i oktober 1964, var de forventede udgifter steget til 3,1 millioner kr. Der blev derfor også udarbejdet forslag til besparelser på 635.000 kr. ved f.eks. at lægge zinktag på hovedbygningen i stedet for kobbertag. Efter adskillige udsættelser blev forslaget forelagt til afstemning i kommunalbestyrelsen den 15. februar 1965 og vedtaget med det konservative flertals stemmer, hvorimod det socialdemokratiske mindretal stemte imod, selv om Paul Fenneberg forinden i breve

havde søgt at overtale Kaj Kramer Mikkelson til at tilslutte sig istandsættelsen af Sophienholm. Her kunne Fenneberg henholde sig til, at oppositionen trods alt havde kunnet stemme for bevilling af mindre beløb til vedligeholdelse af parken og istandsættelse af drivhusene.

Herefter startede arbejdet med restaureringen af hovedbygningen. At det var et kompliceret arbejde, fremgår alene af, at der nåede at blive afholdt 100 byggemøder undervejs. Det gamle hus trængte til en grundig istandsættelse; men desuden var det indrettet til beboelse for flere familier, uden at dets oprindelige værelsesinddeling dog var ændret ret meget.

Det kom i høj grad restaureringen og nyindretningen af Sophienholm til gode, at familien Aller stort set havde bevaret bygningens oprindelige udseende og indretning fra Ramées ombygning i 1800-05. Meget af den viden, vi i dag har om Sophienholms bygningshistorie, skyldes i øvrigt iagttagelser og undersøgelser, som medlemmer af Aller-familien fra tid til anden har foretaget. Denne viden er nedfældet i Hans Jacob Lemches bog »Sophienholm og familien Aller« (Lyngby-Bogen 1974-75) på grundlag af direktør Valdemar Allers optegnelser. Af denne fremstilling fremgår Sophienholms indretning i begyndelsen af familien Allers ejertid. Herefter og frem til 1963, hvor Lyngby-Taarbæk Kommune overtog bygningen, var der tilsyneladende sket yderligere nogle få ændringer.

Kælder fandtes dengang som nu kun under midterbygningen bortset fra en ganske lille kulkælder under den østlige

sidebygning. Det store rum ud imod søen, som i familien Bruns tid havde været spisestue, anvendtes som rullestue, og de to tilstødende rum, hvor der nu er toiletter, var pigeværelser. Køkkenet fandtes øst for korridoren i midten, hvor også det nuværende restaurationskøkken er indrettet, og trappen ved siden af korridoren førte dengang som nu til midterbygningens stue og 1.sal.

Til midterbygningens stueetage var der udefra adgang ad den dobbelte stentrappe på nordsiden til en entré, hvorfra døre førte til trapperummet, til havestuen midtfor ud imod søen og til spisestuen i bygningens nordøstlige hjørne (oven over køkkenet, jfr. s. 102). I det nordvestlige hjørne fandtes rygestuen og i de to hjørner mod søen to kabinetter med adgang fra havestuen og spisestuen hhv. rygestuen. Fra havestuen var der udgang til en dobbelt trappe, der førte ned til haven. Imellem denne trappes to løb var der fra haven indgang i niveau til den førnævnte rullestue. Tilsvarende var der mellem de to løb på trappen på nordsiden adgang til kælderen, men her ned ad en trappe, fordi det omgivende niveau på denne side ligger højere. Alle de nævnte rum i midterbygningens stueetage er bevaret uændret og udgør nu stueetagen af udstillingsområdet, hvor ekspedition og billet salg foregår i den tidligere spisestue.

På midterbygningens 1.sal var der i modsætning til stueetagen en lang gang i midten af etagen med adgang fra trapperummet. Fra denne gang var der indgang til tre værelser mod nord og fire værelser mod syd, idet der i den fremspringende

del af etagen var både et stort og et lille værelse (jfr. s. 108). Disse to rum er i dag slået sammen til ét, der altså har samme gulvareal som havestuen nedenunder, og har fået direkte døre til de to tilstødende værelser (oven over kabinetterne i stueetagen), og disse nu i alt 6 rum udgør udstillingsområdets 1.sal. Fra den lange gang er der endvidere adgang til en stejl trappe, der fører op til 2.sal.

Midterbygningens 2.sal udgjorde kun det halve gulvareal af 1.salen og bestod af en forstue, en stor stue mod syd og to mindre værelser mod nord.

De to sidebygninger havde oprindeligt kun indvendig forbindelse med midterbygningen ad trapper ned til dennes kælder; i øvrigt var de indrettet som selvstændige bygninger med indgang fra nordsiden til forstuer, hvorfra trapper førte op til 1.sal. De to sidebygninger var lidt forskelligt indrettet.

Den østlige sidebygning indeholdt i stueetagen foruden forstuen og trappen til 1.sal et fadebur med komfur mod nord og et stort rum, »salen«, ud imod søen. Salen havde fire vinduer mod søen og ét mod øst, hvoraf det sidstnævnte som tidligere nævnt brugtes som havedør ved hjælp af en indvendig og en udvendig trappe. Endvidere havde der tidligere været, og blev i Aller-familiens tid genetableret en trappe op til en tapetdør, der førte ind til det østlige kabinet i midterbygningens stueetage (jfr. s. 101). Denne adgang, som ikke var oprindelig, satte altså »salen« i indvendig forbindelse med midterbygningen. I dag anvendes »salen« som magasin for udstillingsvirksomheden i bygningen.

På 1.sal i den østlige sidebygning kom man ad trappen op til en gang, hvorfra der var indgang til to værelser mod søen og ét værelse mod nord. I dag er de to værelser mod søen slået sammen og udvidet til ét, som kan anvendes i forbindelse med udstillingsområdet.

Hvor den østlige sidebygning altså i perioder var tilgængelig fra midterbygningen, var dette ikke tilfældet med den vestlige sidebygning. Her førte yderdøren på nordsiden ind til en forstue med en trappe op til 1.sal. Desuden var der mod nord et lille køkken med komfur og et fadebur, og mod syd var der to stuer. Disse to stuer er i dag slået sammen og udvidet til ét rum, der anvendes som restaurant med betjening fra et rum på det tidligere køkkens og fadeburs plads.

På 1.sal i den vestlige sidebygning kom man ad trappen op til en gang med indgang til et stort værelse mod søen og to små værelser mod nord. Det meste af etagen udgør nu ét rum på størrelse med restauranten nedenunder og anvendes som dennes selskabslokale. Desuden er der et lille anretterværelse i det nordvestlige hjørne.

I begge de to sidebygninger består den største ændring i, at der på de tidligere enkelte trappers plads er anbragt nye trapper med lige løb og reposer i højde med midterbygningens stuegulv. Her er der indsat døre, således at de to sidebygninger har fået indvendig forbindelse med midterbygningen.

Alt i alt er de indvendige ændringer i bygningen beskedne, og flytning af skillevægge er bortset fra et enkelt tilfælde kun

sket i sidebygningerne, hvor f.eks. de to værelser i den vestlige sidebygnings stueetage, som digteren Jens Baggesen en overgang beboede, er omdannet til det nuværende restaurationslokale. I dette ene rum er til gengæld de oprindelige små ruder med sprosser bevaret i vinduerne, hvorimod Ramée ved ombygningen i 1800-05 indsatte store ruder i vinduesrammerne.

Indvielsen den 12. maj 1967

Samtidig med hovedbygningen var også parken blevet renoveret under ledelse af havearkitekt Sven-Ingvar Andersson (jfr. en foranstående artikel), og i sommeren 1967 var man nået så vidt, at Sophienholm kunne genindvies til sit nye formål. Fredag den 12. maj samledes 150 indbudte gæster i strålende forårssol på terrassen ved hovedbygningens vestgavl. Antallet af gæster var begrænset til, hvad der ville være plads til inde i hovedbygningen, hvis vejret skulle blive dårligt; men denne sikkerhedsforanstaltning viste sig at være overflødig. Borgmester Paul Fenneberg indledte rækken af taler med at omtale de mange fredede bygninger og offentligt tilgængelige naturområder i Lyngby-Taarbæk. Nu var Sophienholm føjet til disse herligheder, og selv om det havde kostet Lyngby-Taarbæk Kommune 800.000 kr. at købe ejendommen og 3,7 mio. kr. at sætte hovedbygningen og de øvrige bygninger i stand, var det ikke mange penge i forhold til, at kommunen var i gang med at bygge Baunegårdsskolen til 25 mio. kr., Stadsbiblioteket til 18 mio. kr. og Virumhallen til 10 mio. kr.

Borgmesteren takkede derefter kgl. bygningsinspektør Peter Koch for restaureringsarbejdet og nævnte, at Peter Koch havde haft sit hjerte ganske særligt med i denne sag. Efter at have takket adskillige flere sluttede Paul Fenneberg sin tale med at erklære, at »der er for mig ingen tvivl om, at Sophienholm i løbet af meget kort tid vil falde naturligt ind i kommunens dagligliv i hverdag og fest - så det næppe vil vare længe, før man spørger hinanden: hvordan klarede man sig egentlig, før man fik Sophienholm?«

Derefter talte arkitekt Palle Suenson på vegne af Fonden for Bygnings- og Landskabskultur, som i anledning af Sophienholms restaurering havde skænket 10.000 kr. af sine sparsomme midler til en tavle med navnene på ejendommens ejere gennem tiden. Også rigsantikvar P. V. Glob talte ved indvielsen, idet Nationalmuseet havde medvirket ved restaureringen, og derefter tog man åbningsudstillingen i øjesyn.

Denne udstilling, der var beregnet til at skulle stå i tre år, omfattede en række guldaldermalerier fra Statens Museum for Kunst, som museet havde deponeret i en periode, hvor det skulle være lukket på grund af ombygning. Udstillingen var arrangeret af museumsdirektør Poul Rubow med ganske få malerier i de enkelte rum, hvor vægfarverne desuden var afstemt efter de pågældende billeder. Desuden var der i rummene foretaget en randmøblering med Lyngby-Taarbæk Kommunes samling af guldaldermøbler, som kommunen havde anskaffet i begyndelsen af 1960'erne.

Sophienholm finder sin rytme

Der kom imidlertid til at gå endnu nogle år, førend politisk enighed om husets brug blev opnået, og udstillingsvirksomheden på Sophienholm kom i fast gænge. En bedring af modsætningsforholdet mellem konservative og socialdemokrater i spørgsmålet om Sophienholm var ganske vist indtruffet, da kommunalbestyrelsen den 29. maj 1967 havde vedtaget at nedsætte et særligt udvalg til at administrere det nu færdigrestaurerede Sophienholm. Paul Fenneberg mente, at hvis Kaj Kramer Mikkelsen var med til at bestemme, hvad Sophienholm skulle bruges til, ville han være mere positiv over for det. Ikke desto mindre blev det ikke Kramer Mikkelsen, men dyrlæge Gunnar Mortensen, som kom til at repræsentere den socialdemokratiske opposition i det første Sophienholmudvalg, som desuden bestod af Paul Fenneberg og Ole Harkjær. Sophienholmudvalget, der senere blev udvidet til fem personer, havde i en lang årrække ansvaret for Sophienholms udvikling som center for rekreative og kunstneriske oplevelser. Det eksisterede til 1990, hvor dets funktioner blev overtaget af Biblioteks- og Kulturudvalget.

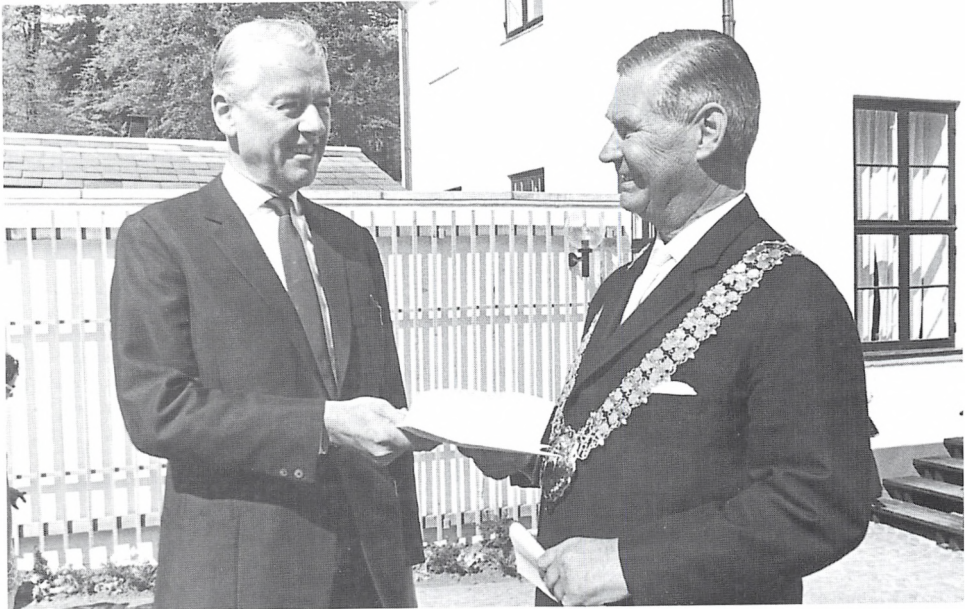
I efteråret 1969 blev 1.sal af Sophienholm som en imødekommelse af socialdemokraternes ønsker taget i brug som

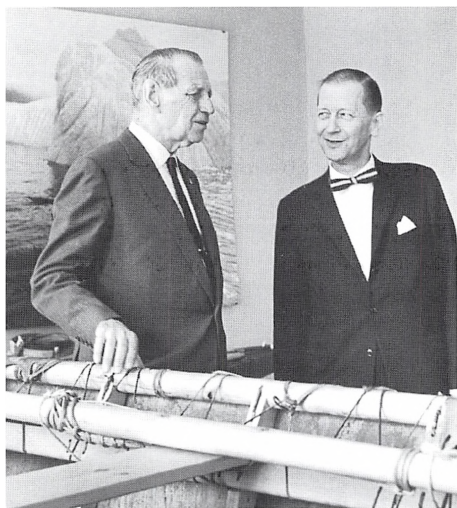
ungdomsklub. Ole Harkjær, der nu var blevet formand for Sophienholmudvalget, gav i begyndelsen af november 1969 i lokalpressen udtryk for sine forventninger til denne anvendelse af huset; men allerede senere i samme måned måtte Sophienholm lukkes midlertidigt for de unge på grund af hærværk og hashrygning, og i foråret 1970 blev projektet opgivet. Derimod var de ovenfor nævnte museumsplaner stadig levende. Ved en debat i kommunalbestyrelsen i december 1969 udtalte Kaj Kramer Mikkelsen, at kunststillingerne havde vist sig at være en fiasko, og Paul Fenneberg forudså, at bygningen efterhånden ville blive omskabt til lokalhistorisk museum.

Endnu ved kommunalvalget i begyndelsen af 1970 brugte socialdemokraterne Sophienholm i valgkampen, hvor det i en stor annonce hed: »X ved liste A er et kryds for en standsning af det planløse eksperiment på Sophienholm og en garanti mod lignende eventyr« og »det var en god ide at erhverve Sophienholm og den dejlige park - men det var en dårlig ide at kaste sig ud i en restaurering af den gamle bygning - ikke mindst da det konservative flertal tilsyneladende aldrig har gjort sig klart, hvad denne dyre bygning skal anvendes til«. Dog sluttede teksten med »...men da nu ejendommen er restau-

(Overfor) Fra genindvielsen af Sophienholm den 12. maj 1967. Øverst ses i forreste række fra venstre departementschef i Kulturministeriet Henning Rohde og hustru, viceborgmester Ole Harkjær og hustru, rigsantikvar P. V. Glob samt arkitekt Palle Suenson og hustru. Nederst arkitekt Palle Suenson og borgmester Paul Fenneberg. (Foto: Irving).
Byhistorisk Samling

From the reopening of Sophienholm 12th May 1967. The top photo from the left, permanent secretary of the Ministry of Culture Henning Rohde and his wife, vice mayor Ole Harkjær and his wife, Keeper of National Antiquities P. V. Glob, and architect Palle Suenson and his wife. At the bottom, architect Palle Suenson and mayor Paul Fenneberg.

Kong Frederik den Niende og daværende viceborgmester Ole Harkjær ved den grønlandske udstilling på Sophienholm i forbindelse med Godthåb-ugen i maj 1969. (Foto: Poul Dupont). *King Frederik IX and the then vice mayor Ole Harkjær at the Greenland exhibition, Sophienholm, May 1969.*

reret, vil vi medvirke til en fornuftig udnyttelse af den.«

Imidlertid kom udstillingsaktiviteten i 1970 omsider i fast gænge (jfr. udstillingslisten side 15-66). Den første udstilling, »150 års guldalder fra Statens Museum for Kunst«, sluttede mod forventning allerede med udgangen af september 1968, og i resten af året var der ingen udstilling. I 1969 vistest fire korte udstillinger, heraf en grønlandsk udstilling i forbindelse med »Godthåb-ugen« i maj 1969; men i 1970 var der udstillinger i de fleste af årets måneder. Dette år grundlagdes traditionen for Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling, som siden har været afholdt

hvert år. Det lokalhistoriske islæt viste sig med udstillingen »Dyrehaven i dansk malerkunst« i maj-juni; men navnlig udstillingerne »Gamle dage i Lyngby-Taarbæk kommune« og »De 9 møller« fra slutningen af november 1970 frem til udgangen af maj 1971 var med deres kombination af fotografier, malerier og genstande udtryk for museumstankerne.

Planerne om et lokalhistorisk museum på Sophienholm havde i 1969 givet sig udslag i et forberedende arbejde med folke-mindeforskeren Iørn Pjø som konsulent og med lokaler på 2.sal i bygningen. Navnet Byhistorisk Samling stammer herfra, og de daværende intentioner er udtrykt i artiklen »Mennesker og miljøer« i Lyngby-Bogen 1967-69. Imidlertid blev Byhistorisk Samling snart efter flyttet til nogle lokaler i det tidligere bibliotek på Rustenborgvej og senere til villaen Rustenborgvej 15A. Da Byhistorisk Samling i 1976 flyttede til Frieboeshvile, kom Paul Fennebergs indkøbte antikviteter i stedet til at møblere dette tidligere landsted, efter at de i en årrække havde stået på Sophienholms loft, og også malerierne og kobbertøjet fik senere hjemsted på Frieboeshvile.

Derimod sluttede den lokalhistoriske udvikling på Sophienholm med de nævnte udstillinger i 1970-71, og bortset fra udstillingen »Sophienholm - som det var engang« i august-september 1973 har lokalhistoriske indslag i Sophienholm-udstillingerne siden været ensbetydende med lokalhistorisk *kunst*. På denne måde fik lokalhistorien sit eget hus med Frieboeshvile, hvorimod Sophienholm helt og fuldt blev forbeholdt kunsten.

Benedicte Bojesen

Udstillingerne på Sophienholm

Sophienholm er i dag Lyngby-Taarbæk kommunes udstillingsbygning, hvor der arrangeres 4 - 5 store kunststillinger om året. At bygningen bliver brugt til netop kunstneriske formål kan tolkes som respekt for tidligere tiders kulturelle aktiviteter på stedet, jvf. ovenstående artikler om Constantin og Frederikke Bruns ejendom tilbage til overgangen fra 1700- til 1800-tallet. Frederikke, der var værtinde i en af datidens berømte saloner for den kunstneriske avantgarde, er stedets skytsånd.

Sådan har det været siden 1967, hvor dette dejlige sted trådte i karakter som Lyngby-Taarbæk Kommunes flagskib.

Publikum kan her få rekreative oplevelser i den store engelske park, der stort set er bevaret i sin oprindelige skikkelse fra begyndelsen af 1800-tallet, og hvor der sommeren igennem arrangeres friluftskoncerter og teater for børn og barnlige sjæle. De mere åndelige sysler i form af kunststillingerne kan opleves i hovedbygningen, der ligeledes er bevaret i sin oprindelige skikkelse, i hvert fald i sin ydre form. Og endelig er der indrettet et cafeteria i den ene af pavillonerne, hvor man kan få stillet sult og tørst.

Til at planlægge udstillingerne ansatte det daværende Sophienholmudvalget en kunstnerisk konsulent. I mange år

var det billedkunstneren, senere professor Stig Brøgger. I nogle år var det nuværende direktør for Kunstforeningen Gl. Strand, Helle Behrndt. Siden 1992 er det Sophienholms kunstneriske leder Benedicte Bojesen, som planlægger udstillingerne i samarbejde med bestyrelsen, som nu er Biblioteks- og Kulturudvalget. Til de enkelte udstillinger tilknyttes undertiden specialkonsulent.

Udstillingsbygningen er efter Kommunens overtagelse af ejendommen blevet restaureret og moderniseret et par gange. Først i 1965-67 og senest i 1994, hvor der bl. a. blev lagt nye gulve, installeret et helt nyt lysanlæg og satset på nye sikkerhedsforanstaltninger. Det der nu bl.a. mangler at blive gjort noget ved, for at gøre bygningen optimalt tilgængelig for alle slags gæster, er adgangsforholdene. Sophienholm er med restriktioner som fredet bygning ikke særlig handicapvenlig. Der er mange trapper og ingen elevator. Måske kan der gøres noget ved dette med tiden.

Udstillingsvirksomheden fylder midterbygningens etager og den østlige pavillon, hvorimod kælderens under midterbygningen og den vestlige pavillon bruges af Sophienholms restauratør. Selve udstillingslokalerne består af den høje stueetage i midterbygningen, mezzaninen (1.sal i den østlige pavillon) og

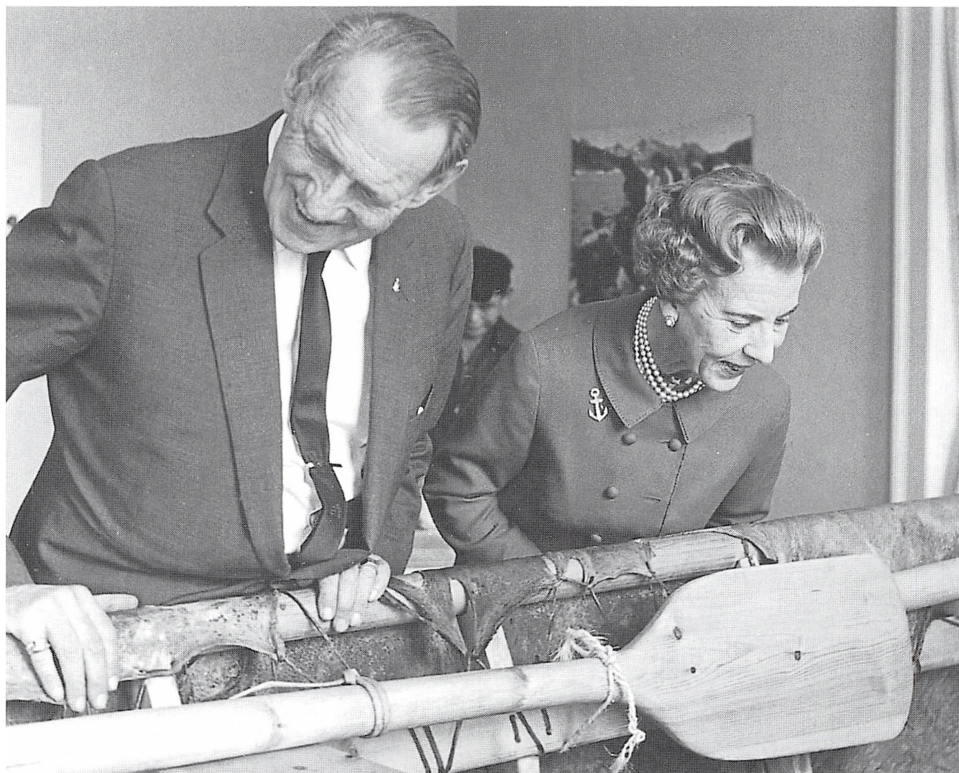
Benedicte Bojesen, f. 1946, udstillingsleder på Sophienholm.

1.sal i midterbygningen - i alt ca. 500 m2. Stueetagen i den østlige pavillon er magasin for udstillingen. Og på 2.salen (i »tårnet«) er der kontor.

Undertiden kan udstillingerne øges med arealet på loftet i staldbygningen, som blev klargjort ved moderniseringen i 1994. Ved samme lejlighed blev et særligt rum indrettet til at huse »Cobra-loftet«, et af Sophienholms klenodier. I dette rum har Lyngby Kunstforening fået mulighed for at arrangere små udstillinger af kortere varighed.

Lyngby Kunstforening arrangerer desuden hvert år på Sophienholm en udstilling af en måneds varighed: »Septemberudstillingen«. Det er udstillinger af samtidskunst, og er en tradition tilbage fra Borgmester Fennebergs tid, da han var formand for kunstforeningen, og primus motor i købet af Sophienholm.

Sophienholm har status af kunsthøi, i modsætning til et museum, idet et museum altid har en fast samling, der kan/skal bruges som udgangspunkt for

Hvad publikum ikke ser... Dronning Ingrid's grønlandske konebåd ankommer fra Handels- og Søfartsmuseet og anbringes på den grønlandske udstilling i Godthåb-ugen i maj 1969. Den unge flyttemand, der dirigerer på det øverste billede er senere direktør Vagn Andersen, Lyngby Turistfart.

Byhistorisk Samling

Queen Ingrid's umiak arriving at the Greenland exhibition, May 1969.

Side 146: Kong Frederik den Niende og Dronning Ingrid besøger udstillingen.

(Foto: Poul Dupont).

Page 146: King Frederik IX and Queen Ingrid visiting the exhibition.

kortere eller længere udstillinger. En kunsthøjskole har ikke nogen fast samling, men arrangerer konstant udstillinger. Der findes p.t. 8 institutioner med denne status: Sophienholm, Gl. Holtegaard, Kunstforeningen Gl. Strand, Charlottenborg, Nikolaj Kirke, Brandts Klædefabrik i Odense, Kunst-Centret Silkeborg Bad, og Brænderigården i Viborg.

Selv om Sophienholm ikke har en fast museumssamling, skal det dog nævnes at Lyngby-Taarbæk Kommune

har en stor kunstsamling, der godt kan betragtes som Sophienholms »bagland«. Denne samling bliver benyttet af museer m. fl. til udlån til udstillinger. Endvidere findes der i Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstbibliotek en over 3.000 stk. stor grafiksamling, som ligeledes er til udlån.

Sophienholm har en udstillingspolitik, der går ud på at sætte fokus på relevante temaer, at vise udstillinger med markante kunstnere, samt arrangere aktuelle kunsthistoriske udstillinger.

På en hverdag har man mulighed for at opleve landskabelig stilhed på Sophienholm, hvor man kan føle sig hensat til guldalderetiden. Det Grønne Område

On an ordinary day you can enjoy the peaceful atmosphere and feel the touch of history.

På en sommersøndag med godt vejr er parken myldrende fuld. her ved en operakonzert i 1990'erne.

Det Grønne Område

The audience at a summer Sunday concert.

Hovedvægten ligger på danske forhold, men også europæiske, fortrinsvis nordiske, relationer indgår i planlægningen. Der satses på høj kvalitet, aktualitet og også alsidighed. Med andre ord: både det brede og det smalle publikum skal tilgodeses, uden at det går ud over kvaliteten. Og kunsten skal formidles, så publikum får en oplevelse i overensstemmelse med den tid vi lever i.

Der er stor interesse for at besøge Sophienholm. Udstillingerne har de senere år haft et gennemsnitligt besøgstal på mellem 50 - 60.000 om året. Det er mange mennesker, der således i færdes i Frederikke Bruns tidligere saloner. Så mange havde hun nok trods alt ikke kunnet byde på tevand dengang. Men hun havde vel i sin egenskab af en af datidens store kulturformidlere sat pris på at vide, at hendes hus stadig bliver brugt i kulturelt øjemed, selv om der er gået et par hundrede år siden hun selv

færdedes her. Det var selvfølgelig et andet publikum hun havde, men mon ikke hun også havde sat pris på at kunsten i demokratiseringens navn nu virkelig er kommet »ud til folket«. Folket sætter i hvert fald pris på det.

Man kan gå i kølende skygger og lytte til musik på sin walkman. Eller man støder ind i et jazz-orkester på scenen midt i hjertedammen. Man kan ase sig op ad trappen til Norske-huset og forestille sig, man sidder på fjeldet og ser ud på en bjergsø. Man kan se Ida Brun eller en anden optræde med dans i parken. Inde i huset kan man høre en digter deklamere, eller opleve maleren, der svinger sin pensel. - Kort sagt: Man kan sagtens opleve et pust af Guldalderens ånd, hvis man vil det. Men den moderne tid fornægter sig ikke på Sophienholm. Selv om Guldalderen som sådan er blevet moderne.

Af de mange, mange udstillinger, der

Maleren Carl-Henning Pedersen i sin udstilling i 1970.
The artist Carl-Henning Pedersen at his painting exhibition.

(Foto: Irving).

har været arrangeret her gennem mere end 30 år, ser en liste med den største publikumstilstrømning sådan ud i numerisk rækkefølge: »Niels Strøbek«, »Kurt Trampedach«, »Kunst eller fidus«, »Fynbomalernes Blomster«, »Dansk sommer gennem 200 år«, »Bjørn Wiinblad«, »Niels Larsen Stevns«, »Den danske Have«, »Anna Ancher - Astrid Noack«, »Form og Funktion - nordisk brugskunst«, »Robert Storm Petersen«, »Dansk Design

aktuelt«, »Sigurd Swane«, »Dansk Keramik«, »Vinter i Danmark«, »Ejler Bille«, »Papirklip og kniplinger« (Sonia Brandes), »Arne Haugen Sørensen«, »Döderhultarn og Sven Ljungberg« - blot for herfra at henvise til den samlede udstillingsliste, hvoraf man kan danne sig et indtryk af mangfoldigheden:

Udstillinger på Sophienholm 1967-2001

150 års guldalder fra Statens Museum for Kunst (maleri)

12.5.1967 - 31.9.1968

Statens Kunstfonds indkøb

9.1.1969 - 2.2.1969

Emile Bernard (maleri)

15.2.1969 - 13.4.1969

Godthåb-ugen

5.5.1969 - 11.5.1969

(forlænget til 18.5.1969)

Sommerudstillingen

14.6.1969 - 30.9.1969

Unge plakater samt Cirkusplakater

12.12.1969 - 31.1.1970

Bo Boustedt - At leve med skulptur

13.2.1970 - 31.3.1970

Dyrehaven i Dansk malerkunst

2.5.1970 - 3.6.1970

Kinafarer - Porcelæn

9.6.1970 - 5.7.1970

Carl-Henning Pedersen (maleri)

11.7.1970 - 26.8.1970

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling

12.9.1970 - 18.10.1970

Gamle dage i Lyngby-Taarbæk kommune

(maleri, grafik, foto)

25.11.1970 - 14.3.1971

De 9 møller (langs Mølleåen)

(maleri, grafik, foto)

26.3.1971 - 31.5.1971

International Billedkunst -

Hans de Jong's samling

13.6.1971 - 1.8.1971

Natur - Naturfredning -

Naturfredningsår (foto)

10.8.1971 - 29.8.1971

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling

4.9.1971 - 26.9.1971

Belgiske Surrealister (maleri)

7.10.1971 - 21.11.1971

»Præsentation« Nordiske kunstprofessorer

(maleri, grafik)

1.12.1971 - 23.1.1972

Lyngby-Taarbæk kommunes maleriudstilling

11.3.1972 - 30.4.1972

Lars Bo - grafik fra 1959 - 1972

4.5.1972 - 22.5.1972

Glimt fra Kommunens arbejdsmark (foto)

7.6.1972 - 27.8.1972

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling

2.9.1972 - 24.9.1972

Tajiri (skulptur)

3.10.1972 - 22.10.1972

Heerup på Sophienholm (maleri, skulptur)

3.11.1972 - 3.12.1972

Döderhultarn og Engström

(skulptur - tegning)

16.12.1972 - 14.1.1973

Dotremont og venner fra Cobra

20.1.1973 - 28.2.1973

Lyngby Kunstforenings udstilling.

Aksel Jørgensen - efterladte arbejder

17.3.1973- 9.4.1973

1. maj plakater fra hele verden

1.5.1973 - 20.5.1973

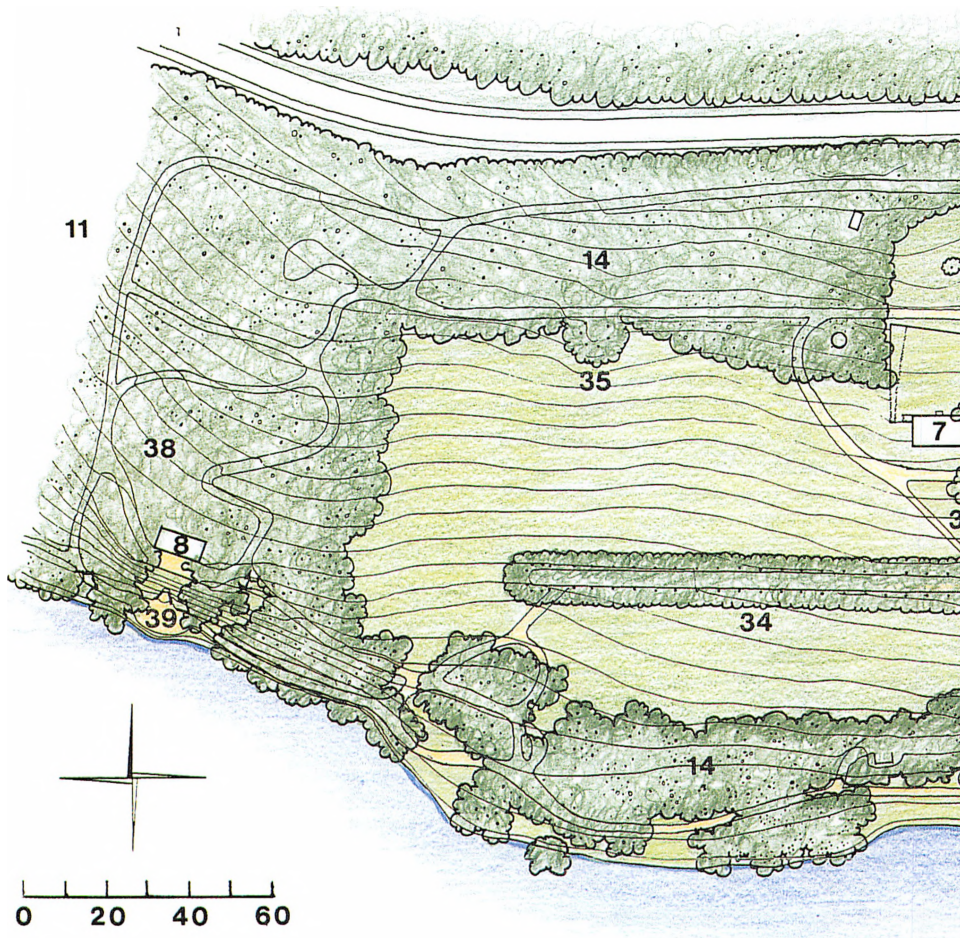
Polsk grafik i dag

24.5.1973 - 5.6.1973

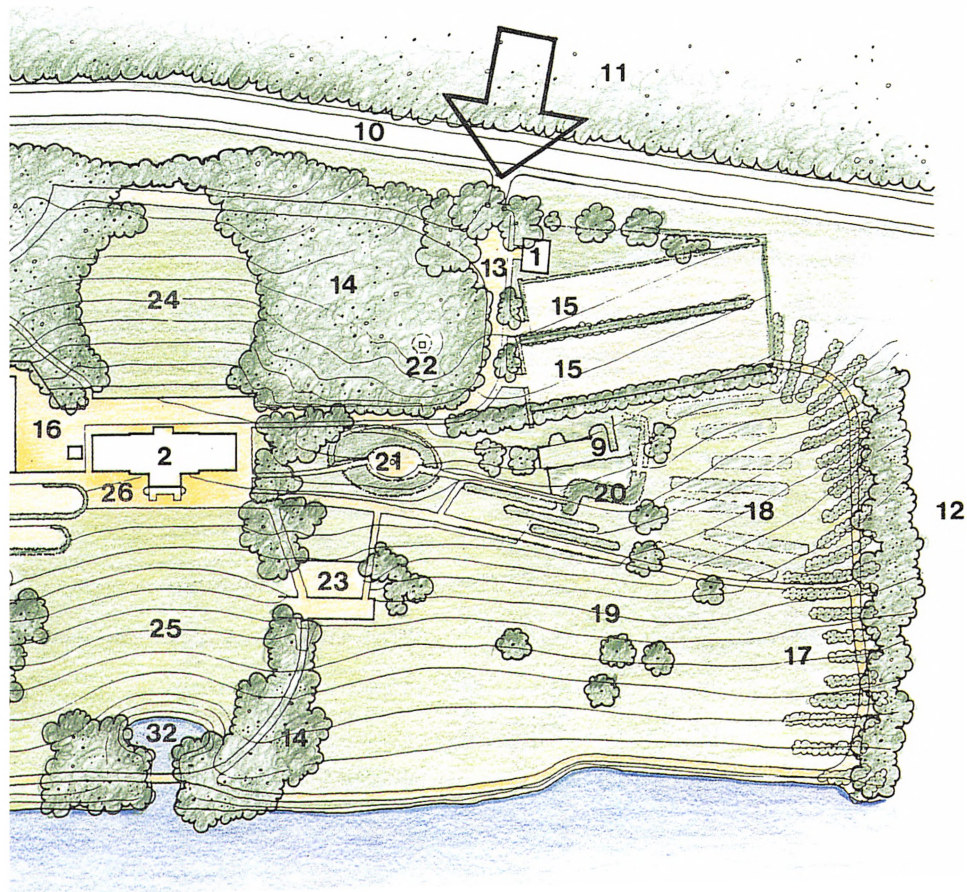
Robert Jacobsen's samling af Afrikansk

kunst (udlånt af Gladsaxe kommune)

9.6.1973 - 31.7.1973

1. Portnerbolig <i>Porter's lodge</i> 2. Hovedbygning opført 1769, <i>Main building</i> ombygget 1800-05, restaureret 1965 og 1994 3. Stald - nu Cobraloftet og lokalet Over Stalden til arrangementer, koncerter m.m. <i>Stable (the Cobra Ceiling, lecture room)</i> 4. Drivhus med prydblister <i>Hothouse (also 5-6)</i> 5. Drivhus med vindruer og fersken 6. Drivhus for formering og vinteropbevaring 7. Tidligere Gartnerbolig <i>Former gardener's house</i> 8. Det Norske Hus <i>The Norwegian House</i> 9. Skulpturhave <i>Sculptures</i>	10. Nybrovej <i>Road</i> 11. Frederiksdal Storskov <i>Forest</i> 12. Christianelyst 13. Indkørsel til Sophienholm <i>Entrance</i> 14. Bøgskov <i>Forest</i> 15. Parkeringsplads <i>Parking ground</i> 16. Gårdsplads med den oprindelige lokumsbygning <i>Courtyard with privy</i> 17. Hasselplantninger <i>Hazel</i> 18. Staudebede <i>Flower garden of perennials</i> 19. Græsplæne med runde staudebede <i>Lawn</i> 20. Løvgang af klippet blodbøg <i>Copper beech hedge</i>

21. Takssneglen - udkgisplads. *Hedge of yew*
 22. Sneglehøj med monument over familien Brun
Monument of the Brun family
 23. Terrasse *Terrace (also 26-28)*
 24. Haverum nord for bygningen *Lawns*
 25. Haverum syd for bygningen *Lawns*
 26. Terrasse
 27. Terrasse anlagt 1967
 28. Dahliahaven
 29. Gruppe af tulipantræer *Tulip trees*
 30. Kilde med bronzerelief *Spring*

31. Grotte med dryppende vand og et lille bassin
Cave
 32. Den hjerteformede havn *Harbour*
 33. Anløbsbro for Baadarten *Landing stage*
 34. Pymonteralleen fra ca. 1780 *The Pymont Alley*
 35. Lindchøj *Circle of lime trees*
 36. Ægte kastanie *Sweet chestnut*
 37. Legeplads fra Aller-familiens tid *Old playground*
 38. Plantning af Normannsgran *Spruce*
 39. »Eremitagen og bjergbestigersken« *»The Hermitage and the Female Mountaineer«*

Kronprinsesse Margrethe på besøg i maleriudstillingen »Belgiske surrealistere« i 1971. Til venstre den belgiske kulturattaché Francis de Lulle. (Foto: Irving).

Crown Princess Margrethe visiting the exhibition of paintings »Belgian Surrealists«.

Sophienholm - som det var engang
(maleri, tegning, inventar, objekter)
11.8.1973 - 23.9.1973

La jeune Sculpture
29.9.1973 - 11.11.1973

Lyngby Kunstforenings Septemnerudstilling
17.11.1973 - 9.12.1973

Jul i gamle dage
15.12.1973 - 27.1.1974

Robert Storm Petersen (tegning, maleri)
7.4.1974 - 25.8.1974

Poul Henningsen (tekst, film, foto m.v.)
10.9.1974 - 7.11.1974

Lyngby Kunstforenings Septemnerudstilling
9.11.1974 - 1.12.1974

Legetøj fra gamle dage
14.12.1974 - 31.3.1975

Lyngby-Taarbæk kommune i fritiden
19.4.1975 - 1.6.1975

Karl Larsen (maleri)
14.6.1975 - 7.9.1975

Cyklen (maleri, foto)
20.9.1975 - 26.10.1975

Anna Ancher - Astrid Noack
(maleri - skulptur)
8.11.1975 - 29.2.1976

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
13.3.1976 - 28.3.1976

Albert Mertz (maleri, tegning, installation)
10.4.1976 - 7.6.1976

Kunst fra Himalaya
19.6.1976 - 29.8.1976

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
8.9.1976 - 26.9.1976

Anna Klindt Sørensen (maleri)
9.10.1976 - 28.11.1976

Samlere på Sophienholm
11.12.1976 - 13.3.1977

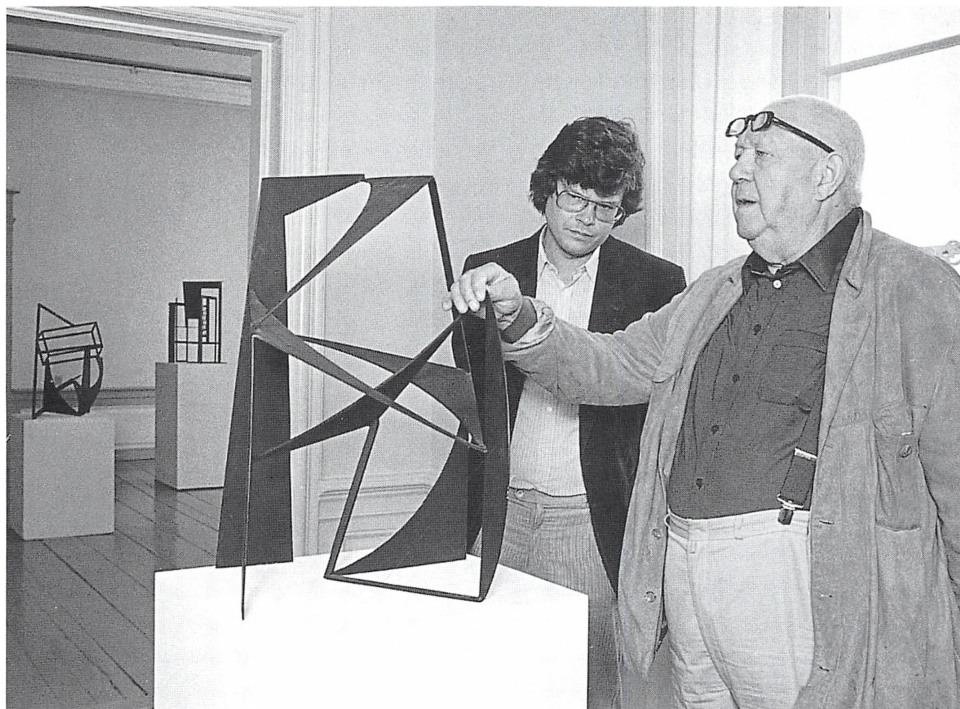
Aagaard Andersen
(maleri, skulptur, installation)
26.3.1977 - 30.5.1977

Havekunst (tegning, grafik, foto)
11.6.1977 - 18.9.1977

Danmarksbilleder
(landskabsmaleri fra Guldalder til i dag)
12.11.1977 - 19.2.1978

Olivia Holm-Møller (maleri)
4.3.1978 - 21.5.1978

11 unge kvindelige kunstnere
(blandede teknikker)
3.6.1978 - 3.9.1978

Billedhuggeren Robert Jacobsen på sin skulpturudstilling i 1982. Til venstre daværende vicestadsbibliotekar Lars Munkøe. (Foto: Irving).
Det Grønne Område

The sculptor Robert Jacobsen (to the right) at his exhibition.

Cobraloftet

Loftet i et rum i staldbygningen på Sophienholm stammer fra Kunstakademiets weekendhytte i Bregnerød. Det blev i 1969 købet af daværende borgmester i Lyngby-Taarbæk Kommune Paul Fenneberg og efter restaurering opsat i staldbygningen. Loftet har kunsthistorisk interesse, fordi dets felter er malet af kunstnere fra den nu så berømte COBRA-gruppe. Udsmykningen var led i kunstnergruppens første store fælles indsats, som havde til formål at udsmykke væg og loft i Bregnerød-hyten. Udsmykningen blev gennemført i 1949, men desværre er vægmalerierne gået tabt og kun loftet kan fortælle om kunstnernes billedmæssige ideer og forsøg på et kollektivt samarbejde.

Kunstnere, som arbejdede i hytten, leverede hver sit bidrag i form af et eller flere malede felter. Jorn, som var igangsætterten, malede et maskebillede, Carl-Henning Pedersen tegnede et billeddigt og de andre danske og de svenske kunstnere malede hver et eller flere felter. Frigørelse og spontanitet var et par af nøgleordene i Cobrabevægelsen, og man ser, hvordan barnekunsten og den primitive folkekunst har været en inspirationskilde. Billederne er ikke malet efter en fastlagt plan, men hver kunstner har forsøgt at udtrykke noget personligt i et abstrakt ekspressionistisk billedprog. De er gået helt uhøjtideligt til værks, de har moret sig, de har improviseret og de har følt sig glade og opstemte i kammeratskabet og den fælles opgave.

Cobraloftet er en god introduktion til efterkrigstidens danske maleri. I Cobrakunsten udfolder fantasien sig uden hensyn til akademiske og æstetiske love, og den er nu almindelig anerkendt, også i udlandet, som en betydningsfuld bevægelse i den moderne billedkunst.

Erik Andreasen

Anders Österlin: 1-5 og 15. C. O. Hultén: 6 og 11. Vibeke Alfelt: 7. Alfred Lilliendahl: 8 og 10 (undtagen hovedet på nr. 8, hvis kunstner ikke er identificeret). Erling Jørgensen: 9 og 16. Asger Jorn: 12. Carl-Henning Pedersen: 13. Mogens Balle: 17.

The Cobra Ceiling at Sophienholm originates from a holiday cottage decorated by the COBRA-group artists in 1949.

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
9.9.1978 - 1.10.1978

Fotografi som kunst - kunst som fotografi
14.10.1978 - 21.1.1979

Børnenes billeder
(dokumentation, installation)
3.2.1979 - 22.4.1979

Akademiet og de skønne kunster
(maleri, skulptur, arkitektur)
5.5.1979 - 2.9.1979

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
12.9.1979 - 30.9.1979

Poul Gernes - retrospektiv
(maleri, installation)
13.10.1979 - 20.1.1980

Form og funktion -
nordisk brugskunst 1930 - 80
2.2.1980 - 26.5.1980

Sonja Ferlov Mancoba og
Alberto Giacometti (skulptur)
14.6.1980 - 31.8.1980

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
11.9.1980 - 28.9.1980

Enten - Eller (9 heroiske værker: N. A.
Abildgaard, Vilh.Hammershøi, Niels Hansen
Jacobsen, Wilh.Freddie, J. F. Willumsen, As-
trid Noack, Asger Jorn, Johannes Wiedewelt,
Kr. Zahrtmann)
11.10.1980 - 25.1.1981

Dansk film
14.2.1981 - 8.6.1981

Fra maleriudstillingen »Vinter i Danmark« 1995.
View from the exhibition »Winter in Denmark«.

(Foto: Leif Bolding).

Fra Kurt Trampedachs udstilling i efteråret 2001.
From Kurt Trampedach's exhibition.

(Foto: Leif Bolding).

Danske bladtegnere
 19.6.1981 - 30.8.1981

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
 5.9.1981 - 27.9.1981

Paul Gadegaard - retrospektiv
 (maleri, grafik, objekt)
 10.10.1981 - 24.1.1982

Bybilledet (maleri, fotografi)
 13.2.1982 - 31.5.1982

Robert Jacobsen (skulptur)
 12.6.1982 - 29.8.1982

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
 3.9.1982 - 26.9.1982

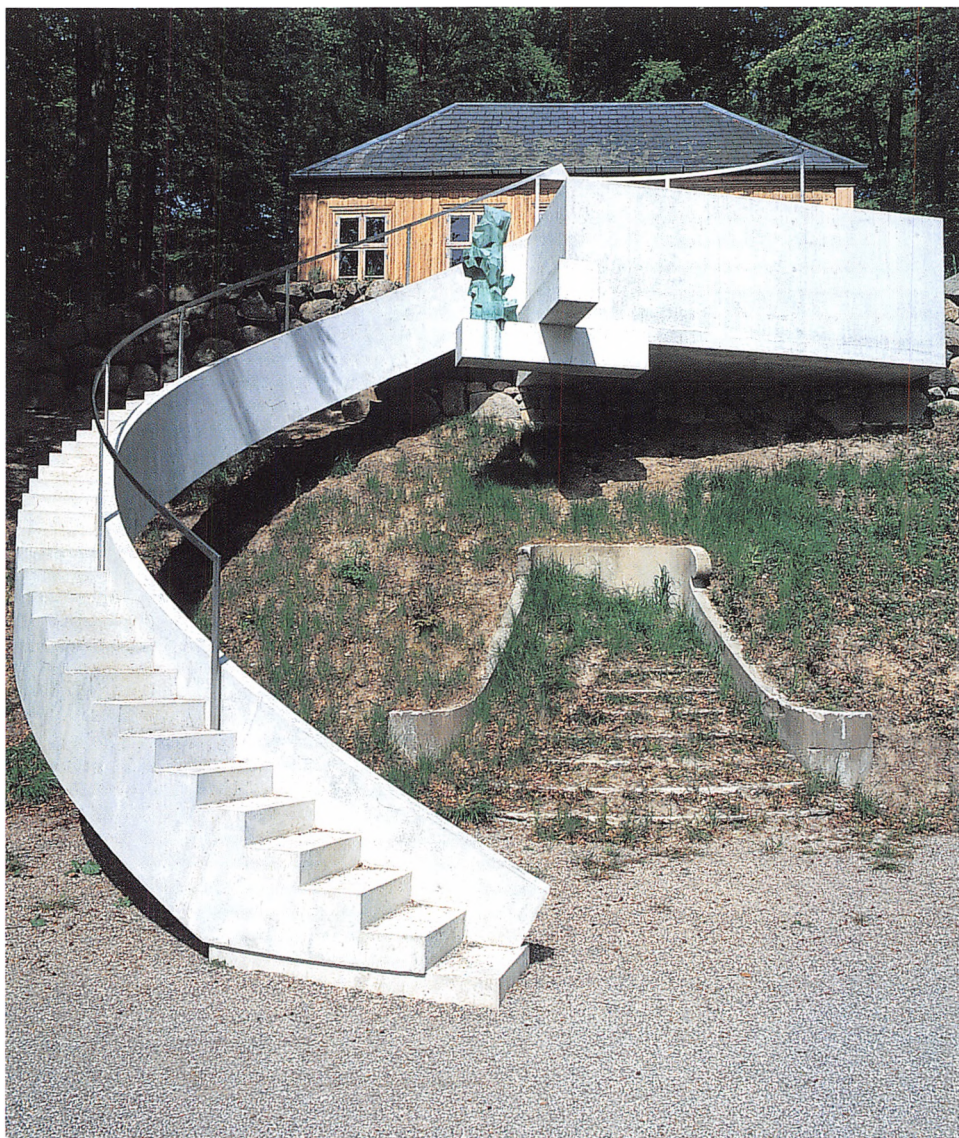
Kunst eller fidus (maleri)
 15.10.1982 - 23.1.1983

Grafik fra Kunstbiblioteket
 12.2.1983 - 10.4.1983

Bevar for fremtiden
 (maleri, fotodokumentation)
 29.4.1983 - 28.2.1983

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
 3.9.1983 - 26.9.1983

Sven Havsteen-Mikkelsen -
 en nordisk kunstner (maleri, tegning)
 15.10.1983 - 22.1.1984

Kunstværket »Eremitagen og bjergbestigersken« med de gamle haveelementer Norske Hus og Carl Aillers fotograferingstrappe. (Foto: Leif Bolding).

The work of art "The Hermitage and the Female Mountaineer" executed by Hein Heinsen and Erik Reitzel 1993. Above, the Norwegian House, and below, the staircase intended for photography.

Eremitagen og bjergbestigersken

Statens Kunstfond skænkede i 1993 dette kunstværk til Lyngby-Taarbæk Kommune. I kunstværket indgår skulptur, havekunst, arkitektur, møbelkunst, litteratur, historie og filosofi. Tilsammen et stykke kulturel og minimalistisk æstetik, som her mødes med naturen og sætter fantasien i svingninger. Monumentet er udarbejdet af billedhuggeren Hein Heinsen og professor ved Kunstakademiet Erik Reitzel.

Grundlæggelsen

Fundamentet under Norske Hus er udgangspunkt for kunstværket. Et fundament støbt i lys beton i samme mål som fundamentet under Norske Hus danner et voldsomt klippefremspring. Længderetningen vender mod nord og Norge.

Læsningen.

Inde i Norske Hus er stillet en væg placeret over fundamentets nordvestlige hjørne. På hjørnet over for det nordøstlige står en kopi af arkitekten Gerrit Rietvelds berliner stol fra 1923. Stolen er asymmetrisk og gør derved siddestedet til et usikkert sted. Væggene er malet i stolens lysegrå toner.

Bjergbestigersken

Statuen er en krop som søger at rejse sig. Men tynges af omgivelserne, som er indfoldet i den. I modsætning til andre skulpturer står statuen ikke på soklen, men under den. Det er en usikker form på et usikkert sted.

Opstigning og nedstigning

Trappen beskriver en halvcirkel, hvis centrum er forskudt i forhold til statuen. Ved op- og nedstigning kan statuen ses i mange vinkler. Forholdet mellem statuens udsigt og beskuerens forskydes både horisontalt og vertikalt. Trappen er en del af kunstværket, som også forholder sig til den gamle fotograferingstrappe.

En Skillelinie.

Gelænderet danner en selvstændig figur, følger trappens inderside og løber ud på frem-springet i en bue.

Linien

Landskabsarkitekt Torben Schønherr har udformet den lange linie af muld, græs og ved-bend, der forbinder sig med projektet ved Norske Hus. Linien bevæger sig fra et ikke defineret punkt i søen, gennem skulpturområdet ved Norske Hus og videre gennem skoven over grøningen til Sophienholms drivhuse. Linien er ikke en akse, den krummer, kobler sig ikke på nogen eksisterende bevægelse i haven, den er en del af kunstværket. Linien som et udstrakt stykke tid, der hvis den blev videreført ville møde sig selv og beskrive evigheden.

Hein Heinsen

Jens Adolf Jerichau (maleri)
11.2.1984 - 6.5.1984

Sigurd Swane (maleri)
26.5.1984 - 26.8.1984

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
7.9.1984 - 7.10.1984

Spejl og Labyrinth (maleri, foto m.v.)
27.10.1984 - 10.2.1985

Hein Heinsen (skulptur, installation)
2.3.1985 - 27.5.1985

Jais Nielsen (maleri)
12.6.1985 - 25.8.1985

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
31.8.1985 - 29.9.1985

Lyngby Kunstforenings skulpturudstilling i
parken
13.9.1985 - 6.10.1985

Johannes Wiedewelt (maleri, skulptur)
19.10.1985 - 26.1.1986

Scandinavian Cup (kunsthåndværk)
15.2.1986 - 19.5.1986

Vilhelm Bjerke Petersen (maleri)
14.6.1986 - 24.8.1986

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
29.8.1986 - 28.9.1986

Stig Brøgger - udvalgte værker
(maleri, skulptur, installation)
18.10.1986 - 8.3.1987

Handelsbankens kunstindkøb 1986
4.4.1987 - 3.5.1987

Skulpturens tid
(Henrik B. Andersen, Ole Broager, Lone
Høyer Hansen, Marianne Hesselbjerg, Søren
Jensen, Pontus Kjerrman, Kirsten Langkilde,
Kristian Dahlgård Larsen, Christian Lem-
mertz, Øyvind Nygård, Morten Stræde, Mi-
kael Thejl, Elisabeth Toubro, Karin Wester-
lund)
23.5.1987 - 23.8.1987

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
27.8.1987 - 27.9.1987

Natur - 6 yngre finske kunstnere
(Martti Aihla, Kari Cavén, Jussi Kivi,
Marika Mäkela, Silja Rantanen, Johan Scott)
21.10.1987 - 10.1.1988

Georg Jacobsen (maleri, tegning)
6.2.1988 - 24.4.1988

Per Kirkeby - Tavler, tegninger og skulpturer
21.5.1988 - 4.9.1988

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
10.9.1988 - 5.10.1988

Albert Gottschalk (maleri)
15.10.1988 - 15.1.1989

Torben Ebbesen - Rum efter rum (skulptur)
4.2.1989 - 2.4.1989

Linie, form og farve - Erik Andreasens pri-
vatsamling (maleri, skulptur)
8.4.1989 - 7.5.1989

Ikke kun alt - en sceneåbning af Kirsten Jus-
tesen (tegning, scenografi, objekter,
27.5.1989 - 3.9.1989

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
9.9.1989 - 15.10.1989

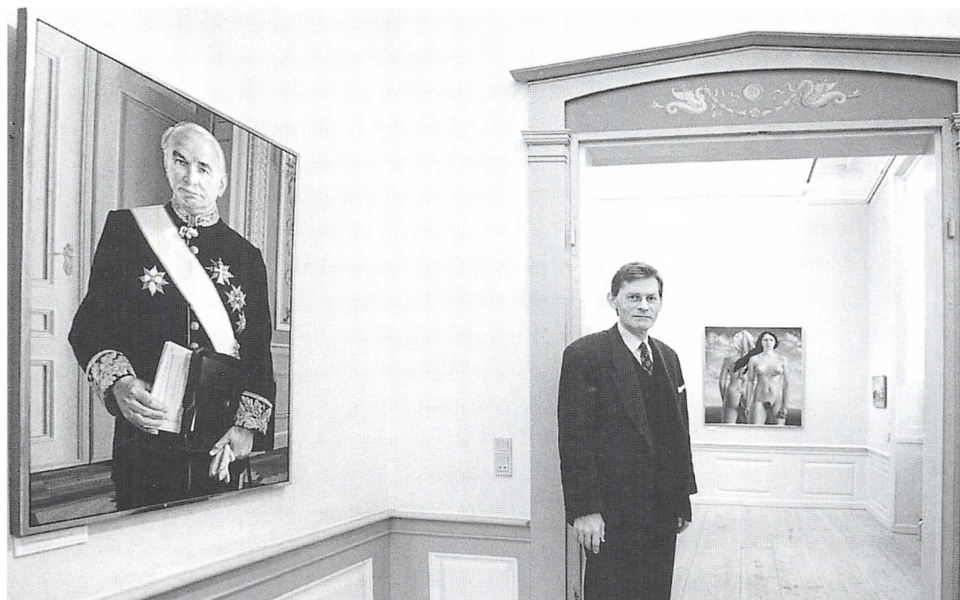
Erik Stæhr-Nielsen (maleri).
Vægudsmykning af Poul Gernes
4.11.1989 - 14.1.1990

Ejler Bille (maleri og grafik)
27.1.1990 - 25.3.1990

Aage Sikker Hansen (tegning, grafik, maleri)
7.4.1990 - 10.6.1990

Milano - New Delhi - København (design,
mode)
30.6.1990 - 26.8.1990

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
1.9.1990 - 30.9.1990

Maleren Niels Strøbek i sin retrospektive udstilling 1997. (Foto: Irving).
The painter Niels Strøbek at his exhibition.

Det Grønne Område

New York - fotografi 1890 - 1990
 (Jacob Riis, Gregers Nielsen, Krass Clement)
 13.10.1990 - 13.1.1991

Robert Jacobsen - Ny glaskunst i
 samarbejde med Per Steen Hebsgaard
 23.2.1991 - 5.5.1991

Efter naturen. Maja Lisa Engelhardt, Anders
 Brasch og Johannes Larsen (maleri, skulptur,
 tegning)
 18.5.1991 - 18.8.1991

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
 14.9.1991 - 20.10.1991

Kunst, Samlinger og Sammenhænge
 9.11.1991 - 2.2.1992

Albert Mertz (maleri, tegning, objekter)
 15.2.1992 - 3.5.1992

Dansk sommer gennem 200 år (maleri)
 23.5.1992 - 23.8.1992

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
 5.6.1992 - 4.10.1992

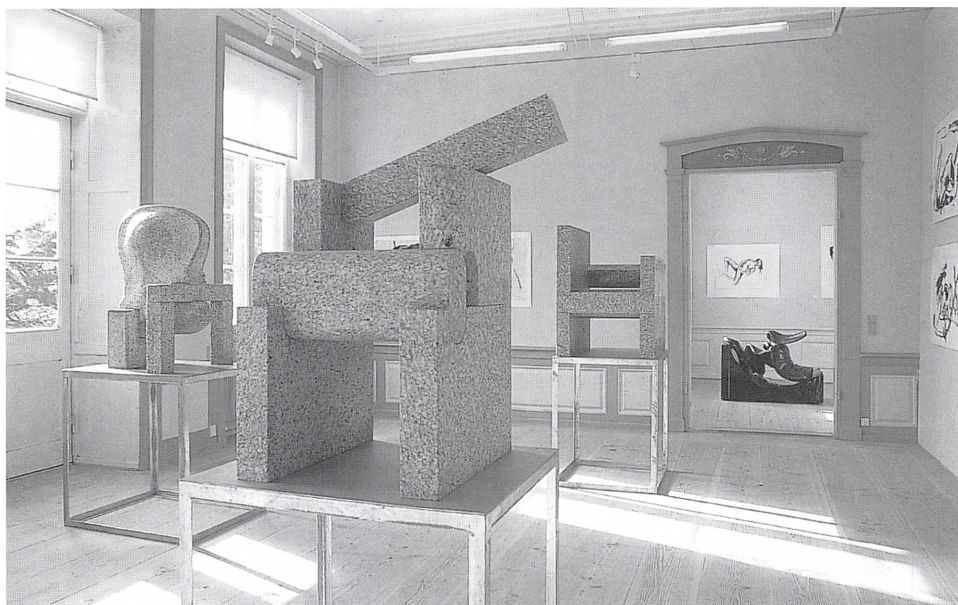
Lauritz Hartz (maleri)
 24.10.1992 - 31.1.1993

Keramikeren Alev Siesbye og maleren Jørn
 Larsen
 20.2.1993 - 2.5.1993

Peter Brandes - grafik og keramik
 15.5.1993 - 15.8.1993

Sophienholm renoveres
 15.8.1993 - 11.6.1994

Niels Larsen Stevns (maleri)
 11.6.1994 - 21.8.1994

Fra Jørgen Haugen Sørensen's skulpturudstilling i 2000.
From Jørgen Haugen Sørensen's exhibition of sculptures.

(Foto: Heine Pedersen).

Willy Ørskov (skulptur)

10.9.1994 - 20.11.1994

Besøg fra Esbjerg kunstmuseum

(maleri og skulptur)

10.12.1994 - 18.2.1995

Dansk Design Aktuelt

11.3.1995 - 21.5.1995

Arne Haugen Sørensen (maleri)

3.6.1995 - 27.8.1995

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling

1.9.1995 - 30.9.1995

Vinter i Danmark

(maleri gennem mere end et århundrede)

14.10.1995 - 30.12.1995

Royal Copenhagen - Kunst og Industri

13.1.1996 - 17.3.1996

Selidentifikation - Skt. Petersborg på

Sophienholm (maleri og skulptur)

30.3.1996 - 27.5.1996

Dansk-franske kunstforbindelser i det

XX århundrede (maleri)

29.6.1996 - 22.9.1996

Udsigter - et bud på fremtiden (Thomas

Bang, Viera Collaro, Torben Ebbesen, Thor-

bjørn Lausten, Margrete Sørensen)

12.10.1996 - 29.12.1996

Niels Strøbek - retrospektiv (maleri)

15.2.1997 - 27.4.1997

Den danske have

(maleri fra Guldalder til nu)

17.5.1997 - 3.8.1997

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling

9.8.1997 - 7.9.1997

Dansk Keramik 1850 - 1997
20.9.1997-14.12.1997

»Arabesque« Sonia Brandes -papirklip, og
kniplinger fra Tønder Museum
17.1.1998 - 13.4.1998

Fotografi & Skulptur: fotografen Kirsten
Klein og billedhuggeren Erik Heide
8.5.1998 - 26.7.1998

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling.
7.8.1998 - 6.9.1998

Poul S. Christiansen (maleri)
19.9.1998 - 8.11.1998

Carnegie Art Award 1998 (nordisk)
15.11.1998 - 29.11.1998

Bjørn Wiinblad 80 år (maleri og keramik)
13.12.1998 - 28.2.1999

Kain Tapper (billedhugger - Finland)
13.3.1999 - 9.5.1999

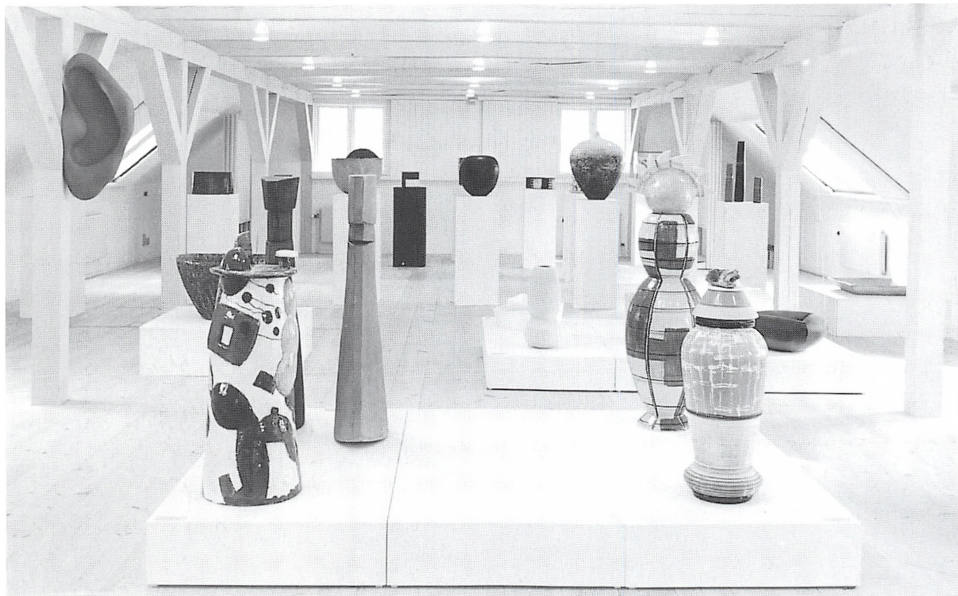
Hanne Varming - skulptur/Aksel Jensen
maleri
22.5.1999 - 8.8.1999

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
21.8.1999 - 19.9.1999

Döderhultarn og Sven Ljungberg
(træskulptur, grafik og maleri - Sverige)
9.10.1999 - 5.12.1999

Carnegie Art Award 1999 (nordisk)
12.12.1999 - 9.1.2000

Fynbomalernes blomster (maleri)
29.1.2000 - 24.4.2000

Udstillingen »Dansk keramik 1850-1997« i 1997 fyldte godt på Sophienholm, således at både gårdspladsen og det nyindrettede lokale »Over Stalden« måtte tages i brug. (Foto: Leif Bolding).

Part of the exhibition »Danish pottery 1850-1997« was shown in the courtyard, and in the newly established room on the 1st floor of the stable.

Ole Sparring »Vincent møder de 3 små
mænd« (tegning, maleri og objekter)
13.5.2000 - 23.7.2000

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
5.8.2000 - 10.9.2000

Jørgen Haugen Sørensen (skulptur)
23.9.2000 - 12.11.2000

Jane Muus (tegning og grafik)
25.11.2000 - 20.1.2001

Carnegie Art Award 2001 (nordisk)
25.1.2001 - 14.2.2001

»Passionstøner«. Religiøse temaer i nordisk
billedkunst (maleri, skulptur)
3.3.2001 - 21.4.2001

Per Arnoldi.
»uOrden« (maleri, keramik og objekter)
27.4. 2001 - 17.6.2001

Kurt Trampedach (maleri, skulptur, tegning)
23.6.2001 - 2.9.2001

Lyngby Kunstforenings Septemberudstilling
8.9.2001 - 6.10.2001

Ib Spang Olsen (tegning, grafik)
13.10.2001 -30.12.2001

Kunstnerne Bjørn Wiinblad og Ib Spang Olsen, samtidige på Kunstakademiet, ved åbningen af sidstnævntes udstilling den 12. 10. 2001. (Foto: Hasse Ferrold).

The artists Bjørn Wiinblad and Ib Spang Olsen, once fellow students at the Royal Academy of Art, at the opening of Spang Olsen's exhibition 2001.

Summaries

Translated by Mette Marie Rude, BA

Page 5-16. Jeppe Tønsberg: *The first owner of Sophienholm, and some of its later owners* - The country estate area situated on the north side of the Bagsværd Sø is parceled out from the Frederiksdal manor in the 1700s. It was here, in 1769, that Theodor Holmskjold, director-in-chief of the Danish Postal Services, built Sophienholm, named after his wife Sophie, née Schrødersee (p. 6). The original country house included the ground floor and the basement of the central section in the present building, equipped with a steep roof. Later, probably before 1783, the house was expanded by two extensions without a basement, but with a mansard roof (p. 8).

Originally, Theodor Holmskjold was a doctor and a botanist, but he began an administrative career in 1767. Besides being the Postal Services' Director, he was also the managing director of the Royal Copenhagen Porcelain Manufactory, today Royal Scandinavia, as well as Lord Chamberlain of the Household for the Queen Dowager Juliane Marie's Court. However, he continued to pursue his botanical interests and was working on a magnificent illustrated edition about Danish mushrooms, which was published after his death in 1795 (p. 10). In 1783 he built a larger country house, Aldershvile (which means "to rest at an old age"), and sold in 1790 Sophienholm to the large-

scale merchant Constantin Brun, who was then its owner until 1836.

Over the next period of time Sophienholm was owned by Ph. Jul Knudsen, Siegfried Raben, Claus Moltzen and then, Rogert Fønss. From 1883 to 1963 it belonged to Carl Aller and his family. He was the founder of the Danish magazine company, Aller Press.

Since 1963 Sophienholm has been owned by the municipality of Lyngby-Taarbæk and functions as an art hall whose exhibitions are of national renown.

Page 17-32, Margrethe Floryan: *A European Country Seat - Between 1800-1805* Sophienholm was rebuilt and expanded, and a major part of the garden was re-designed. Neoclassical ideals for home and garden gained ground, in Denmark as well as the rest of Europe. The international merchant, Constantin Brun and the architect Joseph-Jacques Ramée were major players in this renovation. However, Friederike Brun became the key figure regarding the use and the interpretation of house and garden.

Joseph-Jacques Ramée (1764-1842) was born and brought up in Northern France. He was educated in Paris where he contributed to a few garden projects, before deciding to flee for political reasons in 1794. In Weimar, he assisted Goethe in the planning of The Roman House in the

Ilmpark. In Hamburg, he also made drawings for the interior of Baron C. v. Voght's country estate in Klein-Flottbeck. It was through his major building and garden projects in the Hamburg area that Ramée also became known in business circles of Copenhagen. From 1800-1808 he was the architect here of four country estates and six garden projects.

By engaging Ramée, Constantin Brun acquired not only a professional who was qualified in the fields of architecture and interior design, but also in the art of garden and landscape design. And thus, the conditions were fulfilled for a distinguished contribution to the Danish counterpart to the Elbchausee in Hamburg.

The most important source material about the remodelling and expansion of Sophienholm comes from The Department of Architectural Drawings, The Royal Academy of Art in Copenhagen. This includes *Constantin Brun's Own Description of Sophienholm*, seven drawings by Ramée and five drawings by a certain Burmester, who supposedly took over part of the project, when it came to the realization of the plans that Ramée had drawn up.

With his international circle of customers, Ramée was better known abroad than in Denmark. He was sought after in Germany, France and America.

It is noteworthy that Ramée selected Sophienholm for representation in his *Parcs & Jardins Composés et exécutés dans différentes Contrées de l'Europe et des États unis d'Amérique* (Paris, after 1835). The book confirms an interest in Ramée's

work, both in the old and new world, whether he revealed his talent in architecture or garden design.

The biography of Constantin Brun is much more multifaceted than literature reveals. The Sophienholm sources alone show that he was especially interested in horticulture. At the family summer residence he also had the opportunity to implement his fascination for bath design.

Page 33-66, Karen Klitgaard Povlsen: *Friederike Brun at Sophienholm* - Friederike Brun lived from 1765-1835, and in her time she was a well-known writer of travel books, as well as a songwriter and a poet. She was, however, most popular in the German speaking countries of Europe. She was also well-known for her salons in Geneva, in Rome and not least in Copenhagen. During the winter the salons were held at the mansion in Bredgade, Copenhagen, and from the summer of 1790, at the lovely country house Sophienholm, at Lyngby. These salons, created by Friederike Brun, can be seen as a Danish version of the salons her friend, Madame de Staël, held at her mansion in Coppet outside Geneva.

Friederike Brun (née Münter) was born in Germany. Her father became a minister of the German congregation in Copenhagen when Friederike was two months old. Even though she learned Danish, English, French and later Italian and Spanish, she continued writing in German. She did not have a formal education, but sat in, when her father or a tutor taught her three year older brother Fritz.

He later became the bishop of Sealand and professor of church history at the University of Copenhagen.

Friederike Münter married the somewhat older merchant, Constantin Brun (1746-1832), in 1783. They had five children, one died as an infant, and the marriage was happy for most of the first ten years. The couple travelled a great deal together, but on a trip to Switzerland in 1791, they met the Swiss aristocrat Carl Victor von Bonstetten (1745-1832), and Friederike formed a deep friendship, or a platonic love relationship with him, even though he also was married. From 1795 to 1808 they worked, travelled and lived together for long periods of time, including one in Copenhagen from 1798 to 1801, along with Constantin Brun.

Friederike Brun spent much of her time abroad, especially in Italy. She returned to Copenhagen in 1810, and from that time on, until 1816 it was the best period for her salons at Sophienholm, with her youngest daughter Ida, as the performing star. Ida made mimic-plastic "attitudes", as her mother had seen them at Lady Hamilton's in Naples, and Ida also had a beautiful singing voice. Ida was married in 1816, and from 1816 until 1835 the salons continued, however, at a slower pace and Friederike Brun continued to write her travel books, and publish them in Germany.

As the years passed, Friederike Brun became more and more happy with Sophienholm, which became a gathering point for women interested in the arts. Friederike Brun started calling Sophienholm a convent, due to the large number of women.

Italy, and especially the Roman Academy, was the model for the salons at Sophienholm. Even though the climate was Nordic, Friederike Brun felt that Sophienholm was her paradise, a spot of Italy in Lyngby.

Page 67-78, Mette Müller: *The music at Sophienholm* - The end of the 1700s saw the start of a true Danish musical life, being promoted by the internationally oriented aristocracy and the upper-class. It was especially musicians from the German language areas that went to Denmark for a shorter or longer period of time. One of the places where these foreign talents could enjoy a quite unconventional stay, and also have a chance to meet Danish artists, was at the musical and literary salons of Frederikke Brun. Starting about 1790, and supposedly continuing until Friederikke Brun died in 1835, these events took place both in Copenhagen and at the family country house, Sophienholm in Lyngby.

The German J. A. P. Schulz, who worked for the theatre, was a friend of the family. He was the one who created a special type of song which was later transformed into the Danish romantic Lied by his pupil, C. E. F. Weyse (from Altona). It was Weyse who taught Ida, the daughter of the house. She was a great singer, and in addition, she introduced the musical "mimic-plastic attitudes" in Denmark. She had learned the art from great European ladies of that time, such as Madame de Staël and Lady Hamilton.

Frederik Kuhlau, who came from Ülzen by Hanover, also settled in Denmark and visited Sophienholm. In 1814 he wrote "Sei Canzoni" for Ida Brun, and his very fine chamber music is still well known today. However, it is his music for the festival play "Elverhøj" (1828) that made him a national hero.

Among the foreign musicians who stayed in Denmark, the Italian Giuseppe Siboni, should be mentioned. After a brilliant international singing career, he settled here in 1819, where he started promoting Italian opera. He was in charge of singing lessons at The Royal Theatre (Det Kongelige Teater), and in 1827 he founded the first academy of music in Copenhagen. Siboni became the musical mentor for Frederikke Brun, and he left his mark on the musical activities at Sophienholm.

Frederikke Brun was the child of a German family, living in Copenhagen. She was eccentric, with a controversial character. However, she was a very determined woman and overcame the misfortune of losing her hearing at a very young age. It should also be mentioned that Frederikke Brun was a gifted poet, having the ability to create an inspiring environment for the foremost Danish and foreign artists. In this way she contributed to the establishment of the Danish musical tradition during the early 19th century.

Page 79-100, Sven-Ingvar Andersson: *The Gardens of Sophienholm* - The gardens of Sophienholm are unique to Danish landscape gardening tradition Bag-

sværd Sø. From the beginning they were formed in a thoroughly romantic garden landscape style, and though a well-preserved romantic main structure exists it has been enriched by valuable additions from some of the owners, who were especially interested in gardening.

From the middle of the 1700s, Theodor Holmskjold found the perfect environment for his country estate in the pastoral landscape. He explored the possibilities of the place by extensive planting, thus interpreting the spirit of the times. The next distinguished owner, Constantin Brun, expanded the area and the romantic idea of gardening was effectively carried out by the quantity of associative and poetic design. Not least, Constantin Brun's wife, Frederikke, had a significant influence on the gardens. She added, amongst others, a Norwegian house, a Chinese summerhouse and terraces for vineyards.

In Carl Aller's (the magazine magnate) time, the romantic garden was taken well care of, and a greenhouse and a staircase, intended especially for taking family photographs, were added. In Carl Aller and his wife Laura's time, Sophienholm was also characterized by extensive flower gardens in neat, Victorian style.

Lyngby-Taarbæk Municipality has as its latest owner made the necessary changes and additions, in order to make the splendours of the place more accessible to a larger audience.

In this way, Sophienholm has been turned into something more than just an excursion spot. Here you can enjoy a

sensitively cultivated piece of nature with open grassy plains and wonderful, old trees. It is also a place where those with a particular interest in Danish landscape gardening have the possibility to study 200 years of its history.

Page 111-134, Michael B. Aller: *Child at Sophienholm in the Aller family's time.* - Sophienholm was the whole family's fairy-tale world, a fairy-tale which started when our great-grandparents, Laura and Carl Aller in 1883 bought the estate. In 1873, they pawned everything they owned in order to start a printing house and a publishing firm with Laura as the editor and Carl as the technician and the publisher. Their popular weekly magazines soon became successful in Denmark, Sweden and Norway.

Laura and Carl Aller had four children. And now, with the 130 years' anniversary of the firm coming up in the next few years, it is still the family that holds it all together, with the help of its fourth and fifth generation. "Carl Allers Etablissement A/S" is one of the biggest printing and publishing firms in Scandinavia. But the firm is the family, too, and has been, for as long as the family remembers, a focal point for us all.

It was at Sophienholm where my generation experienced a fairy-tale childhood, that I became acquainted with my marvellous family with all its cousins, uncles and aunts, besides the number of visitors and employees from the firm who came by.

Sophienholm had its permanent staff. But in the summertime when the diffe-

rent branches of the Aller family gathered at Sophienholm, they brought with them their own servants who then joined in and formed one big team, which was supervised by the permanent staff. And so the servants also knew each other and enjoyed the reunion.

But even though living in Sophienholm was like living in a fairy-tale, the place was also managed with strict rules which had to be observed. Then, it was difficult to understand why you could not walk down the path along the lake before turning 11 years old and were able to swim 500 metres. You had to watch out for fruits like cherries and plums. If you ate too many and got a stomach ache, the immediate cure was two spoonfuls of Castor oil, and that emptied out your stomach quickly. Also, we were not allowed to kill flies, spiders and other innocent insects. And while we were not allowed to go down to the water, there were other places in which we could roam, preferably up by the old playhouse, the "Doll's House" which had a genuine little kitchen and a living room with furniture. And when we, the boys, behaved especially nicely, the girl cousins sometimes made us delicious pancakes or other delicacies.

The garden was an important part of Sophienholm. It was taken care of by the gardener, Andersen who provided cut flowers for the living rooms and vegetables and fruit for the kitchen. Many of Sophienholm's exotic plants had to be moved indoors during the winter period, as was a share of harvested fruit, which at Christmas-time was distributed within the

family. And in the greenhouses, tiny new plants were produced and made ready for planting outside in springtime, so that the garden would once again appear to be a fairy-tale world.

But as fairy-tales end on reaching the last page, so our time at Sophienholm also came to an end. Fortunately, Sophienholm was preserved by Lyngby-Taarbæk Municipality, which carried on the existing cultural traditions of the place. That is why the regulars still see Sophienholm as offering visitors lovely experiences which encompass so many elements of a fairy-tale world. And that is why, in my opinion, the changes from the good old days are not as bad as all that.

Page 135-144, Ole Harkjær & Jeppe Tønsberg: *The purchase and reconstruction of Sophienholm by the municipality of Lyngby-Taarbæk* - In 1963 the municipality of Lyngby-Taarbæk purchased Sophienholm from the descendants of Carl and Laura Aller for the sum of 800.000 Danish kroner, as the Aller family was no longer interested in keeping Sophienholm. The Conservative mayor, Paul Fenneberg, was very eager for the municipality to acquire Sophienholm. He wanted to save it for its valuable cultural and historic atmosphere, and, as the Conservatives had the majority on the municipal board, they carried out the purchase, ignoring the votes from the opposition, the Social Democrats. The Social Democrats' aversion to the purchase was due mainly to the fact that it would be very expensive to restore the main building,

and also that no formal plans had been made for the use of the building. It was thought that Marienborg, the country estate near by, had inspired Paul Fenneberg to purchase Sophienholm, as Marienborg had been turned over to the Danish government that same year as a summer residence for the Prime Minister.

The restoration of Sophienholm was carried out with the supervision of the Royal Surveyor, Peter Koch, who had also restored Marienborg. Previously the only passage between the three buildings had been through the basement. This is why Peter Koch installed an internal passage by way of new staircases between the side buildings and the ground floor in the main building. At the same time, quite a few unoriginal partitions were removed and central heating was installed. In the basement, the restaurant's kitchen, as well as wardrobes and toilets were built. The west wing was converted into a restaurant and a banquet room, whereas the rest of the building, except the second floor, was to be used for exhibitions.

Sophienholm was re-opened on 12 May, 1967, with an exhibition of Danish Golden Age art. The mayor, Paul Fenneberg closed his inaugural speech with the words, "It won't be long, before people will be asking, however did we manage to do without Sophienholm?"

Paul Fenneberg was right in this prediction. However, it was not until the 1970s that Sophienholm's status as an exhibition hall was established. Prior to that, there were thoughts of using Sophienholm as an art museum for local history, like Øre-

gaard in Gentofte. During this period from 1969-1970, a youth club took over the first floor. However, other buildings were found for their activities, and today Sophienholm concentrates solely on the arts.

Page 145-166, Benedicte Bojesen: *The exhibitions at Sophienholm*. - Today Sophienholm is the exhibition hall of Lyngby-Taarbæk Municipality, where 4 - 5 big art exhibitions are arranged annually, and so it has been since 1967, where this wonderful spot became a landmark of the Lyngby-Taarbæk Municipality.

After Lyngby-Taarbæk Municipality took over the exhibition hall it has been restored and modernized a couple of times. The first time in 1965 and then again in 1994 where new floors were laid, a brand new lighting system and a new security system were installed.

Sophienholm has an exhibition policy that focuses on relevant themes, and wants to show exhibitions with renowned artists as well as arrange art-history related exhibitions. The emphasis is particularly on Danish subjects but also European and indeed Scandinavian subjects are taken into account. The aim is for high quality, current interest and versatility. In other words, the interests of both a general public and a more specific public have to be considered without compromising quality. And the art has to be communicated to the public in a way which reflects the times in which they live.

Sophienholm has a large public. During recent years, the exhibitions have

been seen by, on an average, approximately 50 - 60.000 visitors. So many people wander around in what were Frederikke Brun's former salons. She would probably not have been able to offer tea to that many people. However, being one of the great mediators of culture of her time, she probably would appreciate her house still being used for cultural purposes, even though it was nearly two hundred years ago since she herself had walked there. Naturally, her visitors was of a different kind, but most likely she would have appreciated the fact that art in the name of democracy has now really reached "the people", at least, the people appreciate it greatly.

Den meget lave stol, som Byhistorisk Samling modtog i efteråret 2001, har tilhørt Friederike Brun. Ifølge familietraditionen stod den ved hendes hovedgarde og blev brugt af hendes gæster. Når de således kom ned i hovedhøjde med hende, kunne hun bedre høre hvad de sagde.

The very low chair was used by Friederike Brun's guests. When they sat on it by her bedhead, she could better hear what they said.

Navneregister

Registret gør ikke krav på fuldstændighed, idet en række uvæsentlige navne er udeladt. Stednavne uden for Lyngby-Taarbæk Kommune kan ikke forventes at være medtaget.

- Abildgaard, N. A. 50, 158
Abrahams, N. 61, 62, 63, 64
Aiha, Martti 162
Aldenrath, H. J. 52, 68
Aldershvile 2, 9, 10, 12, 20, 47
Alfelt, Vibeke 156
Alice (barnepige) 113
Aller (familien) 90, 91, 97, 110, 135, 139
-, Axel 110, 114, 120, 130, 133, 134
-, Axel (jr.) 112, 115-16, 120, 126, 134
-, Bjørn 110, 112, 115, 120, 125, 134
-, Carl 79, 92, 94, 95, 96, 101, 106, 108, 110, 111, 119, 120, 121, 130-31, 133, 135, 160
-, Carl (jr.) 110
-, Carl Erik 129, 134
-, Christian 111
-, Claes 110, 132, 134, 135, 136
-, Emma 110, 130, 133
-, Gerda 110
-, Ib 110, 132
-, Jørgen 134
-, Laura 94, 97, 101, 104, 106, 108, 110, 111, 119, 120, 121, 130-31, 132, 135
-, Lis 112
-, Michael B. 110, 111-34
-, Mogens 110
-, Ragna 101, 108, 110, 114
-, Ragnhild 110
-, Svend 110, 132, 134
-, Uffe 126
-, Valborg 110, 133
-, Valdemar 94, 110, 114, 117-18, 120, 131, 133, 135, 139
Ancher, Anna 150, 154
Andersen, C. 116, 118-20, 123, 127-28
-, Henrik B. 162
-, Vagn 147
Andersson, Sven-Ingvar 79, 141
Andreasen, Erik 156, 162
Arnoldi, Per 166
Arnvig, Eva 124, 126
Baggesen, Jens 34, 39, 42, 44, 47, 54, 55, 59, 63, 91, 141
-, Marie 39
Bagsværd 10, 20, 116
- Sø 5, 9, 10, 12, 17, 20, 47, 87, 99, 114, 115, 116, 134, 138
Balle, Mogens 156
Bang, Thomas 164
Baunegårdsskolen 141
van Beethoven, Ludwig 73, 84
Behrndt, Helle 145
Berg, Isak 75
Bergenholt, Gustav 120
-, Kate 120
-, Per 120, 126
Berggreen, A. P. 67
Bernard, Emile 151
Bernstorff (familien) 69
Bille, Ejler 150, 162
Bjerke Petersen, Vilhelm 162
Blicherolsen, Jasmine 52
Bo, Lars 151
Bock, Adolf 131
Bojesen, Benedicte 145
de Bombelles, Louis Philippe 58-59, 68
von Bonstetten, Carl 43
-, Carl Victor 42, 43, 44, 46, 47, 48, 51, 59
Boustedt, Bo 151
Brandes, Peter 163
-, Sonia 150, 165
Brandts Klædefabrik 148
Brasch, Anders 163
Brede 137
Broager, Ole 162
Brun (familien) 17, 20, 80, 90, 94, 95, 97, 117, 139
-, Alexander 12
-, Augusta (Gusta) 40, 46, 47, 51, 52, 58, 60
-, Carl 12, 39, 42, 43, 46, 52, 58
-, Charlotte (Lotte) 39, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 51, 58, 60, 62
-, Constantin 9, 12, 17, 20, 22, 24, 25, 27, 28, 30, 37-40, 42, 43, 44, 46, 48, 51, 52, 54, 57, 58, 63, 68, 72-73, 75, 79, 84, 85, 91, 94, 145
-, Frederikke (Friederike) 12, 17, 20, 24, 28, 33-66, 67-72, 74-75, 84, 85, 86, 87, 91, 95, 97, 145, 149
-, Ida 20, 35, 36, 42, 43, 46-61, 68-72, 74-75, 149
-, Louise 12
-, Sophie 44, 63
Bruun, Osvald 132
Brøgger, Stig 145, 162
Burmester, J. A. 23, 25, 26, 27
Burns, Robert 90
Byhistorisk Samling for Lyngby-Taarbæk Kommune 144
Bürger, G. A. 70
Baadfarten 116, 120
Callisen, Heinrich 58
de Calmette, Antoine Bosc 28, 82
Canova, Antonio 48
Carl Allers Etablissement, A/S 111, 120, 121, 129-30, 131, 132-33, 134, 135
Carnegie Fonden 165
Caroline Amalie 61, 64, 75, 90, 117
Catalani, Angelica 64, 75
Cavén, Kari 162
Chotek, Therese 59
Christian IV 79
- Frederik (Christian VIII) 61, 64, 67, 74, 75, 90
Christianelyst 4, 5, 138
Christiansen, Poul S. 165
Claudius, M. 70
Clement, Krass 163
Cobragruppen 151, 156
Cobraloftet 146, 156-57
Collaro, Viera 164
Condé, Prinsen af 83
de Coninck, Frédéric 86
Cramer, C. F. 39
Dahlgård Larsen, Kristian 162
Damgaard, Kjeld 134
David, C. L. 136
Dotremont, Christian 151
Dreyer, Mariquitta 52, 54, 56, 60
-, Sophie 52, 60
Dronninggård 9, 20
Dyrehaven 144, 151
Döderhultarn (Axel Petersson) 150, 151, 165
Ebbesen, Torben 162, 164
Eggers, Constance 47, 52
-, Hanne 47, 52

Engehardt, Maja Lisa 163
 Engelsborg 9
 Engström, Albert 151
 Ewald, Johannes 84
 Falk-Hansen, Poul 136
 Fenneberg, Paul 79, 97, 135, 136,
 137, 138, 139, 141, 141, 146, 156
 Ferlov Mancoba, Sonja 158
 Floryan, Margrethe 17
 Fragonard, J. H. 87
 Freddie, Wilhelm 158
 Frederik IV 79
 - IX 144, 147
 Frederiksdal 5, 10, 13, 17, 20, 22,
 30, 40, 70, 121, 127, 130, 134
 Frederikslund 22
 Frieboeshvile 144
 Fønss, Rogert 13
 Gadegaard, Paul 159
 Galeotti, Vincenzo 55, 74
 Gall, Gerhardine von 56
 Gammel Holtegaard 148
 Gatzwiller, Knud 131
 Gernes, Poul 158, 162
 Gerson George 64
 -, Nicolai 64
 Gerstenberg, H. V. 36, 37
 Giacometti, Alberto 158
 Glob, P. V. 141, 142
 Goethe 21, 28, 43, 48, 71
 Gottschalk, Albert 162
 Guione, Joseph 9
 Gustaf III 83, 85
 Hage, Eleonore 57
 -, J. F. 57
 -, Mary 56-57, 60
 von Haller, Sophie 42
 Hamilton, Emma 43, 46, 71
 Hammershøi, Vilhelm 158
 Hansen, S. A. 92, 97
 - Aller, Jens 111
 - Jacobsen, Niels 158
 Harkjær, Ole 135, 136, 138, 142,
 144
 Hartz, Lauritz 163
 Haste, P. H. 40
 Haugen Sørensen, Arne 150, 164
 --, Jørgen 166
 Haupt, Georg 83
 Havsteen-Mikkelsen, Sven 159
 Hebsgaard, Per Steen 163
 Heerup, Henry 151
 Heiberg, Johan Ludvig 34, 54, 55,
 58, 71, 73, 91
 Heide, Erik 165
 Heinsen, Hein 97, 161, 162
 Helena (eksdronning af Græken-
 land) 86
 Hellerupgaard 22
 Hendel-Schütz, Henriette 56
 Hennings, August 10, 22, 49-50
 Henningsen, Poul 154
 Henriques (frk.) 35
 Herdahl, Carl 110
 -, Thyra 110
 Hesselbjerg, Marianne 162
 Hetsch, P. F. 49
 Hirschfeld, C. C. L. 17
 Hoffmann, Kai 136
 Hogarth, William 86
 Holberg, Ludvig 82
 Holm, H. G. F. 50, 96
 -, J. 96
 -, N. E. W. 121
 -, Theodor: se Holmskjold
 Holm-Møller, Olivia 155
 Holmskjold (familien) 97
 -, Juliane Marie 6, 8, 9
 -, Sophia Magdalena (Schrø-
 dersee) 6, 8, 9, 10-12
 -, Theodor 5-15, 17, 79, 80, 82, 84,
 85, 86, 91, 98
 Hostrup (chauffør) 113
 Huber, Therese 61
 Hultén, C. O. 156
 von Humboldt, Caroline 58, 59
 Hölty, L. H. C. 70
 Høyer Hansen, Lone 162
 Ingemann, B. S. 55, 63
 Ingrid (dronning) 147
 Jacobsen, Georg 162
 -, Robert 151, 155, 159, 163
 Jacobson, Albert 14
 Jenny (tjenestepige) 133
 Jensen, Aksel 165
 -, Knud W. 136
 -, Søren 162
 Jerichau, Jens Adolf 162
 de Jong, Hans 151
 Jørn, Asger 156, 158
 Juel, Jens 48
 Juliane Marie 6, 12
 Justensen, Kirsten 162
 Jügel, F. 71
 Jürgensen, Dorothea Elisabeth
 22
 Jægerhuset 120, 127
 Jørgensen, Aksel 151
 -, Erling 156
 Katarina den Store 85
 Kirkeby, Per 162
 Kirstein, Ernst Philip 69
 Kivi, Jussi 162
 Kjeldsen, Niels 121
 -, Tove (Aller) 126
 Kjerrman, Pontus 162
 Klein, Kirsten 165
 Klindt Sørensen, Anna 155
 Klitgaard Povlsen, Karen 33
 Klopstock, F. G. 36, 37, 39, 42, 43,
 62
 Kniep, Heinrich 57
 Knudsen, Ph. Jul. 13
 Koch, Peter 97, 138, 141
 Kollekotte 20
 Konow, Marie 64-65
 Korch, Morten 130-31
 -, Sophie 130-31
 Kramer Mikkelsen, Kaj 136, 138,
 139, 142
 Kuhlau, Friedrich 55, 72-74
 Knutzen, F. L. Ac. 51, 69, 70
 Lahde, G. L. 10, 38
 Langer, Johann Georg von 82, 91
 Langkilde, Kirsten 162
 Larsen, Johannes 163
 -, Jørn 163
 -, Karl 154
 - Stevns, Niels 150, 163
 Lausten, Thorbjørn 164
 Lavater, J. H. 43
 Lemche, Bente (Aller) 118, 134,
 135
 -, Gyrithe 135
 -, Hans Jacob 139
 -, Johan 135
 -, Johan Henrik 135
 Lemmertz, Christian 162
 Levin, Rahel 43
 Lilliendahl, Alfred 156
 Ljungberg, Sven 150, 165
 Lodberg, Birthe (Aller) 125
 L'Orange, A. 2
 Louise af Anhalt-Dessau 43
 Louisiana 12, 136
 de Lulle, Francis 154
 Lund, J. L. 6, 7, 9, 20, 28, 52, 54,
 55, 62, 63, 64, 69
 Luxdorph, B. W. 6
 Lyngby 9, 17, 18, 116
 Lyngby Kunstforening 135, 144,
 146, 151, 154, 155, 158, 159, 162,
 163, 164, 165, 166
 - Rådhus 135, 136
 - Turistfart 147
 Lyngby-Taarbæk Kommune 79,
 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141,
 145, 148, 151, 154, 156, 161
 Madsen, H. C. 131
 Margrethe (dronning) 154
 Marie Antoinette 86
 Marienborg 4, 5, 136, 137, 138
 Marstrand, V. N. 69
 Masson, André 21

- Matthisson, Friedrich 17, 35, 42, 43, 60, 61, 62
 Maudit, Jean (La Rive) 52
 Medici (familien) 79
 Mertz, Albert 155, 163
 Middleton, John 51
 Mielche, Hakon 131
 Milder-Hauptmann, Mme. 64
 Moltzen, Claus 13
 Mortensen, Gunnar 142
 Mozart, Franz Xaver 62-63, 67, 75
 -, W. A. 62, 67, 70, 74
 Munkøe, Lars 155
 Muus, Jane 166
 Müller, Mette 67
 Münster, Amalie 56, 58
 Münter, Balthasar 33-37
 -, Elise 33-34
 -, Fritz 35, 36, 37, 47
 -, Magdalena 35, 37
 -, Theodor 33
 Mäkelä, Marika 162
 Mølleåen 151
 Mønsted, P. 131
 Napoleon 73
 Naumann, J. G. 70
 Nielsen, Carl John 137
 -, Gregers 163
 -, Jais 162
 Nikolaj Kirke 148
 Noack, Astrid 150, 154, 158
 Ny Frederiksdal 4, 5
 Nybro 4, 5, 12
 Nybrovej 5, 7, 138
 Nygård, Øyvind 162
 Næsselottet, se Dronninggård
 Oehlschlager, Adam 44-45, 52, 55, 59, 71, 91
 -, Lotte 52
 Pauelsen, Erik 40
 Peale, Patrick 56
 Pedersen, Carl-Henning 150, 151, 156
 Peter den store 83
 Petersson, Axel 150, 151, 165
 Piantanida, Gaetano 55
 Piø, Iørn 144
 Preisler, J. M. 36
 Prinsessestien 120
 Raben, Siegfried 13
 Racine, J. 69
 Raffe lyststed 4, 5, 12
 Rahbek, Kamma 55-56
 Ramée, J.-J. 6, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 40, 60, 80, 98, 99, 136, 139, 141
 Rand (familien) 114
 -, Artom 110, 114
 -, Rigmor (Aller) 110, 114
 Rantanen, Silja 162
 Reinhardt, Noline (Hammeleff) 62, 64, 90
 Reitzel, Erik 97, 161
 von Rennenkampf, Gustav 52
 Resewitz, F. G. 36
 Reventlow, C. D. F. 38, 42
 -, Sophie 38-39, 42, 48, 51, 52, 62
 Rietveld, Gerrit 161
 Riis, Jacob 163
 Rist, Johann Georg 43-44, 62
 la Rive: se Maudit, Jean
 Rohde, Henning 142
 Rosenberg, Holger 131
 Rossini, G. A. 67, 74
 Rousseau, J.-J. 40, 42
 Rubow, Poul 141
 Rude, Mette Marie 167
 Runge, P. O. 44
 Rustenborgvej 144
 Sander, L. C. 42
 Saxtorph, M. 58
 Schack, Karen 135
 Schall, Claus 55, 62, 63, 74
 Schallsborg 74
 Schiller, Charlotte von 58
 -, Friedrich von 40, 58, 71
 Schimmelmänn, Charlotte 48, 54, 58
 -, Emilie 48
 -, Ernst 44, 48, 64, 69, 70
 Schiødt, Axel 125
 Schlegel, A. W. 54, 71
 Schulin (familien) 40, 42
 -, Sophie 22, 40, 82
 Schulz, J. A. P. 39, 40, 42, 46, 69-71, 75
 Schönherr, Torben 97, 161
 Scott, Johan 162
 Sedivy, Karel 131
 Siboni, Giuseppe 62, 63, 64, 74-75
 -, Peppina 75
 Siesbye, Alev 163
 Sikker Hansen, Aage 162
 Sophokles 47
 Sorgenfri Slot 64, 117
 Spang Olsen, Ib 166
 Spazier, Karl 39
 Sparring, Ole 166
 Stadsbiblioteket 141
 Staël-Holstein, A. L. de 37, 47-48, 51, 60, 62, 71
 von Staffeldt, Schack 35, 55
 Stangerup, Helle 122-23
 -, Henrik 122-23
 von Steuben, Bernhard 10-12
 Stine (kokkepige) 124, 127, 133
 Stolberg, Friedrich von 47, 70
 -, Louise 42
 Storm Petersen, Robert 150, 154
 Struensee, J. F. 35
 Stræde, Morten 162
 Strøbek, Niels 150, 163, 164
 Stæhr-Nielsen, Erik 162
 Suenson, Palle 141, 142
 Swane, Sigurd 150, 162
 Sølyst 38-39, 44
 Sørensen, Margrethe 164
 Sørø 4, 5, 13
 Talma, F. J. 52
 Tapper, Kain 165
 Thejl, Mikael 162
 Thiele, Just Mathias 33-35, 37, 44, 55, 58, 63
 Tholstrup, Susanne 125
 Thorvaldsen, Bertel 20, 48, 54, 61, 62, 71
 Tischbein, J. H. W. 46
 Tørmor, Georg 131
 Toubro, Elisabeth 162
 Trampedach, Annette (Aller) 124, 126, 134
 -, Kurt 159, 166
 Tusculum 4, 5
 Tønsberg, Jeppe 5, 135
 Varming, Hanne 165
 Virumhallen 141
 Voght, Caspar von 19, 21
 Voss, J. H. 70
 Warnstedt, Louise 40
 Watteau, J. A. 87
 Wendt, J. C. W. 51
 Westerlund, Karin 162
 Weyse, C. E. F. 34, 35, 39, 40, 42, 46, 50, 51, 55, 63, 67, 70-74, 91
 Wiedewelt, Johannes 158, 162
 Wieland, C. M. 37
 Wiinblad, Bjørn 150, 165, 166
 Willumsen, J. F. 158
 Woldbye, Ole 61
 Wulff, Ida 63, 75
 Waagepetersen, Chr. 68
 Zahrtmann, Kristian 158
 Zimmermann, Anna 110, 130
 Zoëga, Mimma 52, 60
 Øregaard 2, 22, 136, 138
 Ørskov, Willy 164
 Ørsted, H. C. 55
 Østerlin, Anders 156
 Aagaard Andersen, Gunnar 155

*Historisk-topografisk Selskab for
Lyngby-Taarbæk Kommune*

Bestyrelsen i 2001:

Vognmand Vagn Andersen, formand
Museumsinspektør mag.art.

Inge Mejer Antonsen

Ingeniør Niels G. S. Friderichsen,
næstformand

Tidl. borgmester Ole Harkjær

Arkivar cand.mag. Karen Hjorth

Direktør Bjarne Jespersen,
kasserer

Programmør Hanne Lise
Jørgensen

Cand.jur. Jan Møller

Dr. phil. Holger Rasmussen

Arkivar cand.mag. Jeppe Tønsberg,
redaktør

Borgmester Kai Aage Ørnskov

Selskabets adresse:

Byhistorisk Samling for

Lyngby-Taarbæk Kommune

Frieboeshvile

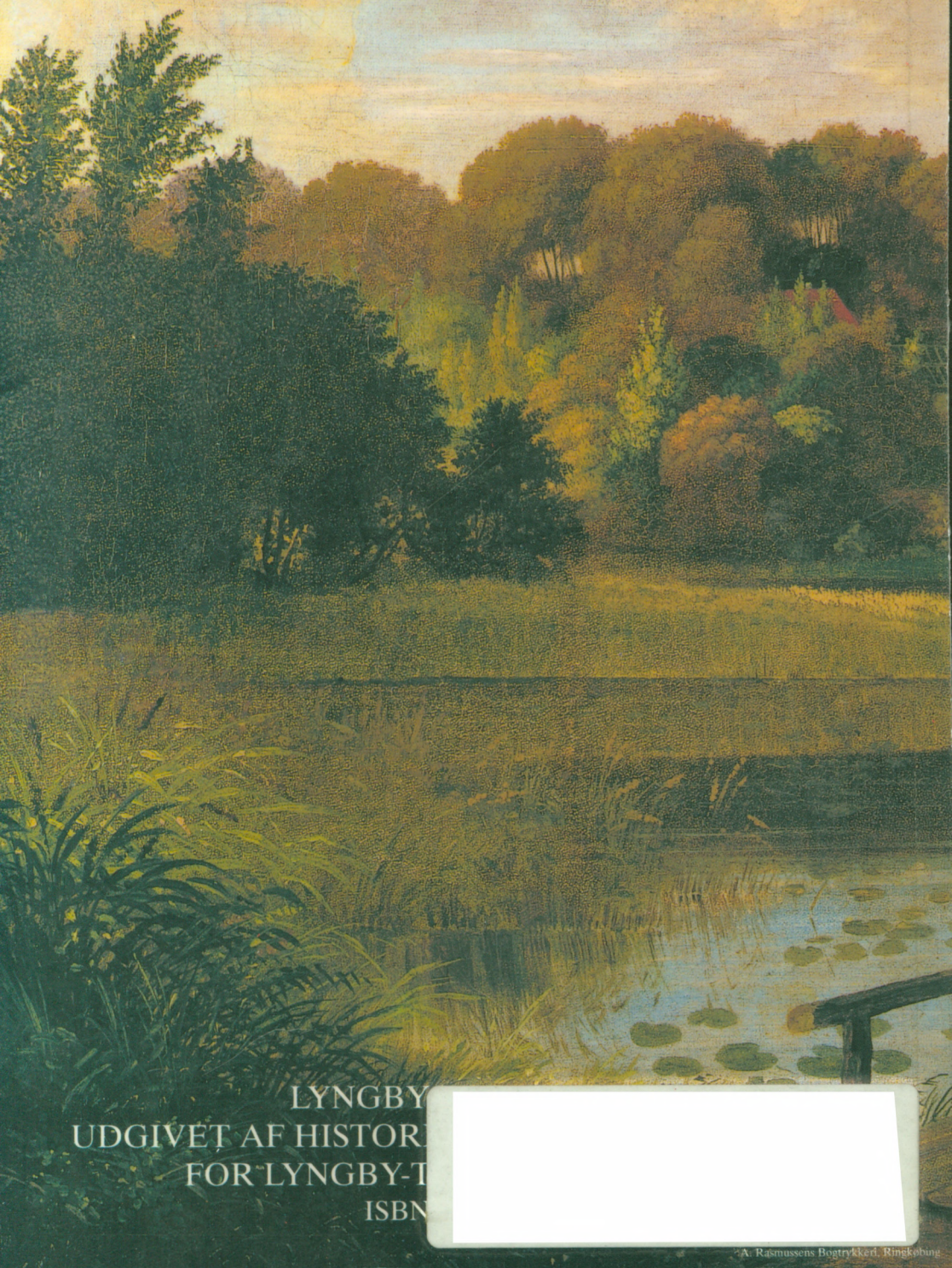
Lyngby Hovedgade 2

2800 Lyngby

Telefon 4588 4383

Telefax 4588 8627

e-mail: bysam@inet.uni2.dk

LYNGBY
UDGIVET AF HISTOR
FOR LYNGBY-T
ISBN

